

การวิเคราะห์และประเมินคุณค่าสภาพแวดล้อมเมืองและชุมชนกรุงเทพฯ

จากการศึกษาวิวัฒนาการกรุงเทพฯ (ในบทที่ 3) สภาพแวดล้อมเมืองและชุมชนกรุงเทพฯ (ในบทที่ 4) ทำให้ทราบถึง ความเป็นมาและความเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมเมืองที่สร้างสมมาเป็นเวลานาน รวมทั้งองค์ประกอบต่าง ๆ ของสภาพแวดล้อมเมืองและชุมชนกรุงเทพฯ ทั้งในส่วนที่เกิดขึ้นเองโดยธรรมชาติและสภาพแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น

องค์ประกอบของสภาพแวดล้อมเมืองและชุมชนกรุงเทพฯ ที่ได้เกิดขึ้นตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบันนี้ ได้ผสมผสานกันจนเป็นสภาพแวดล้อมเมืองที่มีเอกลักษณ์ มีคุณค่า และมีชีวิตชีวาที่ผู้คนต่างสามารถรับรู้ได้ ตามกระบวนการรับรู้สภาพแวดล้อมของมนุษย์ (Perception) และกระบวนการรู้ (Cognition) ซึ่งทำให้เกิดความรู้สึกจดจำ ตีความหมาย และประเมินคุณค่าของสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ที่ตนรับรู้

ในการวิเคราะห์และประเมินคุณค่าสภาพแวดล้อมเมืองและชุมชนนี้ จะเป็นการศึกษาในรายละเอียดขององค์ประกอบต่าง ๆ ของสภาพแวดล้อมเมือง และชุมชนกรุงเทพฯ ที่มีส่วนส่งเสริมเอกลักษณ์ และคุณค่าของเมืองกรุงเทพฯ ในฐานะเมืองประวัติศาสตร์ที่มีความสำคัญเมืองหนึ่งของประเทศไทย เพื่อเป็นแนวทางในการวางแผนอนุรักษ์ต่อไป

ภาพรวมของสภาพแวดล้อมเมืองและชุมชนกรุงเทพฯ

1. องค์ประกอบของสภาพแวดล้อมเมืองและชุมชน

จากการศึกษาวิวัฒนาการกรุงเทพฯ ตั้งแต่แรกเริ่มมีการตั้งถิ่นฐานในบริเวณนี้จนกระทั่งถึงปัจจุบัน สามารถแบ่งองค์ประกอบของสภาพแวดล้อมเมืองและชุมชนได้เป็น

2 องค์ประกอบหลัก คือ

1.1 สภาพแวดล้อมที่คงเอกลักษณ์อย่างต่อเนื่องมาตั้งแต่อดีต

จากการที่กรุงเทพฯ เป็นเมืองประวัติศาสตร์ที่มีความสำคัญอย่างต่อเนื่องเป็นเวลายาวนาน องค์ประกอบของสภาพแวดล้อมเมืองและชุมชนที่สำคัญ จึงเป็น

สภาพแวดล้อมที่มีมาตั้งแต่อดีตโดยยังคงปรากฏ หลักฐาน เรืองราว ความสำคัญควบคู่ไปกับ
กรุงธนบุรีมาโดยตลอด อันได้แก่

ก. โบราณสถาน ได้แก่ พระราชวัง วังเจ้านาย ป้อมปราการ
แนวกำแพง ฯลฯ

ข. ศาสนสถาน ได้แก่ วัดวาอารามที่ปรากฏในพื้นที่กรุงธนบุรี
และพื้นที่ใกล้เคียง ทั้งวัดในพุทธศาสนา คริสตศาสนา และศาสนาอิสลาม

ค. ชุมชนโบราณ ได้แก่ ชุมชนที่มีการตั้งถิ่นฐานมาตั้งแต่อดีต
ซึ่งปรากฏบทบาทและความสำคัญต่อเมืองกรุงธนบุรี เช่น ชุมชนชาวไทยริมน้ำ ชุมชนชาวต่าง
ประเทศ ชุมชนศิลปหัตถกรรม ฯลฯ

ง. ศิลปวัฒนธรรมและประเพณี ได้แก่ ประเพณีที่ยังคงสืบทอดมา
จนถึงปัจจุบัน ทั้งที่มีความสัมพันธ์ตั้งแต่ระดับพระมหากษัตริย์ เจ้านาย รวมทั้งชาวบ้านสามัญ
ธรรมดาทั่วไป เช่น ประเพณีแห่เรือหลวง ประเพณีชักพระวัดนางชี-วัดไก่อีศย์ และประเพณี
ทางศาสนาโดยทั่วไป

2.2 สภาพแวดล้อมในปัจจุบันหรือสภาพแวดล้อมที่มีอยู่โดยทั่วไป

องค์ประกอบของสภาพแวดล้อมเมืองและชุมชนกรุงธนบุรีที่ปรากฏ
อยู่ในปัจจุบันนี้ เป็นสภาพแวดล้อมขั้นพื้นฐานที่ปรากฏอยู่เช่นเดียวกับเมืองอื่น ๆ โดยทั่วไป
อันได้แก่

ก. สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ได้แก่ สิ่งที่เป็นธรรมชาติที่
ปรากฏอยู่ในเมืองกรุงธนบุรี เช่น แม่น้ำลำคลอง ต้นไม้ อากาศ ฯลฯ

ข. อาคารและส่วนประกอบของอาคาร ได้แก่ สถาปัตยกรรม
ต่าง ๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้น เพื่อประโยชน์ใช้สอยในด้านต่าง ๆ เช่น อาคารบ้านเรือน อาคาร
สำนักงาน สถานที่ราชการ ฯลฯ รวมทั้งส่วนประกอบของอาคาร เช่น แผ่นป้ายอาคาร
ป้ายโฆษณา ทางเดินเข้าอาคาร กันสาด โคมไฟ ฯลฯ

ค. โครงข่ายคมนาคม ได้แก่ ถนนหนทาง ตรอก ซอย ทาง
เดินเท้าต่าง ๆ รวมทั้งทางรถไฟ แม่น้ำลำคลองที่ใช้ในการสัญจร

ง. ระบบการบริการสาธารณะ ได้แก่ ระบบการจัดการเพื่อให้
เมืองและชุมชนดำรงอยู่ด้วยคุณภาพชีวิตที่ดี เช่น การบริการไฟฟ้า ประปา โทรศัพท์ การ
ระบายน้ำ การจัดการขยะมูลฝอย ฯลฯ

จ. ที่เว้นว่างต่าง ๆ ได้แก่ บริเวณที่โล่งว่างภายในเมืองที่เป็นที่ที่ผู้คนใช้ประกอบกิจกรรมร่วมกัน เช่น สวนสาธารณะ สนามเด็กเล่น ลานเอนกประสงค์ ลานจอดรถ ฯลฯ

ด. มนุษย์และการประกอบกิจกรรมร่วมกัน ได้แก่ ชาวเมืองที่อาศัยอยู่ในเมือง รวมทั้งผู้ที่มาเยี่ยมเยือนสัญจรผ่านไปมา ซึ่งต่างร่วมทำกิจกรรมที่เป็นส่วนประกอบของเมืองที่ทำให้เมืองมีชีวิตชีวา เช่น การพบปะพูดคุย การประกอบอาชีพ รวมทั้งกิจกรรมทางวัฒนธรรมประเพณีและศาสนาที่คงยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมา

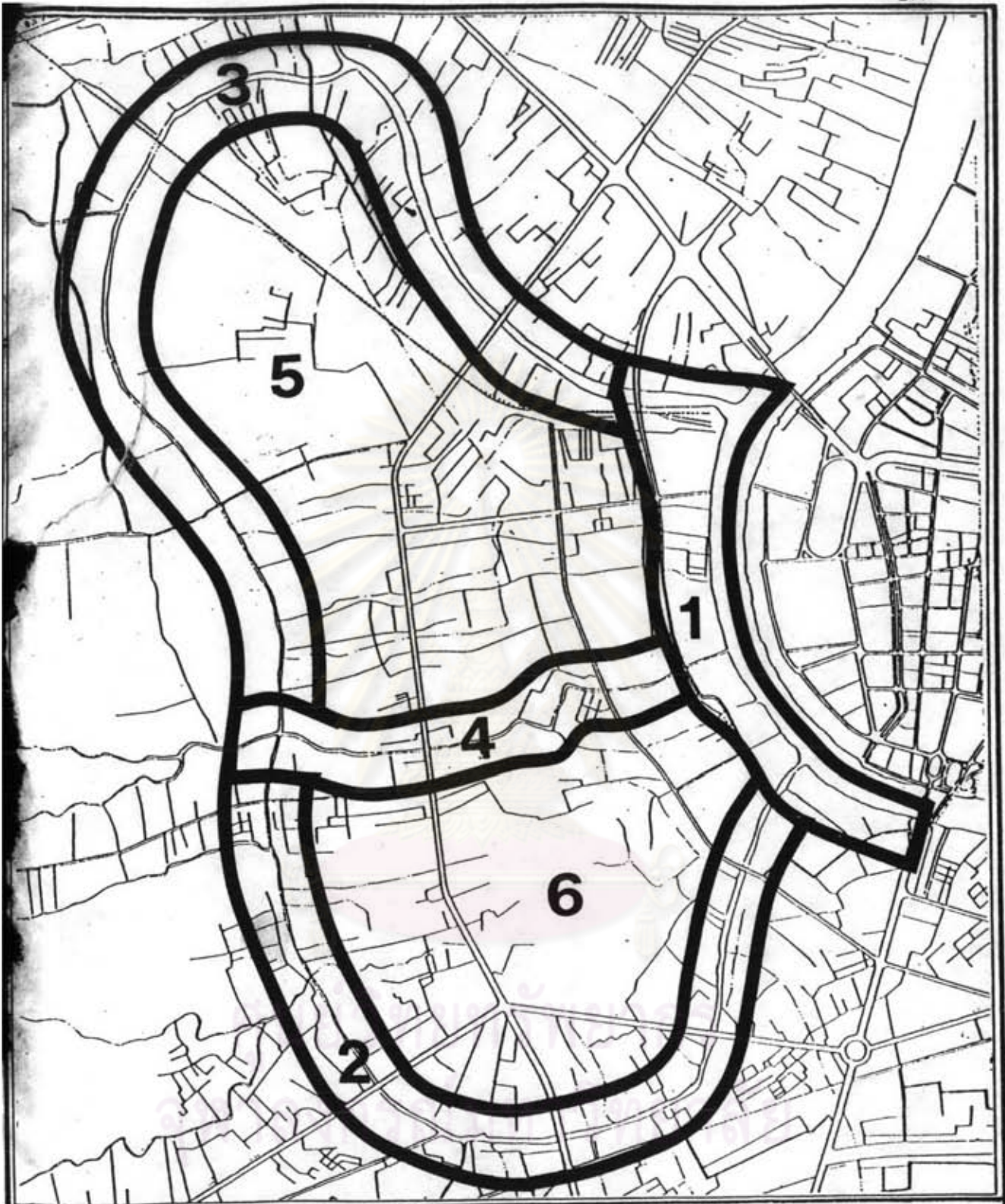
ในการศึกษาคุณค่าสภาพแวดล้อมเมืองและชุมชนกรุงเทพมหานครเพื่อการอนุรักษ์นี้ ผู้ศึกษาได้มุ่งเน้นศึกษาในการอนุรักษ์เมืองกรุงเทพมหานครในฐานะเมืองที่มีเอกลักษณ์และความสำคัญในเชิงประวัติศาสตร์ การศึกษาคุณค่าจึงมุ่งประเด็นในการศึกษาไปที่องค์ประกอบของสภาพแวดล้อมที่มีมาตั้งแต่อดีต อันได้แก่ โบราณสถาน ศาสนสถาน ชุมชนโบราณ และศิลปวัฒนธรรม ประเพณี ซึ่งเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงเอกลักษณ์และคุณค่าของเมืองประวัติศาสตร์แห่งนี้ได้เป็นอย่างดี

2. ทำเลที่ตั้งและการกระจายตัว

จากการพิจารณาทางด้านลักษณะทางกายภาพกรุงเทพมหานคร พบว่า ทำเลที่ตั้งขององค์ประกอบสภาพแวดล้อมที่มีมาตั้งแต่อดีต มีความสัมพันธ์กับแม่น้ำลำคลอง ซึ่งเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อการตั้งถิ่นฐานและการดำรงชีวิตของชาวเมืองที่มีความสำคัญ ซึ่งสามารถกำหนดเป็นกลุ่มบริเวณที่เด่นชัดได้ 6 กลุ่มดังนี้ (แผนที่ 5.1)

1. กลุ่มริมแม่น้ำเจ้าพระยา ได้แก่ บริเวณริมแม่น้ำเจ้าพระยาฝั่งธนบุรี จนถึงแนวคูเมืองเดิม (คลองบ้านขมิ้น) ช่วงตั้งแต่ปากคลองบางกอกน้อย ไปจนถึงปากคลองบางกอกใหญ่ตามแนวแม่น้ำที่ขุดขึ้นใหม่ ในสมัยสมเด็จพระไชยราชาธิราช (พ.ศ. 2077-2089) บริเวณนี้ถือได้ว่าเป็น บริเวณที่มีความสำคัญสูงสุดเคยเป็นที่ตั้งของศูนย์กลางเมืองท่าธนบุรีศรีมหาสมุทรในสมัยกรุงศรีอยุธยา และเป็นที่ตั้งของราชธานีในสมัยกรุงธนบุรี สภาพแวดล้อมที่ปรากฏอยู่ในบริเวณนี้ จึงประกอบด้วยองค์ประกอบที่มีความสำคัญในทุกประเภท ทั้งในระดับประเทศ ระดับเมือง และระดับชุมชน อันได้แก่

โบราณสถาน ประกอบด้วย พระราชวัง 1 แห่ง ได้แก่ พระราชวังเดิมของพระเจ้าตากสินมหาราช รวมทั้งสถาปัตยกรรมภายในพระราชวังเดิม เช่น

การศึกษาคุณค่าสภาพแวดล้อมเมืองและชุมชนกรุงธนบุรีเพื่อการอนุรักษ์

แสดง กลุ่มพื้นที่ศึกษา

สัญลักษณ์

- 1 กลุ่มที่ 1 ริมน้ำเจ้าพระยา
- 2 กลุ่มที่ 2 คลองบางกอกใหญ่
- 3 กลุ่มที่ 3 คลองบางกอกน้อย-คลองชักพระ
- 4 กลุ่มที่ 4 คลองมอญ

- 5 กลุ่มที่ 5 พื้นที่ชั้นในคอนบน
- 6 กลุ่มที่ 6 พื้นที่ชั้นในคอนล่าง

ที่มา

๖

0 250 500 1000 m

แผนที่ 5.1

พระตำหนักเก๋งคู่ พระตำหนักสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ท้องพระโรง ฯลฯ ส่วนวังเจ้านายที่ปรากฏหลักฐานการก่อสร้างในบริเวณนี้ ปัจจุบันคงหลงเหลือแต่เพียงชื่อและบางแห่งก็มีการเปลี่ยนแปลงไป เช่น พระราชินีเวศน์เดิม ของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯ ปัจจุบันคือ หอไตรวัดระฆัง วังสวนมังคุดที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯ ทรงพระราชทานให้กับพระองค์ เจ้าขุนแผน ปัจจุบันเหลือแต่เพียงชื่อ "ตรอกเจ้าขุนแผน" วังบ้านปูนในปัจจุบันเป็นที่ตั้งของ โรงพยาบาลศิริราช และป้อมปราการอีก 1 แห่ง คือ ป้อมวิไชยประสิทธิ์ ปากคลองบางกอกใหญ่

ศาสนสถานจำนวน 9 แห่ง ได้แก่ วัดอมรินทราราม วัดระฆัง-โฆสิตาราม วัดอรุณราชวราราม วัดเครือวัลย์วรวิหาร วัดโมลีโลกยาราม วัดร้าง 1 แห่ง คือ วัดวงศมุลวิหาร (ปัจจุบันเหลือเพียงแต่พระอุโบสถ บริเวณกรมอุทการเรือ) รวมทั้งวัดในบริเวณใกล้เคียง เช่น วัดกัลยาณมิตร วัดประยุรวงศาวาส โบสถ์คริสต์อีก 1 แห่ง คือ วัดช่างตากครุส

ชุมชนโบราณที่ยังคงปรากฏหลักฐานการตั้งถิ่นฐานในบริเวณนี้ คงหลงเหลือแต่ร่องรอยของชุมชนและบ้านในสมัยก่อน เช่น ชุมชนริมคลองคูเมืองเดิม บริเวณหน้าวัดเครือวัลย์วรวิหาร วัดอรุณราชวราราม วัดโมลีโลกยาราม และชุมชนวัดระฆัง ชุมชนชอยศาลาคันจัน ส่วนผู้ที่อยู่อาศัยในปัจจุบัน ส่วนใหญ่เป็นผู้ที่เข้ามาเช่าบ้านพักอาศัยเป็นการชั่วคราว

กลุ่มที่ 1 ริมแม่น้ำเจ้าพระยา			
โบราณสถาน	ศาสนสถาน		ชุมชนโบราณ
1. พระราชวังเดิม และสถาปัตยกรรมภายใน	1. วัดอมรินทราราม	6. วัดวงศมุลวิหาร (วัดร้าง)	1. ชุมชนริมคูเมืองเดิม
2. ป้อมวิไชยประสิทธิ์	2. วัดระฆังโฆสิตาราม	7. วัดกัลยาณมิตร	2. ชุมชนวัดระฆัง ฯ
	3. วัดอรุณราชวราราม	8. วัดประยุรวงศาวาส	3. ชุมชนศาลาคันจัน
	4. วัดเครือวัลย์วรวิหาร	9. วัดช่างตากครุส(คริสต์)	
	5. วัดโมลีโลกยาราม		

ศิลปวัฒนธรรมและประเพณี เนื่องจากบริเวณพื้นที่ริมแม่น้ำเจ้าพระยานี้มีโบราณสถานที่มีความสำคัญอยู่เป็นจำนวนมาก และถือได้ว่าเป็นบริเวณที่เป็นรอยต่อทางประวัติศาสตร์ ระหว่างกรุงศรีอยุธยา กรุงเทพมหานคร และกรุงรัตนโกสินทร์ ขนบธรรมเนียมประเพณีที่สืบทอดสืบต่อกันมานั้น ล้อมปรากฏให้เห็นเด่นชัดได้ในบริเวณนี้โดยเฉพาะ ขนบธรรมเนียมเกี่ยวกับพิธีหลวง เช่น พิธีเห่เรือหลวงที่เป็นเอกลักษณ์ของเมืองนี้

1

6

10

2

8

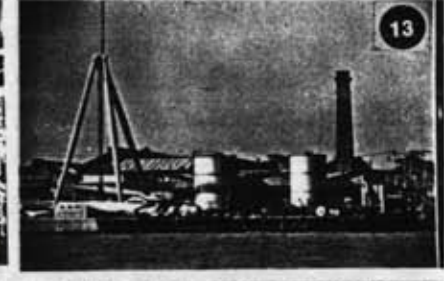
12

3

9

13

4

14

5

1. พระปรางค์วัดอรุณฯ
2. สถานีรถไฟบางกอกน้อย
3. แนวกำแพงวังเจ้านาซ
4. วัดช่างดาครุฑ
5. พระราชวังเดิม

6. วัดอรุณราชวราราม
7. วัดอมรินทราราม
8. หอไตรวัดระฆัง
9. วัดวงศมุลวาท
10. ป้อมวิไชยประสิทธิ์

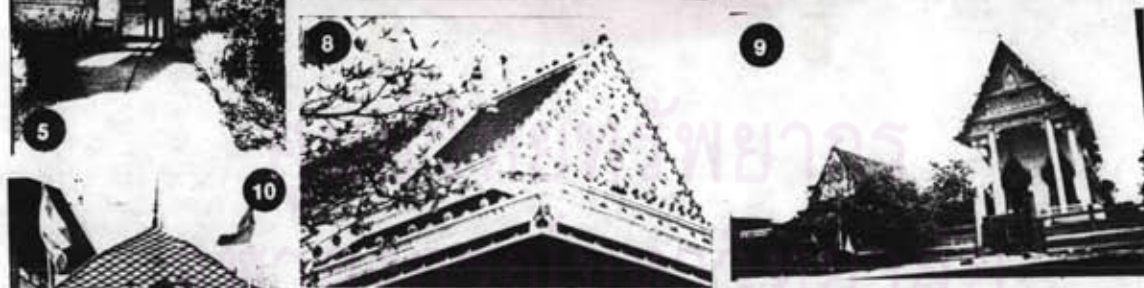
11. มณฑปวัดอมรินทราราม
12. โรงพยาบาลศิริราชในอดีต
13. กรมอุทกหารเรือ
14. กลุ่มอาคารโรงพยาบาลศิริราชในปัจจุบัน

2. กลุ่มคลองบางกอกใหญ่ ได้แก่ กลุ่มโบราณสถานที่เรียงรายไปตามแนวสองฝั่งคลองบางกอกใหญ่ไปจนถึงสี่แยกคลองมอญ

สภาพแวดล้อมที่ปรากฏอยู่ในบริเวณนี้ ได้แก่ ประเภทศาสนสถานมีอยู่ถึง 19 แห่ง คือ วัดหงษ์รัตนาราม วัดสังข์กระจาย วัดประคิษฐาราม วัดเวฬุราชิน วัดอินทาราม วัดจันทาราม วัดราชศฤง์วรวิหาร วัดปากน้ำ วัดนवलนรดิศวรวิหาร วัดทองศาลางาม วัดกุหาสวรรค์ วัดก้านแพง วัดประดู่ในทรงธรรม วัดประดู่ฉิมพลี วัดโบสถ์อินสารเพชร วัดบางแกว วัดนก วัดวิจิตรการนิมิตร และโบสถ์อิสลามอีก 1 แห่ง คือ มัสยิดต้นสน ปากคลองบางกอกใหญ่

ชุมชนโบราณที่ปรากฏในบริเวณนี้ คือ ชุมชนชาวไทยริมน้ำทั้งพวกชุมชนคนหบที้ เจ้านายชั้นสูงในสมัยก่อน ทั้งนี้เนื่องจากในบริเวณนี้เคยเป็นย่านที่อยู่อาศัยชั้นดีของบรรดาขุนนาง ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ที่ทำงานรับใช้พระเจ้าแผ่นดิน ทั้งใน สมัยกรุงธนบุรี และกรุงรัตนโกสินทร์ ชุมชนชาวไทยริมน้ำทั่วไป เช่น ชุมชนวัดกุหาสวรรค์ ที่สันนิษฐานว่าบริเวณนี้เคยเป็นศูนย์กลางเมืองธนบุรีในสมัยก่อนที่จะมีการขุดคลองลัดบางกอก ชุมชนริมน้ำที่ยังคงปรากฏอยู่ทุกวันนี้ ถึงแม้วิถีการดำเนินชีวิตจะแตกต่างไปจากเดิม แต่ก็ยังคงรักษาเอกลักษณ์ของชุมชนนี้มีวิถีชีวิตผูกพันอยู่กับน้ำได้อย่างไม่เสื่อมคลาย

กลุ่มที่ 2 คลองบางกอกใหญ่			
โบราณสถาน	ศาสนสถาน		ชุมชนโบราณ
	1. วัดหงษ์รัตนาราม	11. วัดกุหาสวรรค์	1. ชุมชนขุนนาง เจ้านาย
	2. วัดสังข์กระจาย	12. วัดก้านแพง	ข้าราชการในสำนัก
	3. วัดประคิษฐาราม	13. วัดประดู่ในทรงธรรม	2. ชุมชนชาวไทยริมน้ำ
	4. วัดเวฬุราชิน	14. วัดประดู่ฉิมพลี	3. ชุมชนชาวอิสลาม
	5. วัดอินทาราม	15. วัดโบสถ์อินสารเพชร	ฯลฯ
	6. วัดจันทาราม	16. วัดบางแกว	
	7. วัดราชศฤง์วรวิหาร	17. วัดนก	
	8. วัดปากน้ำ	18. วัดวิจิตรการนิมิตร	
	9. วัดนवलนรดิศวรวิหาร	19. มัสยิดต้นสน(อิสลาม)	
	10. วัดทองศาลางาม		

1. ทัศนียภาพคลองบางกอกใหญ่	5. วัดกาญจนสิงหาสน์	9. วัดทองศาลางาม
2. มัสยิดคัมสน	6. ชาวบ้านริมน้ำขณะชมขบวนเรือจักรพระ	10. ชุมชนมัสยิดคัมสน
3. วัดก้ำแพง	7. วุฒิปอสงวัดก้ำแพง	11. บ้านโบราณ (กำลังคิดป้าชายอ้วน)
4. สถานีรถไฟวัดก้ำแพง	8. หน้าบ้านวิหารวัดอินทราราม	12. บ้านไทยโบราณมีสภาพทรุดโทรม

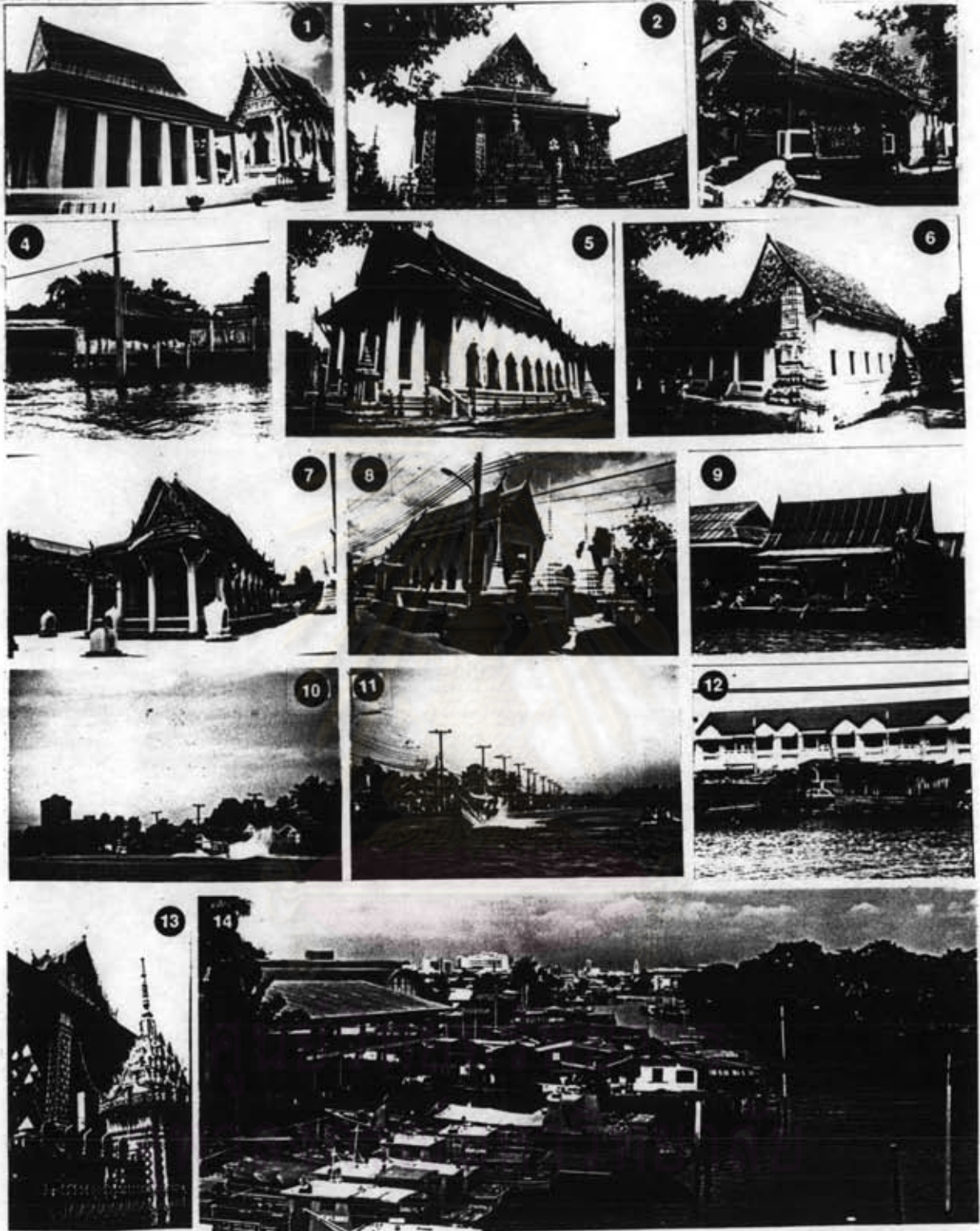
นอกจากชุมชนริมน้ำแล้ว บริเวณนี้ยังประกอบด้วยชุมชนชาวต่างชาติ ที่ยังคงสืบทอดเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษ เช่น ชุมชนชาวจีน ตลาคนลุ ชุมชนชาวอิสลาม มัสยิดต้นสน และชุมชนชาวโปรตุเกส วัดข้างตาคูรุส ที่อยู่ทางตอนใต้ของกรุงเทพฯ

3. กลุ่มคลองบางกอกน้อย-คลองชักพระ ได้แก่ กลุ่มโบราณสถานตามแนวคลองบางกอกน้อย คลองชักพระ ตามแนวแม่น้ำเจ้าพระยาสายเดิมจนถึงสี่แยกคลองมอญ สภาพแวดล้อมในบริเวณนี้ ได้แก่ ประเภทศาสนสถาน จำนวน 13 แห่ง คือ วัดสุวรรณาราม วัดใหม่ยายแป้น วัดศรีสุคาราม วัดนายโรง วัดกวางนภริคาราม วัดสุวรรณคีรี วัดคลังชั้น วัดช่างเหล็ก วัดเรไร วัดแก้ว วัดกาญจนสิงหาสน์วรวิหาร (วัดทอง) วัดรัชฎาธิษฐานราชวรวิหาร (วัดเงิน) รวมทั้งมัสยิดหลวง ปากคลองบางกอกน้อย อีก 1 แห่ง

ชุมชนโบราณที่ปรากฏในบริเวณนี้มี 2 ชุมชนหลัก คือ ชุมชนชาวไทยริมน้ำที่ตั้งถิ่นฐานตลอดแนวสองฟากฝั่งคลอง และชุมชนศิลปหัตถกรรม บ้านบุ บริเวณสถานีรถไฟบางกอกน้อยที่ประกอบอาชีพทำขันท้าพานรอง ฆ้อง ระฆัง จำหน่าย (ปัจจุบันเหลือเพียง 2-3 หลังคาเรือนที่ยังคงประกอบอาชีพข้างบุ)

สำหรับศิลปวัฒนธรรมประเพณีที่เด่นชัด และเป็นเอกลักษณ์ของชาวน้ำที่สืบทอดกันมานานกว่า 100 ปี ของชุมชนริมน้ำสองฟากคลองตลอดทั้งคลองบางกอกใหญ่ คลองชักพระ และคลองบางกอกน้อย ได้แก่ นิธิเห่เรือชักพระ วัดนางชี-วัดไก่อีตี้ย

กลุ่มที่ 3 คลองบางกอกน้อย-คลองชักพระ			
โบราณสถาน	ศาสนสถาน		ชุมชนโบราณ
	1. วัดสุวรรณาราม	8. วัดช่างเหล็ก	1. ชุมชนชาวไทยริมน้ำ
	2. วัดใหม่ยายแป้น	9. วัดเรไร	2. ชุมชนชาวอิสลาม
	3. วัดศรีสุคาราม	10. วัดแก้ว	3. ชุมชนศิลปหัตถกรรม
	4. วัดนายโรง	11. วัดกาญจนสิงหาสน์	บ้านเนิน
	5. วัดกวางนภริคาราม	12. วัดรัชฎาธิษฐาน	๗๓
	6. วัดสุวรรณคีรี	13. มัสยิดหลวง (อิสลาม)	
	7. วัดคลังชั้น		

1. อุโบสถวัดจักรวรรดิราชมงคล

2,13 อุโบสถวัดคลังชั้น

3. สะพานข้ามคลองวัดศรีสุทธาราม

4. ศาลาทำน้ำที่หมคนประ โยชน์และคุณค่า

5. พระอุโบสถวัดสุวรรณาราม

6. อุโบสถ(เดิม)วัดกาอุจนสิงหาสน์

7. อุโบสถวัดช่างเหล็ก

8. อุโบสถวัดศรีสุทธาราม

9. บ้านริมน้ำที่ยังคงเค้าของแพค้าขาย

10, 11. ทัศนียภาพคลองบางกอกน้อย

12. ทิวทัศน์สะพานอยู่บ้านเก่าคงดีองไป

14. ทัศนียภาพชุมชนริมคลองบางกอกน้อย

4. กลุ่มคลองมอญ ได้แก่ กลุ่มโบราณสถานตามแนวคลองมอญทางด้าน
แม่น้ำเจ้าพระยา ไปจนถึงกับคลองบางกอกน้อย คลองชักพระ คลองบางกอกใหญ่

สภาพแวดล้อมในบริเวณนี้เคยปรากฏหลักฐานการก่อสร้างพระราช
วัง 1 แห่ง คือ พระราชวังนันทอุทยาน ในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
แต่ยังก่อสร้างไม่เสร็จสมบูรณ์ดี จนกระทั่งในปัจจุบันชื่อของพระราชวังแห่งนี้รู้จักกันในนามของ
"สวนอนันต์" ที่เป็นที่ตั้งของ กรมการขนส่งทหารเรือ

นอกจากนี้ประกอบด้วยศาสนสถาน จำนวน 6 แห่ง คือ วัดพระยาทำ
วัดนาคกลาง วัดชีโนรสาราม วัดครุฑ วัดโพธิ์เรียง และวัดบางเสาธง

สำหรับบริเวณนี้ที่เคยเป็นที่อยู่อาศัยของ ชาวมอญ ในสมัยกรุงธนบุรี
ในปัจจุบันคงเหลือแต่เพียงชื่อ "คลองมอญ" เท่านั้น

กลุ่มที่ 4 คลองมอญ			
โบราณสถาน	ศาสนสถาน		ชุมชนโบราณ
	1. วัดพระยาทำวรวิหาร	4. วัดครุฑ	1. ชุมชนชาวไทยริมน้ำ ฯลฯ
	2. วัดนาคกลาง	5. วัดโพธิ์เรียง	
	3. วัดชีโนรสาราม	6. วัดบางเสาธง	

5. กลุ่มพื้นที่ชั้นในตอนบน ได้แก่ บริเวณที่เคยเป็นพื้นที่สวนผลไม้ ใน
ท้องที่เขตบางกอกน้อย

สภาพแวดล้อมประกอบด้วยประเภทศาสนสถานจำนวน 15 แห่ง คือ
วัดเจ้าอาม วัดบางขุนนนท์ วัดไชยทิศ วัดเพลงวิปัสสนา วัดมณี วัดรวกสุทธาราม วัดลครทำ
วัดอมรทวาริการาม (วัดใหม่ยายมอญ) วัดฉิมทวาริการาม (วัดเจ็สวัดฉิม) วัดบางสุทธาราม
วัดสีทวาริการาม วัดคงมุลเหล็ก วัดอัมพวา วัดสุทธาวาส และวัดวิเศษการ

6. กลุ่มพื้นที่ชั้นในตอนล่าง ได้แก่ บริเวณที่เคยเป็นพื้นที่สวนผลไม้ใน
ท้องที่เขตบางกอกใหญ่

สภาพแวดล้อมประกอบด้วย ประเภทศาสนสถาน จำนวน 7 แห่ง
คือ วัดท่าพระ วัดใหม่นิเรนทร์ วัดคิควด วัดราชสิทธาราม วัดเจ้ามูล และมีสยิตอิสลาม 1
แห่ง คือ มีสยิตบางหลวง หรือมีสยิตกุฎีเจริญพาศน์

กลุ่มที่ 5 พื้นที่ชั้นในคอนบน			
โบราณสถาน	ศาสนสถาน		ชุมชนโบราณ
	1. วัดเจ้าอาม 2. วัดบางขุนนนท์ 3. วัดโชยทิศ 4. วัดเพลงวิปัสสนา 5. วัดมะลิ 6. วัดรวกสุทธาราม 7. วัดอมรทอการาม 8. วัดฉิมทอการวาส	9. วัดครท่า 10. วัดยางสุทธาราม 11. วัดสี่ทอสร 12. วัดคงบุญเหล็ก 13. วัดอัมพวา 14. วัดสุทธาวาส 15. วัดวิเศษการ	1. ชุมชนศิลปหัตถกรรม บ้านเนิน บ้านขมื่น บ้านช่างหล่อ 2. ชุมชนเกษตรกรรม ๑๓๑

กลุ่มที่ 6 พื้นที่ชั้นในคอนล่าง			
โบราณสถาน	ศาสนสถาน		ชุมชนโบราณ
	1. วัดท่าพระ 2. วัดใหม่ทิเรนทร์ 3. วัดศิควด	4. วัดราชสิทธาราม 5. วัดเจ้าบุญ 6. มัสยิดหลวง (อิสลาม)	1. ชุมชนเกษตรกรรม ๑๓๑

สำหรับพื้นที่ชั้นในทั้งสองนี้คงปรากฏชุมชนโบราณให้เห็นอยู่บ้าง เช่น ชุมชนบ้านช่างหล่อ ชุมชนบ้านเนิน ชุมชนบ้านขมื่นหรือตรอกมะตม สำหรับสภาพแวดล้อมประเภทอื่น ๆ ในบริเวณทั้งสองนี้ ไม่ค่อยปรากฏให้เห็นเด่นชัดเท่าใดนัก ทั้งนี้เนื่องจากบริเวณดังกล่าวในอดีตเป็นพื้นที่สวนผลไม้ ปัจจุบันนี้สภาพการใช้ที่ดินได้มีการเปลี่ยนแปลงจากพื้นที่สวนผลไม้มาเป็นย่านที่พักอาศัยหนาแน่น ย่านพาณิชย์กรรม เช่นเดียวกับพื้นที่ในเขตเมืองโดยทั่วไป

จากการศึกษาพบว่า องค์ประกอบของสภาพแวดล้อมเมืองและชุมชนกรุงธนบุรีที่มีมาตั้งแต่อดีต และยังคงปรากฏให้เห็นจนกระทั่งทุกวันนี้ มีพระราชวังอยู่เพียงแห่งเดียว คือ พระราชวังเดิมพระเจ้าตากสินมหาราช (ปัจจุบันเป็นที่ตั้งของกองบัญชาการกองทัพอากาศ) ประกอบด้วยสถาปัตยกรรมที่มีคุณค่ามากมาย เช่น พระตำหนักเก๋งคู่ พระตำหนักเก๋งพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ท้องพระโรง ศาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช กำแพงพระราชวังเดิม และป้อมวิไชยประสิทธิ์ เป็นต้น ส่วนองค์ประกอบของสภาพแวดล้อมที่มีความเด่นชัดมีการกระจายตัวอยู่โดยทั่วไปกับชุมชน คือ ศาสนสถาน โดยเฉพาะวัดในกรุงธนบุรีมีจำนวนถึง 68 วัดด้วยกัน

1.11 วัดพระยาทิวารวิหาร, หอระฆัง	5. อุโบสถวัดเครือวัลย์วิหาร	9. อุโบสถวัดท่าพระ
2. วัดนาคกลาง	6. อุโบสถวัดรวกสุทธาราวาส(สมัย ร. 4)	10. มณฑปวัดท่าพระ
3. อุโบสถวัดนาคกลาง(กำลังบูรณะ)	7. อุโบสถวัดครุฑ	12. ทิวทัศน์ภาพคลองมอญ
4. วัดคฤมุกเข็ก	8. อุโบสถวัดใหม่พิเรนทร์	13. ชุมคลองในพื้นที่ชั้นในสวนใหญ่คันเงิน

ชุมชนโบราณที่เคยมีความสำคัญนั้น ในปัจจุบันยังคงปรากฏร่องรอยความ
เป็นมาและเรื่องราวให้เห็นอยู่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งชุมชนที่เรียงรายไปตามแนวคลองบางกอกน้อย
คลองชักพระ คลองบางกอกใหญ่ และคลองมอญ รวมทั้งชุมชนศิลปหัตถกรรม บ้านช่างหล่อ
บ้านบุ บ้านหมื่น บ้านเนิน ฯลฯ และชุมชนชาวต่างชาติ เช่น ชุมชนอิสลาม มัสยิดต้นสน
ชุมชนชาวโปรตุเกส วัดช่างตาครุส เป็นต้น

จากการศึกษาองค์ประกอบของสภาพแวดล้อมในเบื้องต้น พบว่าสภาพแวดล้อมเมือง และชุมชนกรุงธนบุรีเป็นสิ่งที่มีความสำคัญมาคู่กับกรุงธนบุรี ตามบทบาท ประวัติ
ความเป็นมา เรื่องราว รวมทั้งรายละเอียดต่าง ๆ จนกระทั่งปัจจุบันด้วยกาลเวลา
ที่ผ่านมายาวนาน ประกอบกับความเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ ทำให้สภาพแวดล้อมที่มีความสำคัญ
เหล่านั้นเกิดความแตกต่าง ซึ่งความแตกต่างที่ปรากฏขึ้นนี้ทำให้สภาพแวดล้อมในแต่ละแห่งมี
คุณค่าที่แตกต่างกันออกไป ทำให้การรับรู้ของผู้คนที่ติดต่อสภาพแวดล้อมนั้น ๆ แตกต่างกันไป
ด้วย ในการศึกษาครั้งนี้จึงมุ่งประเด็นศึกษาหาแนวทางประเมินคุณค่าของสภาพแวดล้อมเมือง
และชุมชนกรุงธนบุรี ว่าที่ใดยังคงปรากฏคุณค่าหลงเหลืออยู่ และเป็นที่รับรู้ของผู้คนได้เป็นอย่างดี
ที่ใดคุณค่าเริ่มจางหายไป ไม่เป็นที่รับรู้ของผู้คนและสิ่งใดคือสาเหตุที่ทำให้คุณค่าที่มีอยู่จางหายไป
เพื่อหาแนวทางอนุรักษ์ และฟื้นฟู คุณค่าสภาพแวดล้อมเมือง และชุมชนกรุงธนบุรีให้คงอยู่ต่อไป
ท่ามกลางกระแสแห่งการพัฒนา และเปลี่ยนแปลง

การพัฒนาเกณฑ์และขั้นตอนในการวิเคราะห์และประเมินคุณค่าสภาพแวดล้อม

ในการสร้างเกณฑ์และขั้นตอนเพื่อใช้ในการวิเคราะห์และประเมินคุณค่านี้ ผู้ศึกษา
ได้พัฒนาเกณฑ์ โดยพิจารณาให้มีความครอบคลุมตามเนื้อหา และความสำคัญในด้านต่าง ๆ
ที่จะเป็นตัวบ่งชี้ให้เห็นถึงคุณค่าของกรุงธนบุรีในลักษณะต่างๆที่ปรากฏอยู่ ทั้งในสภาพความเป็น
จริงที่ปรากฏตามบทบาทและความสำคัญของเมืองในแต่ละยุคที่ผ่านมา ที่มีหลักฐานสามารถค้นคว้า
อ้างอิงได้ตามองค์ประกอบของสภาพแวดล้อมในแต่ละอย่าง และคุณค่าที่เกิดขึ้นจากกระบวนการ
รับรู้ของผู้คนที่ติดต่อสภาพแวดล้อมที่ปรากฏอยู่ในความทรงจำ ความเข้าใจ ความรู้สึกที่มีต่อ
กรุงธนบุรี

จากแนวความคิดในการวิเคราะห์ดังกล่าวนี้ สามารถกำหนดเป็นขั้นตอนใน
การประเมินคุณค่าได้ 2 ขั้นตอน คือ

1. การวิเคราะห์และประเมินคุณค่าแท้ หมายถึง คุณค่าที่แท้จริงที่ปรากฏตาม บทบาท หน้าที่ และความสำคัญตามวิวัฒนาการของเมืองและชุมชนในแต่ละยุคที่ผ่านมา นับตั้งแต่แรกเริ่มที่มีการตั้งถิ่นฐานจนกระทั่งถึงปัจจุบัน (ดังรายละเอียดในบทที่ 3)

การวิเคราะห์และประเมินคุณค่าแท้ ผู้ศึกษาได้กำหนดแนวทางในการวิเคราะห์ออกเป็น 2 ลักษณะ คือ

- 1.1. คุณค่าแท้ของเมืองที่ปรากฏตามบทบาท หน้าที่ และความสำคัญ
- 1.2. คุณค่าแท้ที่ปรากฏในรายละเอียดขององค์ประกอบสภาพแวดล้อม ซึ่งมีเกณฑ์ในการพิจารณาดังนี้ คือ

ก. คุณค่าทางประวัติศาสตร์ โดยพิจารณาใน 2 ประเด็น คือ ทางด้านอายุ ความเก่าแก่ และทางด้านความสำคัญในประวัติศาสตร์

ข. คุณค่าทางด้านศิลปกรรมและสถาปัตยกรรม โดยพิจารณาใน 3 ลักษณะ คือ จิตรกรรม ประติมากรรม และสถาปัตยกรรม

ค. คุณค่าทางด้านวิถีชีวิต และสังคม ประเพณี โดยพิจารณาในส่วนที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการดำเนินชีวิตที่ควรอนุรักษ์ และประเพณีในระดับต่าง ๆ ที่สืบทอดต่อกันมา

2. การวิเคราะห์และประเมินคุณค่าจากการรับรู้ หมายถึง คุณค่าที่เกิดขึ้น จากกระบวนการรับรู้ของผู้คนที่ติดต่อสภาพแวดล้อมเมือง และชุมชนกรุงเทพมหานคร โดยพิจารณาใน 2 ส่วน คือ จากการออกแบบสอบถาม สัมภาษณ์ทัศนคติของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับพื้นที่กรุงเทพมหานคร ในฐานะต่าง ๆ (ตัวอย่างแบบสอบถามในภาคผนวก) เช่น ผู้ที่อยู่อาศัย ผู้ที่ประกอบอาชีพ และผู้ที่สัญจรผ่านไปมา และในส่วนของหน่วยงานราชการที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการกำหนดบทบาทสภาพแวดล้อมต่าง ๆ และการวางแผนการอนุรักษ์ เพื่อให้ทราบถึง ทัศนคติการรับรู้ของผู้คนเหล่านั้นที่มีต่อคุณค่าสภาพแวดล้อมเมือง และชุมชนกรุงเทพมหานคร

ในการวิเคราะห์คุณค่าที่ได้จากการรับรู้นี้ ผู้ศึกษาได้กำหนดแนวทางในการวิเคราะห์ออกเป็น 2 ลักษณะ คือ

- 2.1 คุณค่าจากการรับรู้ที่มีต่อบทบาทและความสำคัญของกรุงเทพมหานคร
- 2.2 คุณค่าจากการรับรู้ที่มีต่อสภาพแวดล้อมเมืองและชุมชนกรุงเทพมหานคร

การวิเคราะห์และประเมินคุณค่าสภาพแวดล้อมเมืองและชุมชนกรุงธนบุรี

1. การวิเคราะห์และประเมินคุณค่าแท้

1.1 คุณค่าแท้ของเมืองที่ปรากฏตามบทบาท หน้าที่ และความสำคัญ

จากการศึกษาวิวัฒนาการกรุงธนบุรี สามารถสรุปได้ว่า กรุงธนบุรีเป็นเมืองประวัติศาสตร์ที่มีเรื่องราว ความเป็นมา เปลี่ยนแปลงไปตามบทบาท และหน้าที่ของเมืองในแต่ละยุค ซึ่งบทบาทและหน้าที่ของเมืองที่เกิดขึ้นในฐานะต่าง ๆ เหล่านี้ ได้สะท้อนออกมาเป็นคุณค่าแท้ ดังนี้

ก. เมืองน้ำ

ตั้งแต่แรกเริ่มที่มีการตั้งถิ่นฐานใน สมัยกรุงศรีอยุธยา ก่อนที่จะมีการขุดคลองลัดบางกอก บริเวณที่ตั้งเมืองแห่งนี้ได้มีกลุ่มชุมชนริมน้ำที่มีศูนย์กลางชุมชน บริเวณวัดศาลาสีหี้นา (วัดมหาสวรรค์) ลักษณะชุมชนเรียงรายไปตามแนวลำน้ำ ต่อมาได้มีการขุดคลองลัดบางกอกขึ้นเพื่อความสะดวกในการเดินทางติดต่อค้าขายระหว่างกรุงศรีอยุธยา กับ นานาชาติจึงทำให้ลักษณะของลำน้ำเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ศูนย์กลางชุมชนย้ายความสำคัญจาก วัดศาลาสีหี้นา มายังบริเวณศูนย์กลางแห่งใหม่ โดยอาศัยลักษณะพิเศษทางกายภาพ คือ แม่น้ำ เจ้าพระยา เป็นตัวกำหนดในการตั้งถิ่นฐาน และกำหนดบทบาท หน้าที่ของเมืองในแต่ละยุค ที่ผ่านมา

รูปแบบ วิถีการดำเนินชีวิตของเมืองกรุงธนบุรี เป็นวิถีชีวิตที่ผูกพันกับ "น้ำ" มาทุกยุคทุกสมัย การตั้งถิ่นฐานบ้านเรือน การสร้างบ้านแปลงเมือง ยึดความสำคัญของลำน้ำเป็นปัจจัยหลัก โดยความสัมพันธ์ระหว่างเมืองกับน้ำของเมืองกรุงธนบุรี ได้สะท้อนออกมาให้เห็นทั้งในรูปแบบของ กายภาพ เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ซึ่งสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ถือได้ว่าเป็นเอกลักษณ์ของเมืองอย่างแท้จริง ที่ดำรงสืบทอดมาตั้งแต่อดีต จนถึงปัจจุบัน

ข. เมืองท่า เมืองยุทธศาสตร์

จากลักษณะความเด่นชัด และความเหมาะสมของลักษณะทางกายภาพเมืองกรุงธนบุรี ลักษณะทำเลที่ตั้งของ "เมืองคู้่น้ำ" ที่อยู่ไม่ไกลจากกรุงศรีอยุธยา และปากอ่าวไทยมากนัก ประกอบกับสภาพทางเศรษฐกิจการติดต่อค้าขายกับชาวต่างชาติในสมัยกรุงศรีอยุธยา มีบทบาทสำคัญสามารถทำรายได้เข้าสู่ประเทศเป็นจำนวนมาก จึงทำให้เมืองธนบุรีมีบทบาทหน้าที่เป็น "เมืองท่า เมืองด่านภาษีอากร" ที่สำคัญตลอดระยะเวลาที่กรุงศรีอยุธยามีความเจริญรุ่งเรือง

เมืองธนบุรีในบทบาทของ "เมืองท่า" ที่สำคัญของกรุงศรีอยุธยาเริ่มเป็นเมืองที่มีความอุดมสมบูรณ์มากขึ้น มีความมั่งคั่ง ผู้คนเข้ามาตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนกันมากขึ้น ซึ่งสิ่งที่ยบยอดถึงความมั่งคั่งอุดมสมบูรณ์ของเมืองธนบุรีได้อย่างเด่นชัดคือ กลุ่มวัดที่สร้างขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นจำนวนมาก ที่เรียงรายไปกับชุมชนตามแนวคลองบางกอกน้อย คลองชักพระ คลองบางกอกใหญ่ ซึ่งเป็นแนวแม่น้ำเจ้าพระยาสายเดิม

นอกจากบทบาทของ "เมืองท่า" ที่มีคุณค่าและความสำคัญทางประวัติศาสตร์แล้วนั้น เมืองธนบุรียังมีความเหมาะสมจากความได้เปรียบของลักษณะภูมิประเทศในเชิงยุทธศาสตร์ที่คอยป้องกันภัยที่มารุกรานทางทะเลแก่กรุงศรีอยุธยา

จากข้อมูลทางประวัติศาสตร์ พบว่า ชาวต่างชาติที่เดินทางเข้ามาติดต่อค้าขายกับกรุงศรีอยุธยานั้น บางประเทศมีจุดประสงค์ที่นอกเหนือจากการค้าขายก็คือ ความต้องการที่จะขยายอำนาจทางท้องทะเลแถบนี้จึงมีความประสงค์ที่จะครอบครองเมืองธนบุรีไว้เป็นหัวเมืองทางยุทธศาสตร์ ภายใต้การครอบครองของตนเอง โดยเฉพาะฝรั่งเศส ได้มีการวางแผนส่งคณะทูตและกองทหาร วางอุบายก่อสร้างป้อมปราการไว้ที่เมืองธนบุรี 1 ป้อม และฝั่งตรงข้ามอีก 1 ป้อม วางแผนออกอุบายต่าง ๆ เพื่อที่จะได้เมืองธนบุรีไว้ครอบครองจนถึงขั้นมีการรบพุ่งกันระหว่างไทยกับฝรั่งเศสที่ป้อมเมืองธนบุรีแห่งนี้

ในปัจจุบัน ป้อมเมืองธนบุรี หรือป้อมวิไชยประสิทธิ์ ยังคงเป็นอนุสรณ์สถานที่ยืนยันถึงเหตุการณ์สำคัญที่ผ่านมาในอดีตของเมืองธนบุรีได้เป็นอย่างดี

ค. เมืองศรัทธา เมืองราชธานี

นับตั้งแต่กรุงศรีอยุธยาเสื่อมถล่มมา ในปี พ.ศ. 2310 ศูนย์กลางอำนาจ การบริหาร การปกครองบ้านเมือง ศูนย์กลางเศรษฐกิจ และความเจริญรุ่งเรืองด้านต่าง ๆ ของชาติได้ล่มสลายไปพร้อมกับขวัญและกำลังใจของคนไทย จนกระทั่ง

พระเจ้าตากสินมหาราช ทรงรวบรวมไพร่พลกองทัพเอกราชของชาติกลับคืนมาอีกครั้งหนึ่ง พร้อมกับสถาปนาราชธานีขึ้นใหม่ โดยทรงเลือก เมืองธนบุรีเป็นราชธานีด้วยปัจจัยความพร้อมในด้านต่าง ๆ

กรุงธนบุรีจึงปรากฏบทบาทในฐานะราชธานีแห่งใหม่ของคนไทย ประชาชนทั้งชาวไทย และชาวต่างประเทศที่หลบหนีภัยสงคราม ต่างมุ่งหน้าร่วมกัน กอบกู้เอกราชกลับคืนจากพม่า และร่วมกันตั้งถิ่นฐาน สร้างบ้าน สร้างเมืองใหม่ที่กรุงธนบุรี ด้วยความเชื่อมั่น และความศรัทธาในองค์พระเจ้าตากสินมหาราช ที่ทรงพระปรีชาสามารถกอบกู้เอกราชของชาติกลับคืนมาได้ และทรงสร้างราชธานีแห่งใหม่ขึ้นมาได้ด้วยระยะเวลาอันสั้น คุณค่าของกรุงธนบุรีจึงปรากฏในฐานะราชธานีแห่งใหม่ที่เป็นที่ประทับของพระมหากษัตริย์ไทยที่ทรงพระปรีชาสามารถ ประชาชนจากทั่วทุกสารทิศต่างหลั่งไหลเข้ามาตั้งถิ่นฐานบ้านเรือน ที่กรุงธนบุรีแห่งนี้ด้วยความศรัทธา ในองค์พระมหากษัตริย์ และมีความเชื่อมั่นว่ากรุงธนบุรีแห่งนี้จะเป็นเมืองที่ปลอดภัย สงบร่มเย็น เป็นศูนย์กลางแห่งอำนาจการบริหาร การปกครองบ้านเมือง ศูนย์รวมอำนาจและศรัทธาของชาวไทยและชาวต่างชาติที่ร่วมกันกอบกู้เอกราช ร่วมกันสร้างบ้านเมืองให้เป็นปึกแผ่นสืบต่อไป

ง. เมืองอาหาร

คุณค่าในอดีตของเมืองกรุงธนบุรีที่ปรากฏอย่างต่อเนื่อง คือคุณค่าของเมืองที่เป็นน้ำท่าอันดี แหล่งพื้นที่เกษตรกรรม สวนผลไม้รสชาติดี ที่เป็นที่ยกย่องถึงของชาวไทยด้วยกันเอง และชาวต่างประเทศที่เดินทางเข้ามาสู่ประเทศไทย ทั้งนี้เนื่องจากสภาพดินของเมืองกรุงธนบุรีเป็นดินตะกอนที่ราบลุ่มแม่น้ำ มีความอุดมสมบูรณ์เหมาะสมที่จะเป็นการตั้งถิ่นฐาน เพาะปลูกธัญญาหารเลี้ยงเมืองและส่งไปขายยังต่างประเทศ

ชื่อเสียงของผลไม้ที่เพาะปลูกได้ปรากฏหลักฐานเรื่องราวในประวัติศาสตร์ จากบันทึกการเดินทางของชาวต่างประเทศที่เดินทางเข้ามาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา เช่น จดหมายเหตุลาลูแบร์ที่กล่าวไว้ว่า

" สวนผลไม้ที่บางกอกนั้นมีอาณาบริเวณยาวไปตามชายฝั่งแม่น้ำโดยทวนขึ้นไปสู่เมืองสยามถึง 4 ลี้ กระทั่งจรดตลาดขวัญทำให้เมืองหลวงแห่งนี้อุดมสมบูรณ์ไปด้วยผลอาหารซึ่งคนพื้นเมืองชอบบริโภคกันนักหนา หมายถึงผลไม้มีนานาชนิดเป็นอันมาก "

และที่บาทหลวงตาซาร์ต บันทึกไว้ในบันทึกการเดินทาง
ครั้งที่ 2 ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

"และโดยที่บางกอกเป็นเมืองสวนของประเทศสยามซึ่ง
มีผลไม้รสเยี่ยมทั่วราชอาณาจักรมารวมกันอยู่อย่างอุดมสมบูรณ์ เขาจึงนำมาให้เป็นของกำนัล
แก่เราแข่งหนึ่ง"

จากลักษณะการดำรงชีวิตด้วยอาชีพเกษตรกรรมสวน
ผลไม้ของชาวกรุงธนบุรีที่สืบทอดมาช้านานนี้ ทำให้ชาวกรุงธนบุรีมีวิถีชีวิตที่ผูกพันอยู่กับสภาพ
แวดล้อมทางธรรมชาติ การตั้งถิ่นฐานที่อิงกับความสำคัญของแม่น้ำลำคลอง มีสวนเป็นแหล่งงาน
บ้านเป็นที่พักอาศัย มีพุทธศาสนาเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ โดยมีวัดเป็นศูนย์รวมกิจกรรมควบคู่
ไปทุกชุมชนโดยอาศัยแม่น้ำลำคลอง เป็นตัวผสมผสานรูปแบบการดำรงชีวิตเข้าด้วยกันอย่าง
กลมกลืน

จ. เมืองผักกาด

คุณค่าของเมืองกรุงธนบุรีที่ควรกล่าวถึงอีกประการหนึ่ง
คือ คุณค่าที่ปรากฏจากบทบาทของเมืองกรุงธนบุรีในฐานะที่เป็นเสมือน " เมืองผักกาด "
จากบทบาทของกรุงธนบุรีที่เป็นราชธานีต่อจากกรุงศรีอยุธยา ก่อนที่จะเข้าสู่ความรุ่งเรืองของ
กรุงรัตนโกสินทร์ บทบาทของเมืองหลวง กรุงธนบุรี ภายหลังจากที่ประเทศชาติผ่านพ้นภัย
สงครามครั้งใหญ่ บ้านเมืองยังไม่สงบร่มเย็น ปัญหาทางเศรษฐกิจ การสงคราม การปกครอง
นับว่าเป็นปัญหาสำคัญที่ทำให้บทบาทของกรุงธนบุรี เป็นราชธานีที่เปรียบเสมือนแหล่งพักพิง เป็น
ราชธานีที่ไม่มีการก่อสร้างปราสาทราชวังที่ใหญ่โต งดงาม ไม่มีพิธีการลงเสาศลักรูปเมือง
ดังเช่นพิธีการสถาปนาเมืองหลวงอื่น ๆ ของไทย ประกอบด้วยช่วงเวลาเพียงแค่ 15 ปีของ
กรุงธนบุรีจึงเป็น ราชธานีที่เรียบง่าย เป็นแหล่งพักพิงก่อนที่จะเข้าสู่กรุงรัตนโกสินทร์

อีกนัยหนึ่ง หลังจากกรุงรัตนโกสินทร์เป็นราชธานี
ต่อจากกรุงธนบุรีแล้ว บทบาทของกรุงธนบุรียังคงปรากฏในฐานะความเหมาะสมที่จะเป็นที่
ผักกาดชั้นดีของเจ้านาย ขุนนาง ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ รวมทั้งบรรดาพ่อค้าชาวต่างประเทศ
ที่เดินทางเข้ามาติดต่อค้าขายกับกรุงรัตนโกสินทร์มักจะมาจอดเรือ ตั้งถิ่นฐานผักกาดที่กรุงธนบุรี

1.2 คุณค่าที่ปรากฏในรายละเอียดขององค์ประกอบสภาพแวดล้อม

เป็นการพิจารณาคุณค่าตามเกณฑ์ ที่สามารถบ่งชี้ให้เห็นถึงคุณค่าของสภาพแวดล้อมเมือง และชุมชนซึ่งมีการประเมินคุณค่าจากเกณฑ์ทางประวัติศาสตร์ ศิลปกรรม สถาปัตยกรรม วิถีชีวิต และสังคม

1. คุณค่าทางประวัติศาสตร์

ในการพิจารณาคุณค่าทางประวัติศาสตร์สามารถพิจารณาโดยยึดหลักเกณฑ์จาก 2 องค์ประกอบ คือ

- อายุ หรือ ความเก่าแก่ของสภาพแวดล้อม ซึ่งเป็นปัจจัยที่สำคัญประการหนึ่งที่ทำให้เห็นถึงคุณค่าของสภาพแวดล้อมเมือง และชุมชนที่ควรอนุรักษ์ การให้คุณค่าความสำคัญ นิยามจากข้อมูลทางประวัติศาสตร์ที่แสดงถึงการมีการก่อสร้างสิ่งนั้น ๆ ในแต่ละยุค โดยแบ่งยุคตามยุคของการปกครองบ้านเมือง (เช่นเดียวกับการศึกษาวิวัฒนาการกรุงธนบุรีในบทที่ 3) สิ่งที่มีอายุมาก ถือได้ว่ามีคุณค่ามาก และสิ่งที่มีอายุน้อยในลำดับต่อมาย่อมมีคุณค่าลดลงตามลำดับ

- ความสำคัญทางประวัติศาสตร์ นิยามจากข้อมูลทางประวัติศาสตร์ที่แสดงถึง เหตุการณ์ความสำคัญทางประวัติศาสตร์ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับบุคคล และเรื่องราว ในระดับความสำคัญที่แตกต่างกัน คือ ระดับพระมหากษัตริย์ ถือว่ามีคุณค่าสูงสุด ระดับเจ้านาย ขุนนาง ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ ถือว่ามีคุณค่าในระดับรองลงมา และในระดับชาวบ้านทั่วไป ถือว่ามีความสำคัญน้อยที่สุด

จากการศึกษาคุณค่าทางประวัติศาสตร์ของสภาพแวดล้อมเมือง และชุมชนกรุงธนบุรี สภาพแวดล้อมที่มีคุณค่าทางด้านอายุ ความเก่าแก่มากที่สุดและยังคงปรากฏอยู่นั้นส่วนมากเป็นวัดโบราณที่มีความคู่มากับการตั้งถิ่นฐานของชุมชนธนบุรี ซึ่งวัดวาอารามที่อยู่ในพื้นที่กรุงธนบุรีและบริเวณข้างเคียง ส่วนใหญ่สร้างขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยา ตามหลักฐานไม่ปรากฏแน่ชัดว่าสร้างขึ้นในช่วงใด แต่จากการศึกษาข้อมูลทางประวัติศาสตร์ ประกอบกับการพิจารณาลักษณะทางกายภาพพบว่า ปรากฏกลุ่มวัดที่สร้างขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยาตามแนวคลองบางกอกน้อย คลองชักพระ และคลองบางกอกใหญ่ ซึ่งเป็นแนวแม่น้ำเจ้าพระยาสาขาคเดิม (ตารางที่ 5.1) (แผนที่ 5.3) เช่น กลุ่มวัดกุหาสวรรค์ (วัดกุหาสวรรค์ วัดทองศาลางาม

ตารางที่ 5.1 แสดงบทบาทและคุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์

		สมัย				
		กรุงศรีอยุธยา	กรุงธนบุรี	กรุงรัตนโกสินทร์(1-33)	กรุงรัตนโกสินทร์(34-36)	กรุงรัตนโกสินทร์(37-ปัจจุบัน)
กลุ่มที่ 1 วิมแผ่นดินเจ้าพระยา						
1	พระราชวังเดิม		●	★	★	
2	ป้อมวิไชยประสิทธิ์	●	★			
3	วัดอมรินทราราม	●	★			☆
4	วัดระฆังโฆสิตาราม	●	★	★	★	
5	วัดอรุณราชวราราม	●	★	★	★	★
6	วัดศรีอโศกวิหาร	●		★		☆
7	วัดโมลีโลกยาราม	●	★			
8	วัดวงศบุญตาทิหาร (วัดวัง)				●	
9	วัดกัลยาณมิตร			●	★	☆
10	วัดประยุรวงศาวาส			●	★	
11	วัดช่างคากูต(ศรีสท)		●			
กลุ่มที่ 2 ตลอดบางกอกใหญ่						
12	วัดหงษ์รัตนาราม	●	★	★		
13	วัดสังข์กระจาย	●				
14	วัดประคิมฐาราม	●				
15	วัดมหาเชิน			●		
16	วัดอินทาราม	●	★	★		
17	วัดจันทร์าราม	●				
18	วัดราชศฤงคารวิหาร	●	★	★		
19	วัดปากน้ำ	●		★		
20	วัดนวมรัตนศิริวิหาร	●		☆	★	
21	วัดทองศาลางาม	●				
22	วัดสุทธารวรรค์	●		★		
23	วัดก้นเพง	●				
24	วัดประดู่ไทรงามธรรม	●				
25	วัดประดู่ฉิมพลี					
26	วัดโบสถ์อินทารพร					●
27	วัดบางแกว			●		
28	วัดนก			●		
29	วัดจิตรการนิมิตร			●		
30	มัสยิดคันทัน(อิสลาม)		●			

ที่มา : จากการศึกษาข้อมูลทางประวัติศาสตร์

- ปีที่ทำการก่อสร้าง
- ★ มีความสัมพันธ์ในระดับพระมหากษัตริย์
- ★ มีความสัมพันธ์ในระดับเจ้านาย ขุนนาง ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่
- ☆ มีความสัมพันธ์ในระดับราษฎรทั่วไป

ตารางที่ 5.1 แสดงบทบาทและคุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์

	รูป	สมัย				
		กรุงวิสุทธิยา	กรุงธนบุรี	กรุงรัตนโกสินทร์(ร1-ร3)	กรุงรัตนโกสินทร์(ร4-ร6)	กรุงรัตนโกสินทร์(ร7-ปัจจุบัน)
กลุ่มที่ 3 ตลอดจนบางก่อนน้อย-คลองจิกพระ						
31	วัดสุวรรณาราม	●		★		
32	วัดโสมนัสราชวรวิหาร					
33	วัดศรีสุทธาราม	●		☆	★	
34	วัดนายโรง	●				
35	วัดกวางนภวิคาราม	●			★	
36	วัดสุวรรณคิริ	●				
37	วัดอัมพวัน	●				
38	วัดช่างเหล็ก					
39	วัดเวโร					
40	วัดแก้ว					
41	วัดกาญจนสิงหาสน์	●		☆		
42	วัดวิสุทธิธรรมาราม	●		★	★	
43	มัสยิดหลวง (อิสลาม)					
กลุ่มที่ 4 ตลอดจนอยู่						
44	วัดพระยาไวยาววิหาร	●		★		
45	วัดนาคกลาง	●		★		
46	วัดชีโนรธาราม			●		
47	วัดกุฎ	●				
48	วัดโพธิ์เรือ				●	
49	วัดบางเสาธง	●				

ที่มา : จากการศึกษาข้อมูลทางประวัติศาสตร์

- ปีที่ทำการก่อสร้าง
- ★ มีความสัมพันธ์ในระดับพระมหากษัตริย์
- ★ มีความสัมพันธ์ในระดับเจ้านาย ขุนนาง ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่
- ☆ มีความสัมพันธ์ในระดับราษฎรทั่วไป

ตารางที่ 5.1 แสดงบทบาทและคุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์

	ชื่อ	สมัย				
		กรุงศรีอยุธยา	กรุงธนบุรี	กรุงรัตนโกสินทร์(๑-๒๓)	กรุงรัตนโกสินทร์(๒๔-๒๕)	กรุงรัตนโกสินทร์(๒๖-ปัจจุบัน)
กลุ่มที่ 5 พื้นที่ชั้นในคอนบน						
50	วัดเจ้าอาว		●	★		
51	วัดบางขุนนนท์	●				
52	วัดไชยทิศ	●				
53	วัดทองวิปัสสนา					
54	วัดมะถี		●			
55	วัดรวกสุทธาราม		●			
56	วัดอมรทอิการาม					
57	วัดนิมทอิกาวาส					
58	วัดศรท่า			●		
59	วัดบางสุทธาราม	●				
60	วัดสี่ ทโกรตร	●				
61	วัดคงบุญเหือก					
62	วัดอัมพวา	●				
63	วัดสุทธาวาส	●		☆		
64	วัดวิเศษการ			●		
กลุ่มที่ 6 พื้นที่ชั้นในคอนล่าง						
65	วัดท่าพระ	●				
66	วัดใหม่ทิวรินทร์	●				
67	วัดศิวค					
68	วัดราชธิทราราม	●		★	★	
69	วัดเจ้าบุต			●		
70	มัสยิดหลวง (อิสลาม)					

ที่มา : จากการศึกษาข้อมูลทางประวัติศาสตร์

- ปีที่ทำการก่อสร้าง
- ★ มีความสัมพันธ์ในระดับพระมหากษัตริย์
- ★ มีความสัมพันธ์ในระดับเจ้านาย ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่
- ☆ มีความสัมพันธ์ในระดับราษฎรทั่วไป

วัดกำแพง วัดโสมนัสวิหาร (วัดโสมนัสวิหาร) กลุ่มวัดปากน้ำ (วัดปากน้ำ วัดนวลนรดิศ) กลุ่มวัดทอง (วัดกาญจนสิงหาสน์ วัดวิจิตรการนิมิตร วัดแก้ว) และกลุ่มวัดบางยี่เรือ (วัดอินทาราม วัดจันทาราม วัดราชคฤห์) เมื่อพิจารณาจากลักษณะทางกายภาพ พบว่ากลุ่มวัดดังกล่าวเป็นวัดที่เรียงตัวไปตามแนวคลองฝั่งตะวันตก จึงสันนิษฐานว่าวัดดังกล่าวน่าจะเป็นวัดที่มีการสร้างมาตั้งแต่ก่อนที่ จะมีการขุดคลองลัดบางกอกในปี พ.ศ. 2077 ทั้งนี้เพราะพื้นที่ทางฝั่งตะวันออกของลำคลองก่อนที่ จะมีการขุดคลองลัดนี้เป็นพื้นที่ราบลุ่มมีน้ำท่วมขังไม่เหมาะแก่การตั้งถิ่นฐานเหมือนพื้นที่ฝั่งตะวันตก ส่วนภายหลังจากการขุดคลองลัดบางกอกแล้วจึงเกิดกลุ่มวัดทางฝั่งตะวันออก และกลุ่มวัดทาง ฝั่งริมแม่น้ำเจ้าพระยา เช่น วัดอมรินทร์าราม วัดระฆังโฆสิตาราม วัดโมลีโลกยาราม วัดอรุณราช วราราม

สภาพแวดล้อมเมืองและชุมชนธนบุรีที่เกิดขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยาที่ยังคงปรากฏหลักฐานร่องรอยมาจนทุกวันนี้ ได้แก่ ศาสนสถาน จำนวน 40 แห่ง (จาก 68 แห่ง) ส่วนสภาพแวดล้อมประเภทโบราณสถานที่ยังคงปรากฏอยู่ มีเพียงแห่งเดียว คือ ป้อมวิไชยประสิทธิ์ที่สร้างขึ้นในสมัย พระนารายณ์มหาราช ส่วนพระราชวัง วังเจ้านาย ไม่ปรากฏหลักฐานถึงการก่อสร้างที่เมืองธนบุรี ถึงแม้ในข้อมูลทางประวัติศาสตร์จะได้กล่าวถึง การก่อสร้างตึกรับรองสำหรับบุคคลสำคัญที่เดินทางเข้ามาติดต่อค้าขายกับเมืองธนบุรี และกรุงศรีอยุธยา แต่ในปัจจุบันก็ไม่ปรากฏร่องรอยเหลืออยู่

สภาพแวดล้อมเมืองและชุมชนที่มีคุณค่าทางด้านอายุรองลงมา ได้แก่ สภาพแวดล้อมที่เกิดขึ้นในสมัยกรุงธนบุรี มีโบราณสถานที่ยังคงปรากฏให้เห็นอยู่ ได้แก่ พระราชวัง 1 แห่ง คือ พระราชวังเดิมของพระเจ้าตากสินมหาราช และวังเจ้านายอีก 1 แห่ง คือ พระนิเวศน์เดิมของเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก (หอไตรวัดระฆังฯ) และที่ปรากฏเพียงร่องรอย คือ แนวกำแพงเมืองกรุงธนบุรี (ขุดพบที่หลังวัดราชประดิษฐาราม เมื่อเดือนกันยายน พ.ศ. 2537) และแนวคูเมืองเดิมฝั่งกรุงธนบุรี ส่วนในประเภทศาสนสถาน สมัยนี้ไม่ค่อยมีการก่อสร้างวัดทางพุทธศาสนาขึ้นใหม่ คงเป็นเพียงแต่การบูรณะวัดเดิมที่มีอยู่ให้มัสถุภาพดีขึ้น แต่ได้มีการสร้างศาสนสถานของศาสนาคริสต์ คือ โบสถ์ข้างตาครุส และศาสนสถานของศาสนาอิสลาม คือ มัสยิดตันเสน

ต่อมาในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ เมื่อได้มีการย้ายเมืองหลวงไปยังฝั่งพระนครแล้ว การพัฒนาบ้านเมืองในระยะแรกมุ่งพัฒนาทางฝั่งพระนครเป็นหลัก สภาพแวดล้อมของเมืองกรุงธนบุรีจึงยังไม่ค่อยมีการเปลี่ยนแปลงมากนัก ถึงแม้จะมีการก่อสร้างวังเจ้านายขึ้น แต่ก็มิได้ปรากฏสภาพให้เห็นในทุกวันนี้ สำหรับศาสนสถานที่ยังคงเหลืออยู่

สร้างทางฝั่งพระนครเสียเป็นส่วนใหญ่ ทางกรุงธนบุรีมีเพียง วัดชีโนรสาราม วัดวงศุมลวิหาร วัดเวฬุราชินี วัดนวก วัดบางแวก วัดวิจิตรการนิมิตร วัดวิเศษการ วัดโพธิ์เรียง และกลุ่มวัดทางตอนใต้ของกรุงธนบุรี (ตามทิศทางการขยายตัวของเมือง) เช่น วัดกัลยาณมิตร วัดประยูรวงศาวาส วัดอนงคาราม วัดนิชชยญาติการาม นอกจากการสร้างวัดใหม่แล้ว ได้มีการบูรณะปฏิสังขรณ์ วัดเดิมที่อยู่ และในช่วงรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา สภาพแวดล้อมเมือง ได้เปลี่ยนรูปแบบมาเป็นการพัฒนาบ้านเมืองในด้านการสาธารณูปโภค และสาธารณูปการ เช่น การสร้างโรงเรียนวังหลัง โรงเรียนบาลศิรราช กองทัพเรือ และถนนหนทาง ซึ่งสภาพแวดล้อมที่เกิดขึ้นในช่วงกรุงรัตนโกสินทร์นี้ ถือได้ว่าเป็นสภาพแวดล้อมที่มีคุณค่าทางด้านอายุน้อยที่สุด

สำหรับคุณค่าในด้านความสำคัญทางประวัติศาสตร์

สามารถแยกออกได้ 3 ระดับ คือ

1. ความสำคัญที่เกี่ยวข้องในระดับพระมหากษัตริย์

หมายถึง สถานที่ที่พระมหากษัตริย์ ทรงเป็นผู้สร้าง บูรณะปฏิสังขรณ์ พระราชทานที่ดิน หรือแม้กระทั่งมีเรื่องราวเกี่ยวข้องกับ เช่น ทรงใช้เป็นที่เจริญวิปัสสนา เป็นต้น ซึ่งสถานที่ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับในด้านต่างๆ เหล่านี้ถือได้ว่ามีคุณค่าทางประวัติศาสตร์สูงสุด

สภาพแวดล้อมที่มีความสำคัญสูงสุด ได้แก่ พระราชวังเดิม รวมทั้งสิ่งก่อสร้างภายใน พระนิเวศน์เดิม (หอไตรวัดระฆังฯ) ป้อมวิไชยประสิทธิ์ ส่วนศาสนสถานที่มีความสำคัญ ได้แก่ วัดที่อยู่ในพื้นที่ที่เคยเป็นที่ตั้งของราชธานี ทั้งในสมัยกรุงธนบุรี และกรุงรัตนโกสินทร์ ได้แก่ กลุ่มวัดตามแนวริมแม่น้ำเจ้าพระยา เช่น วัดอรุณราชวราราม วัดระฆังโฆสิตาราม วัดโมลีโลกยาราม วัดอมรินทราราม วัดกัลยาณมิตร วัดประยูรวงศาวาส วัดช่างตาครุส มัสยิดต้นสน และในบริเวณใกล้เคียง พระราชวังที่ประทับ ได้แก่ กลุ่มวัดที่อยู่ตามแนวคลองบางกอกใหญ่ คลองบางกอกน้อย คลองมอญ ที่เป็นเส้นทางที่ใช้เสด็จฯ เช่น วัดหงษ์รัตนาราม วัดสังข์กระจาย วัดอินทาราม วัดกุหาสวรรค์ วัดราชคฤห์ วัดพระยาทำ วัดนาคกลาง วัดสุวรรณาราม วัดสุวรรณคีรี วัดรัชฎาธิษฐาน วัดกาญจนสิงหาสน์ เป็นต้น

2. ความสำคัญที่เกี่ยวข้องในระดับเจ้านายในราชวงศ์

ขุนนาง ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ในแผ่นดิน

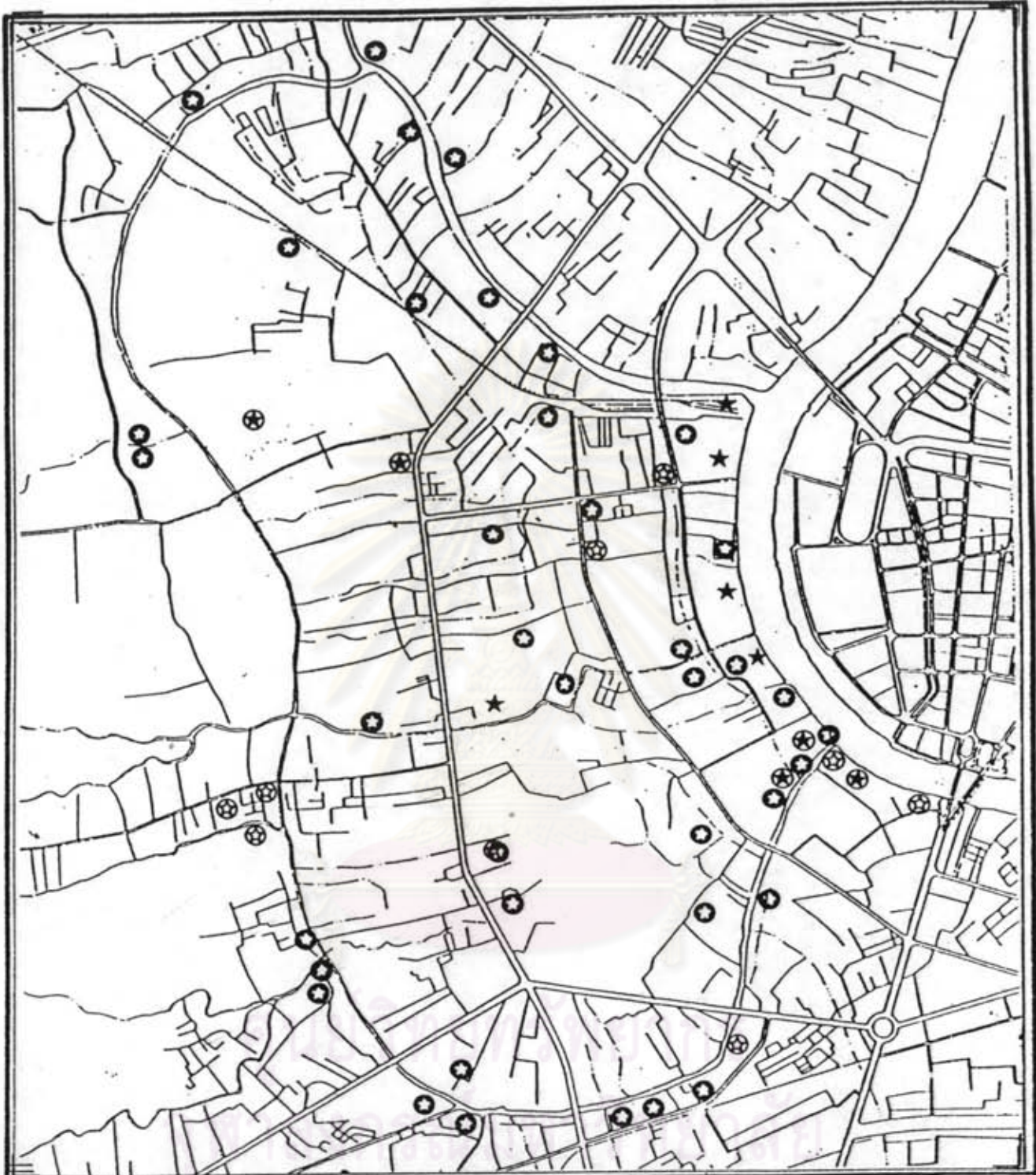
สภาพแวดล้อมที่มีความสำคัญในระดับนี้และยังคงปรากฏอยู่ส่วนใหญ่ ได้แก่ ศาสนสถาน ซึ่งมักจะปรากฏอยู่ในบริเวณเดียว หรือเป็นแห่งเดียวกันกับ วัดที่มี

ความสำคัญในระดับพระมหากษัตริย์ การบูรณะปฏิสังขรณ์โดยบรรดาเจ้านายชั้นผู้ใหญ่มักจะดำเนินการกันอย่างมากในช่วงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ซึ่งเป็นช่วงที่บ้านเมืองมีความสงบเรียบร้อย เศรษฐกิจเริ่มมีความมั่นคงมากขึ้น การติดต่อค้าขายกับชาวต่างประเทศได้ผลกำไร ซึ่งรายได้จากการค้าขายส่วนหนึ่งได้นำมาทำนุบำรุงพระศาสนา

3. ความสำคัญในระดับที่น้อยที่สุด เป็นความสำคัญที่เกี่ยวข้องในระดับชาวบ้าน

สภาพแวดล้อมที่ปรากฏอยู่มักจะเป็น วัดโบราณที่กระจายตัวอยู่โดยทั่วไปกับชุมชนโดยเฉพาะในพื้นที่สวน และส่วนลึกของคลองที่อยู่ห่างไกลจากพระราชวัง วังเจ้านาย การบูรณะปฏิสังขรณ์ทำตามกำลังทรัพย์ กำลังศรัทธาของผู้คนในชุมชน วัดในกลุ่มนี้มักจะเป็นวัดที่มีขนาดเล็ก มีความสำคัญอยู่ในระดับชุมชน เช่น วัดคลังชั้น วัดนก วัดบางแวก วัดช่างเหล็ก วัดเรไร วัดแก้ว วัดกำแพง วัดประคู้ วัดครุฑ วัดติตวัด วัดมะลิ เป็นต้น

จากการประเมินคุณค่าทางประวัติศาสตร์ ทั้งในด้านอายุและความสำคัญในระดับต่าง ๆ ประกอบกับทำเลที่ตั้ง ดังที่ได้กล่าวไปแล้วนั้นพบว่า กลุ่มสภาพแวดล้อมเมือง และชุมชนที่มีคุณค่าทางด้านอายุ ความเก่าแก่มากที่สุด ได้แก่ กลุ่มคลองบางกอกใหญ่ คลองบางกอกน้อย คลองชักพระ และกลุ่มทางด้านริมแม่น้ำเจ้าพระยามีอายุเก่าแก่ร่องลงมา และเมื่อพิจารณาโดยภาพรวม สภาพแวดล้อมเมืองและชุมชนกรุงธนบุรี ทั้งโบราณสถาน ศาสนสถานปรากฏอยู่นั้น ส่วนมากจะมีการสร้างขึ้นก่อนที่กรุงธนบุรีจะเป็นราชธานีแล้วทั้งสิ้น สำหรับคุณค่าทางด้านความสำคัญทางประวัติศาสตร์ กลุ่มสภาพแวดล้อมที่อยู่ทางริมแม่น้ำเจ้าพระยาจะเป็นกลุ่มที่มีความสำคัญสูงสุด ทั้งนี้เนื่องจากเป็นบริเวณศูนย์กลางเมืองธนบุรี ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาจนกระทั่งกรุงรัตนโกสินทร์ เป็นบริเวณที่มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องและอยู่ใกล้เคียงกับพระราชวัง พระบรมมหาราชวัง วังเจ้านาย และเป็นที่ตั้งของสถานที่สำคัญต่าง ๆ สภาพแวดล้อมที่อยู่บริเวณนี้จึงมีการก่อสร้าง พัฒนาบูรณะอย่างต่อเนื่องโดยพระมหากษัตริย์ และเจ้านายชั้นสูง ส่วนกลุ่มพื้นที่ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ในระดับรองลงไป คือ กลุ่มริมคลองสาขหลัก ตามแนวเส้นทางคมนาคมที่มีความสำคัญ และกลุ่มสภาพแวดล้อมที่อยู่ในบริเวณคลอง และพื้นที่สวนส่วนลึก จะมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์น้อยที่สุด

การศึกษาคุณค่าสภาพแวดล้อมเมืองและชุมชนกรุงธนบุรีเพื่อการอนุรักษ์

แสดง อาชของสภาพแวดล้อมกรุงธนบุรี

สัญลักษณ์

⊗ สมัยกรุงศรีอยุธยา

⊗ สมัยกรุงธนบุรี

⊗ สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ (ร.1-ร.3)

★ สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ (ร.4-ร.6)

☆ สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ (ร.7-ปัจจุบัน)

ที่มา จากการศึกษาค้นคว้าทางประวัติศาสตร์

แผนที่ 5.3

2. คุณค่าทางด้านศิลปกรรม และสถาปัตยกรรม

ในการประเมินคุณค่าสภาพแวดล้อมเมือง และชุมชน
คุณค่าทางด้านศิลปกรรม และสถาปัตยกรรม เป็นคุณค่าอีกแขนงหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงร่องรอย
ทางประวัติศาสตร์ ลักษณะบ้านเมือง สภาพสังคม วิถีชีวิตความเป็นอยู่ และความเชื่อของผู้คน
ในอดีต โดยผ่านสื่อทางด้านศิลปะในแขนงต่าง ๆ ที่สร้างสรรค์ไว้อย่างงดงามและวิจิตรบรรจง

จากการศึกษาองค์ประกอบของสภาพแวดล้อมเมืองและ
ชุมชนกรุงธนบุรี พบว่า สภาพแวดล้อมที่สามารถสะท้อนให้เห็นถึงคุณค่าทางศิลปกรรม และ
สถาปัตยกรรมได้อย่างเด่นชัดคือ โบราณสถาน พระราชวัง และศาสนสถานที่มีอยู่เป็นจำนวนมาก

การสร้างวัดตามคตินิยมของคนไทย ต่างร่วมกันสร้าง
บูรณะปฏิสังขร สืบเนื่องต่อกันมาทุกยุคทุกสมัยเพื่อเป็นการยกย่องเชิดชูพระพุทธศาสนา ผลงาน
ทางศิลปกรรมทุกแขนงไม่ว่าจะเป็น จิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม และมณฑปศิลป์
ที่ปรากฏอยู่ในวัด ผู้ที่มีส่วนร่วมสร้างมักที่จะนำผลงานที่เกิดขึ้นจากช่างฝีมือชั้นยอดในแต่ละยุค
ผลงานที่ปรากฏอยู่จึงจัดได้ว่าเป็นผลงานที่มีคุณค่า สะท้อนออกมาให้เห็นถึงรูปแบบ เอกลักษณ์
ของศิลปกรรมในยุคนั้น ๆ ได้เป็นอย่างดี วัดจึงเป็นศูนย์รวมของแหล่งมรดกทางวัฒนธรรม
ในทุกแขนงที่สืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน (ดังรายละเอียดในบทที่ 3)

การพิจารณาคุณค่าทางศิลปกรรม และ สถาปัตยกรรม
ของสภาพแวดล้อมกรุงธนบุรี ไม่ว่าจะเป็นผลงานทางด้านจิตรกรรม ประติมากรรม และ
สถาปัตยกรรม ผลงานแต่ละชิ้นย่อมมีคุณค่าในตัวของตัวเองทั้งสิ้น เช่น คุณค่าทางด้านความ
งดงาม คุณค่าทางประวัติศาสตร์ คุณค่าทางศาสนา ฯลฯ การเปรียบเทียบว่าสิ่งใดมี
คุณค่ามากกว่าสิ่งใดนั้นย่อมทำได้ยาก เช่นจะเปรียบเทียบว่าภาพจิตรกรรมฝาผนังที่วาดโดย
ช่างสมัยรัชกาลที่ 3 จะมีความงดงามมากกว่าช่างสมัยรัชกาลที่ 1 ย่อมทำไม่ได้ หรือภาพที่
วาดโดยช่างระดับชาวบ้านอาจจะมีความงดงามน้อยกว่าช่างหลวง แต่เรื่องราวในภาพนั้นอาจ
มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์มากโดยเป็นภาพที่แสดงให้เห็นถึงรูปแบบการดำรงชีวิตของผู้คนได้อย่าง
ชัดเจน เพราะผลงานที่ปรากฏอยู่จนทุกวันนี้มีคุณค่าในด้านต่าง ๆ มากมายที่ซ่อนไว้เบื้องหลังภาพ
นั้นมากกว่า ความงดงาม เพราะฉะนั้นในการพิจารณาเบื้องต้นถือว่าผลงานทางศิลปกรรม
สถาปัตยกรรมทุกชิ้นที่มีอยู่ มีคุณค่าที่ต้องดำเนินการอนุรักษ์ และดำเนินการอนุรักษ์ให้คงสภาพเดิม
ไว้ให้มากที่สุด ซึ่งถือได้ว่าเป็นการสืบทอดรูปแบบ และรักษาเอกลักษณ์ดั้งเดิมให้ปรากฏอยู่ต่อไป
(วรรณิกา ณ สงขลา. หัวหน้างานอนุรักษ์จิตรกรรมฝาผนัง. สัมภาษณ์ , 22 มิถุนายน 2537)

จากการศึกษาของคํ์ประกอบทางศิลปกรรมที่มีอยู่ในสภาพแวดล้อมต่าง ๆ (ตารางที่ 5.2) พบว่าสถานที่ที่มีองค์ประกอบทางศิลปกรรมที่เด่นชัด ได้แก่ วัดอรุณราชวราราม วัดระฆังโฆสิตาราม วัดโมลีโลกยาราม วัดกัลยาณมิตร วัดหงษ์รัตนาราม วัดสังข์กระจาย วัดอินทาราม วัดจันทาราม วัดราชคฤห์ วัดนवलนฤตศ วัดทองศาลางาม วัดกุหาสวรรค์ วัดนายโรง วัดสุวรรณาราม วัดภาวนาภิรตาราม วัดรัชฎาธิษฐาน วัดพระยาท่า วัดชินุรสาราม เป็นต้น ซึ่งจะเห็นได้ว่าองค์ประกอบของสภาพแวดล้อมที่คุณค่าทางศิลปกรรม นั้นมักจะปรากฏอยู่กับ " วัด " ส่วนสภาพแวดล้อมในประเภทอื่น ๆ ที่มีอยู่ในกรุงเทพมหานคร เช่น พระราชวังเดิม พระตำหนัก ต่าง ๆ เป็นงานสถาปัตยกรรมที่มีรูปแบบที่เรียบง่ายไม่มีการตกแต่งประดับประดาให้วิจิตรบรรจงดังเช่น พระราชวังในสมัยกรุงศรีอยุธยา และกรุงรัตนโกสินทร์

วัด ที่มีอยู่ในกรุงเทพมหานครนี้ส่วนมากเป็นวัดที่มาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา และมีการบูรณะ ปฏิสังขรมาอย่างต่อเนื่อง มีการผสมผสานรูปแบบทางศิลปะ (Style) ของแต่ละยุคเข้าไว้ด้วยกัน ซึ่งการบูรณะ ปฏิสังขรแต่ละครั้งย่อมมีส่วนทั้งการส่งเสริมคุณค่าที่มีอยู่ และในขณะเดียวกันอาจจะเป็นการทำลายคุณค่าลงอย่างน่าเสียดาย เพราะฉะนั้นในการพิจารณาคุณค่าทางศิลปกรรม และสถาปัตยกรรมของผู้ศึกษาในครั้งนี้ จะพิจารณาโดยอาศัยเกณฑ์ทางด้านความสมบูรณ์ของผลงานที่ยังคงหลงเหลืออยู่ในปัจจุบัน และเกณฑ์ทางด้านการมีส่วนที่ช่วยในการส่งเสริมคุณค่าทางศิลปกรรม และสถาปัตยกรรม ซึ่งสามารถแยกออกได้ 4 ระดับ ดังนี้

1. สภาพแวดล้อมที่มีคุณค่าทางศิลปกรรมสูงสุด

โบราณสถาน ศาสนสถานที่มีความสมบูรณ์ของผลงานทางศิลปกรรมในทุกแขนงสูงสุด และการพัฒนามีส่วนในการส่งเสริมคุณค่ามากที่สุด ซึ่งมักจะเป็นสภาพแวดล้อมที่มีความสำคัญในระดับประเทศ ผลงานเป็นที่รู้จักอย่างเด่นชัดทั้งชาวไทย และชาวต่างชาติ มีการศึกษาแนวทางการพัฒนา และการดำเนินการอนุรักษ์อย่างต่อเนื่องการบูรณะปฏิสังขรณ์ในแต่ละครั้งทำโดยพระมหากษัตริย์ หรือผู้มีฐานะในระดับเมืองและชุมชน รวมทั้งหน่วยงานราชการที่มีส่วนรับผิดชอบ เช่น กรมศิลปากร อาศัยช่างที่มีฝีมือชั้นแนวหน้าจึงยังคงรักษาเอกลักษณ์และรูปแบบดั้งเดิมไว้ได้

ศาสนสถานที่มีคุณค่าทางศิลปกรรม และสถาปัตยกรรมสูงสุดนี้ ได้แก่ วัดอรุณราชวราราม วัดระฆังโฆสิตาราม

ตารางที่ 5.2 แยกประเภทตามระดับคุณค่าทางวัฒนธรรม สถาปัตยกรรม

		จิตรกรรม					ประติมากรรม			สถาปัตยกรรม					
		พระอุโบสถ(จิตรกรรมฝาผนัง)	วิหาร	หอไตร	บานประตู หน้าต่าง เสาตอม	อื่น ๆ	พระอุโบสถ	วิหาร	อื่น ๆ	พระอุโบสถ	วิหาร	สถาปัตยกรรมสำคัญ	หอไตร	ศาลาทำน้า	อื่น ๆ
กลุ่มที่ 1 ริมแม่น้ำเจ้าพระยา															
1	พระราชมังคลาภิเษก	/	/	/	/	/	/	★	/	/	/	/	/	/	★
2	ป้อมวิไชยประสิทธิ์	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	★
3	วัดอมรินทราราม	/	/	/	/	●	●	★	○	□	□	●	/	/	★
4	วัดระฆังโฆสิตาราม	●	/	●	●	★	★	○	★	☆	★	★	●	●	★
5	วัดอรุณราชวราราม	●	●	/	●	●	★	★	○	★	★	★	/	○	●
6	วัดศรีอโศก	●	/	/	●	/	/	/	○	/	★	★	/	/	/
7	วัดโมลีโลกยาราม	●	/	/	●	●	★	★	○	★	★	/	/	●	/
8	วัดวงศบุญวาทย์(วัดวัง)	/	/	/	/	●	●	/	●	/	/	/	/	/	/
9	วัดกัลยาณมิตร	●	●	/	●	●	★	★	○	○	★	/	/	●	/
10	วัดประดู่วงศาวาส	●	/	/	●	/	★	/	★	★	☆	/	/	●	/
11	วัดช่างสาครูฐ(ศรีศก)	/	●	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	●	/
กลุ่มที่ 2 คลองบางกอกใหญ่															
12	วัดหงษ์รัตนาราม	●	/	/	/	/	/	○	★	/	/	★	●	/	/
13	วัดสังข์กระจาย	●	/	/	/	/	★	○	★	/	/	/	●	/	/
14	วัดประคิมฐาราม	/	/	/	/	/	/	/	●	/	/	/	●	/	/
15	วัดเวฬุาราม	●	/	/	/	/	●	/	★	★	☆	/	●	/	/
16	วัดอินทาราม	●	/	/	/	★	★	○	★	★	/	/	●	/	/
17	วัดจันทร์	●	/	/	/	●	/	/	○	○	/	/	●	/	/
18	วัดราชฤทธิวิหาร	/	●	/	/	●	/	/	○	★	★	/	●	/	/
19	วัดปากน้ำ	/	/	/	/	●	/	/	□	/	/	★	●	□	/
20	วัดนวลนรดิศวรวิหาร	/	/	/	/	●	★	/	□	/	/	/	●	/	/
21	วัดทองศาลางาม	●	/	/	/	●	★	/	★	/	/	/	●	□	/
22	วัดสุทนต์	●	/	/	/	●	★	/	★	/	/	/	●	/	/
23	วัดก้นเพง	●	/	/	/	●	★	/	★	/	/	/	●	/	/
24	วัดประดู่ในทรงธรรม	●	/	/	/	●	/	/	●	/	/	/	●	/	/
25	วัดประดู่ฉิมพลี	/	/	/	/	●	/	/	●	/	/	/	●	/	/
26	วัดโบสถ์อินสวพร	/	/	/	/	●	/	/	●	/	/	/	●	/	/
27	วัดบางนก	/	/	/	/	●	★	/	□	●	/	/	/	/	/
28	วัดนกก	/	/	/	/	●	/	/	●	/	/	/	●	/	/
29	วัดวิจิตรการนิมิตร	/	/	/	/	●	/	/	□	/	/	/	●	/	/
30	มัสยิดคันทน์(อิสลาม)	/	/	/	/	/	/	/	●	/	/	/	●	/	/

หมายเหตุ: อื่น ๆ หมายถึง ศาลาการเปรียญ ศาลา หอพระ ฯลฯ

- ★ ศิลปกรรมสมัยสุโขทัย
- ★ ศิลปกรรมสมัยอยุธยา
- ★ ศิลปกรรมสมัยธนบุรี
- ไม่ปรากฏหลักฐาน
- ★ ศิลปกรรมสมัยรัตนโกสินทร์(ร1 - ร3)
- ☆ ศิลปกรรมสมัยรัตนโกสินทร์(ร4 - ร6)
- ศิลปกรรมสมัยรัตนโกสินทร์(ร7 - ปัจจุบัน)
- ไม่ปรากฏหลักฐานปีที่ก่อสร้าง
- ศิลปกรรมพระราชนิยม(รัชกาลที่ 3)

ตารางที่ 5.2 แสดงบทบาทและคุณค่าทางด้านศิลปกรรม สถาปัตยกรรม

	จิตรกรรม					ประติมากรรม			สถาปัตยกรรม					
	พระอุโบสถ(จิตรกรรมฝาผนัง)	วิหาร	หอไตร	บานประตู หน้าต่าง เสาหัน	อื่น ๆ	พระอุโบสถ	วิหาร	อื่น ๆ	พระอุโบสถ	วิหาร	สถาปัตยกรรมสังคีต	หอไตร	ศาลาทำน้ำ	อื่น ๆ
กลุ่มที่ 3 คลองบางกอกน้อย-คลองจ๊กพระ														
31	วัดสุวรรณาราม	●	■	■	■	●	●	○	★	★	★			●
32	วัดโสมนัสราชวรวิหาร	■	■	■	■	●			□					●
33	วัดศรีสุทธาราม	■	■	■	■	●	★	★	★	●		●		●
34	วัดนายโรง	●	●	■	■	★	☆	☆	☆	☆	●			●
35	วัดกวางนภวิศาราม	●	■	■	■	●			□					●
36	วัดสุวรรณคีรี	■	■	■	■	★			★			★		●
37	วัดอู่จันทน์	●	■	■	■	★			□					●
38	วัดช่างเหล็ก	●	■	■	■	●			●		●			●
39	วัดระไร	■	■	■	■	●								
40	วัดแก้ว	■	■	■	■	★			□					
41	วัดกาญจนสิงหาสน์	■	■	■	■	★		○	★					●
42	วัดรัชฎาธิษฐาน	●	●	■	■	□		○	□	○		●		●
43	มัสยิดหลวง (อิสลาม)	■	■	■	■									
กลุ่มที่ 4 คลองมอญ														
44	วัดพระยาท้าววิหาร	●	■	■	■	●		○	★					●
45	วัดนทกลาง	■	■	■	■	●		○	□	□				●
46	วัดชีโนรสาราม	●	■	■	■	★			★					●
47	วัดกรรพ	■	■	■	■	●			★	★				
48	วัดโพธิ์เรือ	■	■	■	■	●			☆					
49	วัดบางสาธ	■	■	■	■	★			★					

หมายเหตุ : อื่น ๆ หมายถึง ศาลาการเปรียญ ศาลา หอพระ ฯลฯ

- ★ ศิลปกรรมสมัยสุโขทัย
- ☆ ศิลปกรรมสมัยอยุธยา
- ศิลปกรรมสมัยธนบุรี
- ไม่ปรากฏหลักฐาน

- ★ ศิลปกรรมสมัยรัตนโกสินทร์(๒1 - ๒3)
- ☆ ศิลปกรรมสมัยรัตนโกสินทร์(๒4 - ๒6)
- ศิลปกรรมสมัยรัตนโกสินทร์(๒7 - ปัจจุบัน)
- ไม่ปรากฏหลักฐานปีที่ก่อสร้าง
- ศิลปกรรมพระราชนิยม(รัชกาลที่ 3)

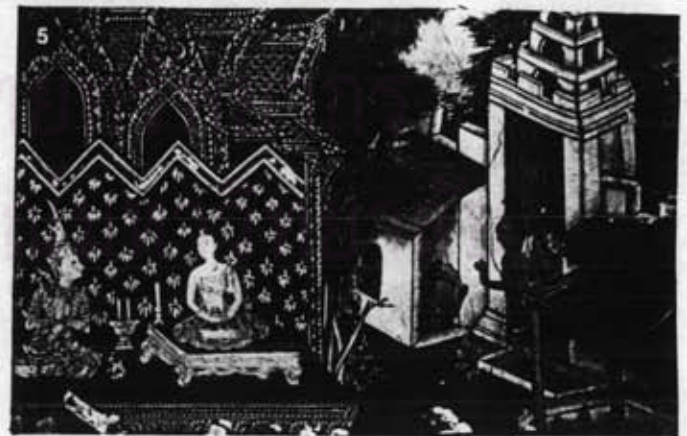
ตารางที่ 5.2 แสดงบทบาทและคุณค่าทางด้านศิลปกรรม สถาปัตยกรรม

	จิตรกรรม					ประติมากรรม			สถาปัตยกรรม					
	พระอุโบสถ(จิตรกรรมฝาผนัง)	วิหาร	หอไตร	บานประตู หน้าต่าง เสาตาม	อื่น ๆ	พระอุโบสถ	วิหาร	อื่น ๆ	พระอุโบสถ	วิหาร	สถาปัตยกรรมประดับ	หอไตร	ศาลาทำนุ	อื่น ๆ
กลุ่มที่ 5 พื้นที่ชั้นในคอนบน														
50	วัดเข้านาม	/	/	●	/	●			□		★			
51	วัดบางขุนนนท์	/	/	/	/	★			★	★				
52	วัดโฆษทิศ	●	/	●	/	●			●					
53	วัดทองวิปัสสนา	●	/	/	/	●			□					
54	วัดมะลิ	/	/	/	/	●			●					
55	วัดรวกสุทธาราม	/	/	/	/	★			□					
56	วัดอมรทอการาม	/	/	/	/	●			●					
57	วัดนิมทอการาม	/	/	/	/	●			○					
58	วัดครุฑ	/	/	/	/	●			●					
59	วัดยางสุทธาราม	/	/	/	/	★			★					
60	วัดสี่ทอการาม	/	/	/	/	★			★					
61	วัดคงคาเหล็ก	/	/	/	/	●			●					
62	วัดอัมพวา	/	/	/	/	●			●		★			
63	วัดสุทธาราม	/	/	/	/	●			★					
64	วัดวิเศษการ	/	/	/	/	●			○		●			
กลุ่มที่ 6 พื้นที่ชั้นนอกคอนล่าง														
65	วัดท่าพระ	●	/	/	/	●	★		□	★				
66	วัดใหม่พิเรนทร์	/	/	/	/	●			□					
67	วัดคีรีวงศ์	/	/	/	/	●			□	□				
68	วัดราชพิพิธธรรม	●	/	●	/	●		○	★		★			
69	วัดเจ้าบุญ	/	/	/	/	□			□		□			
70	มัสยิดหลวง (อิสลาม)	/	/	/	/	●			●					

หมายเหตุ :อื่น ๆ หมายถึง ศาลาการเปรียญ ศาลา หอพระ ฯลฯ

- ★ ศิลปกรรมสมัยสุโขทัย
- ★ ศิลปกรรมสมัยอยุธยา
- ★ ศิลปกรรมสมัยธนบุรี
- ไม่ปรากฏหลักฐาน

- ★ ศิลปกรรมสมัยรัตนโกสินทร์(ร1 - ร3)
- ☆ ศิลปกรรมสมัยรัตนโกสินทร์(ร4 - ร6)
- ศิลปกรรมสมัยรัตนโกสินทร์(ร7 - ปัจจุบัน)
- ไม่ปรากฏหลักฐานปีที่ก่อสร้าง
- ศิลปกรรมพระราชนิยม(รัชกาลที่ 3)

1. ภาพจิตรกรรมบานประตูศาลาวัดศรีสุตาราม
2. ภาพจิตรกรรมบานประตูพระอุโบสถวัดกวางนาราม
3. ภาพจิตรกรรมฝาผนังพระอุโบสถวัดหงษ์รัตนาราม
4. ภาพจิตรกรรมฝาผนังพระอุโบสถวัดราชสิทธิาราม

5. ภาพจิตรกรรมฝาผนังพระอุโบสถวัดราชสิทธิาราม
6. ภาพจิตรกรรมฝาผนังพระอุโบสถวัดสุวรรณาราม
7. ภาพจิตรกรรมฝาผนังพระอุโบสถวัดเครือวัลย์วรวิหาร

2. สถานแวดล้อมที่มีคุณค่าทางศิลปกรรมสูง

โบราณสถาน ศาสนสถานที่มีความสมบูรณ์ในผลงานทางศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมในระดับรองลงมา มีการพัฒนา บรูณะปฏิสังขรณ์โดยคงเอกลักษณ์เค้าโครงเดิม มีความโดดเด่นของผลงานศิลปกรรมในแต่ละแขนงแตกต่างกันออกไป เช่น วัดหงษ์รัตนาราม วัดโมลีโลกยาราม วัดอินทาราม วัดกัลยาณมิตร วัดประยูรวงศาวาส ที่มีความโดดเด่นทางด้านสถาปัตยกรรม วัดสุวรรณาราม วัดกวางนารัตนาราม วัดเครือวัลย์วรวิหาร วัดไชยทิศ ที่มีความโดดเด่นทางด้านจิตรกรรมฝาผนัง สถานแวดล้อมที่จัดอยู่ในกลุ่มนี้มักจะเป็น ศาสนสถานที่มีบทบาทต่อเมืองและชุมชน มีฐานานุศักดิ์เป็น อารามหลวง หรือเป็นวัดที่มีความสำคัญในอดีต ที่กระจายตัวอยู่ไปกับชุมชนที่มีความสำคัญ เช่น บริเวณชุมชนริมแม่น้ำเจ้าพระยา และชุมชนริมคลอง

3. สถานแวดล้อมที่มีคุณค่าทางศิลปกรรมปานกลาง

โบราณสถาน ศาสนสถานที่มีความสมบูรณ์ในผลงานศิลปกรรมแขนงต่าง ๆ ค่อนข้างน้อย ผลงานทางศิลปกรรมอยู่ในสภาพทรุดโทรม บางแห่งได้มีการบูรณะ ซ่อมแซมขึ้นทดแทนของเดิม การบูรณะทำโดยศรัทธาของประชาชนภายใต้รูปแบบตามแนวความคิดของเจ้าอาวาส หรือผู้มีอำนาจในการตัดสินใจ (มักศทนายก) เช่น อุโบสถวัดกาญจนสิงหาสน์ที่มีรูปแบบของสถาปัตยกรรม "พระราชนิคม" (สมัยรัชกาลที่ 3) ในปัจจุบันมีสภาพทรุดโทรมหากที่จะบูรณะซ่อมแซม ทางวัดจึงได้สร้างอุโบสถหลังใหม่ขึ้นทดแทนในรูปแบบเดียวกับของเดิม อุโบสถวัดรัชฎาธิษฐานหลังใหม่ที่ได้มีการรวบรวมลวดลายการแกะสลักบานประตู หน้าต่าง และภาพจิตรกรรมฝาผนังที่มีรูปแบบตามแบบโบราณ อุโบสถวัดสุวรรณคีรีที่อาศัยการตกแต่งประดับประดาด้วยศิลปะการแกะสลักไม้โดยฝีมือช่างมุลนิธิศิลปะาชีพ เป็นต้น สถานแวดล้อมที่อยู่ในกลุ่มนี้มักจะเป็นวัดที่มีความสำคัญต่อชุมชน มีปัจจัยที่ได้จากศรัทธาของประชาชนเพียงพอที่จะนำมาพัฒนาบูรณะให้อยู่ในสภาพดี พระภิกษุมิแนวความคิดในการอนุรักษ์ มีความรู้และเห็นคุณค่าของผลงานทางศิลปกรรม

4. สถานแวดล้อมที่มีคุณค่าทางศิลปกรรมน้อย

โบราณสถาน ศาสนสถานที่ขาดการเอาใจใส่ ไม่มีการบูรณะซ่อมแซมอย่างต่อเนื่อง ผลงานทางศิลปกรรมส่วนมากมีสภาพทรุดโทรม หรือไม่มีความปราณีตงดงาม การบูรณะซ่อมแซมทำโดยมุ่งเน้นความเจริญทางด้านวัตถุ ผู้ที่กระทำขาดความรู้ทาง "พุทธศิลป์" ไม่มีความวิจิตรบรรจง สีสัน ลวดลายต่าง ๆ ไม่ได้สะท้อนให้เห็นถึงเอกลักษณ์และคุณค่าของงานศิลปกรรมไทย ศาสนสถานในกลุ่มนี้มักจะเป็นวัดที่มีขนาดเล็กมีความสำคัญต่อชุมชนค่อนข้างน้อย เป็นวัดที่อยู่ส่วนลึกไม่ได้รับการก่อสร้าง บูรณะซ่อมแซมจาก

ช่างที่มีฝีมือมาตั้งแต่อดีต สถาปนาวัดล้อมโคโดยรอบในปัจจุบันถูกปิดล้อมด้วยความเจริญทางวัตถุ เช่น วัดนาคกลาง วัดช่างเหล็ก วัดอมรทาสีการาม วัดฉิมทาสีกาवास วัดสุทธาวาส วัดบางแวก วัดนก วัดแก้ว วัดเรไร วัดครุฑ วัดลครท่า วัดยางสุทธาราม วัดตีตวัด เป็นต้น

เมื่อพิจารณาคุณค่าทางด้านศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมของสถาปนาวัดล้อมเมืองและชุมชนกรุงธนบุรีแล้วพบว่า สถาปนาวัดล้อมที่มีคุณค่าเด่นชัด ได้แก่ ศาสนสถาน ที่มีอยู่เป็นจำนวนมาก วัดที่มีคุณค่าทางด้านศิลปกรรม และสถาปัตยกรรมสูงและสูงสุคนั้น มักจะเป็นวัดที่มีอายุ และความสำคัญทางประวัติศาสตร์ในระดับสูงด้วย ส่วนวัดที่มีคุณค่าทางศิลปกรรม และสถาปัตยกรรมในระดับรองลงมานั้น มักจะเป็นวัดที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ในระดับรองลงมาเช่นเดียวกัน ซึ่งวัดที่มีคุณค่าทางศิลปกรรม และสถาปัตยกรรมสูงจะเป็นวัดที่ตั้งอยู่ทางริมแม่น้ำเจ้าพระยา และในระดับรองลงไป คือ วัดที่ตั้งอยู่ตามแนวคลองสายหลัก และตั้งอยู่ทางพื้นที่ตอนในตามลำดับ ส่วนโบราณสถานที่มีอยู่ เช่น พระราชวังเดิม และสถาปัตยกรรมภายในต่าง ๆ ได้ทำการก่อสร้างในลักษณะที่มีความเรียบง่าย ตามรูปแบบ (Style) ของสถาปัตยกรรม กรุงธนบุรี และเมื่อพิจารณาโดยภาพรวมของความเด่นชัดของลักษณะทางสถาปัตยกรรม (บ้าน วัด วัง) ที่มีอยู่ส่วนใหญ่ มักจะมีรูปแบบการก่อสร้าง การวางผังโดยอาศัยความสัมพันธ์กับแม่น้ำ ลำคลอง มีการหันหน้าเข้าสู่คลองเสมอ มีการก่อสร้าง "ศาลาท่าน้ำ" เพื่อใช้ประโยชน์จากคลองอย่างเต็มที่

3. คุณค่าทางด้านวิถีชีวิต และสังคม ประเพณี

จากวิวัฒนาการของกรุงธนบุรีที่ผ่านมาสามารถชี้ให้เห็นว่ากรุงธนบุรีเป็นเมืองประวัติศาสตร์ที่มีวิถีชีวิตของชาวเมืองที่เติบโตมากับ " น้ำ " เช่นเดียวกับกรุงศรีอยุธยา และกรุงรัตนโกสินทร์ จึงทำให้รูปแบบวิถีชีวิต การตั้งถิ่นฐานบ้านเรือน การติดต่อสัญจร การประกอบอาชีพ ตลอดจนรูปแบบประเพณี วัฒนธรรม และพิธีกรรมความเชื่อต่าง ๆ ได้ยึดถือเป็นแบบอย่างที่แสดงถึงเอกลักษณ์ของสังคมไทยที่มีความผูกพันกับน้ำ สืบต่อกันมาเป็นเวลากว่า 400 ปี

คุณค่าทางด้านวิถีชีวิต และสังคม ประเพณี กรุงธนบุรีที่ยังคงเอกลักษณ์ และสืบทอดมาจนทุกวันนี้สามารถแยกออกได้เป็น 2 ลักษณะ คือ วิถีชีวิตความเป็นอยู่ดั้งเดิม และวัฒนธรรม ประเพณีที่แสดงถึงเอกลักษณ์ของเมือง

1. วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ดั้งเดิม

จากการศึกษาถึงลักษณะสภาพแวดล้อมทางกายภาพ ประกอบกับการตั้งถิ่นฐาน วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวกรุงธนบุรี เริ่มต้นจากชุมชนริมน้ำที่มีวิถีการดำรงชีวิตที่เรียบง่าย จนกระทั่งบทบาทของเมืองธนบุรีที่มีความสำคัญขึ้นดังที่ได้กล่าวไปในตอนต้นแล้วนั้น สามารถสรุปได้ว่ากรุงธนบุรีมีวิถีการดำรงชีวิตที่ยังคงเอกลักษณ์ดั้งเดิมคือ

ก. วิถีชีวิตของชุมชนริมน้ำ

ชุมชนที่อาศัยอยู่ริมน้ำสามารถแยกได้ออกเป็น 2 พวกหลัก คือ ชุมชนที่ชาวไทยทั่วไปที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก และชุมชนกลุ่มขุนนาง เสนาบดี ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ มีการตั้งบ้านเรือนอยู่โดยตลอดตามแนวริมน้ำ เจ้าพระยา คลองสายสำคัญ เช่น คลองบางกอกใหญ่ คลองบางกอกน้อย คลองขี้พระ คลองมอญ และคลองสายสำคัญต่าง ๆ ลักษณะบ้านเรือนมีวิวัฒนาการมาตั้งแต่ ลักษณะของเรือนแพในสมัยกรุงศรีอยุธยา กรุงธนบุรี และจนกระทั่งเข้าสู่กรุงรัตนโกสินทร์บ้านเมืองมีความมั่นคงมากขึ้น ลักษณะบ้านริมน้ำจึงได้มีการเปลี่ยนแปลงมาตามยุคสมัยเป็น เรือนไทยโบราณ เรือนไทยผสมอิทธิพลตะวันตก จนกระทั่งเข้าสู่รูปแบบของบ้านเรือนที่มีความหลากหลายในปัจจุบัน

ข. วิถีชีวิตของชุมชนศิลปหัตถกรรมในครัวเรือน

คุณค่าจากความเด่นชัดของชุมชนกรุงธนบุรีที่มีเอกลักษณ์ในการประกอบอาชีพที่นอกจากจะมีอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร ส่วนผลไม่โดยทั่วไปแล้ว ยังปรากฏย่านหรือกลุ่มชุมชนที่ประกอบอาชีพการผลิตสินค้า และงานช่างต่าง ๆ ในลักษณะของย่านศิลปหัตถกรรมในครัวเรือนที่สืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษของแต่ละชุมชน

ย่านชุมชนที่ประกอบอาชีพศิลปหัตถกรรมอุตสาหกรรมในครัวเรือนที่เคยปรากฏอย่างเด่นชัดทางฝั่งกรุงธนบุรี ได้แก่ ย่านบ้านขมิ้น ผลิตขมิ้นผงสำหรับย้อมจีวร ย่านบ้านปูน ผลิตปูนแดงสำหรับกินกับหมาก ย่านบ้านบุ ย่านบ้านเนิน ผลิตเครื่องขันลงหิน ขันน้ำพานรอง ช้อง ระฆัง ย่านบ้านช่างหล่อ ผลิตพระพุทธรูป พระประธาน เป็นต้น

ในปัจจุบันคุณค่าความมีเอกลักษณ์ของชุมชนต่าง ๆ ที่เคยปรากฏเหล่านี้ ได้ลดบทบาทและความสำคัญลงเนื่องจากกระแสการพัฒนาเทคโนโลยีวิทยาการต่าง ๆ เข้ามามีบทบาททดแทน ลูกหลานของแต่ละชุมชนได้รับการศึกษาเล่าเรียน ประกอบอาชีพตามความต้องการของตลาดแรงงานของสังคมเมืองสมัยใหม่

ขาดการสืบทอดวิชาการประกอบอาชีพในระดับครัวเรือนที่ดำเนินสืบทอดมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ซึ่งสาขาต่าง ๆ เหล่านี้เป็นปัจจัยที่สำคัญที่ทำให้คุณค่าของชุมชนศิลปหัตถกรรมเริ่มจางหายไป คงหลงเหลือไว้แต่เพียงชื่อ

ค. วิถีชีวิตของชุมชนชาวต่างชาติ

การตั้งถิ่นฐานของกรุงธนบุรีนอกเหนือจากชุมชนชาวไทยที่อยู่อาศัยมาตั้งแต่ดั้งเดิมแล้ว บริเวณกรุงธนบุรีแห่งนี้ยังมีชาวต่างชาติมาหน้าหลายตาเข้ามาตั้งถิ่นฐานอาศัยอยู่ปะปนกับคนไทยด้วยกันมาช้านาน

ตามบทบาทของกรุงธนบุรีที่ผ่านมา บริเวณแห่งนี้เคยเป็นที่ตั้งของเมืองท่าและเมืองยุทธศาสตร์ที่สำคัญในสมัยกรุงศรีอยุธยาบริเวณกรุงธนบุรีจึงเป็นเมืองที่มีผู้คนพักอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก ทั้งผู้ที่เข้ามาทำงานในกรมท่า ทหารที่เข้ามารักษาการที่ป้อมวิไชยประสิทธิ์ คณะทูตจากนานาประเทศ รวมทั้งพ่อค้าชาวต่างชาติที่เข้ามาติดต่อค้าขายกับประเทศไทย ต่อมาในสมัยกรุงธนบุรีหลังจากสงครามเริ่มสงบลงผู้คนจากทั่วทุกสารทิศต่างมุ่งเข้ามาตั้งถิ่นฐาน ณ เมืองหลวงใหม่แห่งนี้ บรรดาชาวต่างชาติที่ร่วมกอบกู้เอกราชกับกองทัพพระเจ้าตากสินมหาราช ได้รับความดีความชอบได้รับพระราชทานที่ดินให้ตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนอยู่ในบริเวณที่ใกล้เคียงกับพระราชวัง เช่น ชุมชนชาวอิสลาม ปากคลองบางกอกใหญ่ มีมัสยิดต้นสนเป็นศูนย์กลางชุมชน ชุมชนชาวโปรตุเกส กุฎีจีนมีวัดข้างตาครุสเป็นศูนย์กลางชุมชน ชุมชนชาวมอญ คลองมอญ จนกระทั่งเข้าสู่ยุคกรุงรัตนโกสินทร์ประเทศไทยได้มีการเปิดประเทศค้าขายกับชาวต่างชาติมากขึ้น ชาวต่างชาติได้เดินทางเข้ามาติดต่อค้าขาย การทูต และเผยแพร่ศาสนาเป็นจำนวนมาก มีการตั้งถิ่นฐานทางตอนใต้ของพระบรมมหาราชวังตามแนวลำน้ำเจ้าพระยาทั้งฝั่งพระนครและฝั่งกรุงธนบุรี

ในปัจจุบันกาลเวลาได้ล่วงเลยมาเกือบ 200 ปี ชาวต่างชาติที่เคยตั้งถิ่นฐานอาศัยอยู่ที่กรุงธนบุรีได้กลายเป็นคนไทยไปหมดแล้ว แต่ถึงอย่างไรก็ตามลูกหลานชาวต่างชาติเหล่านี้ยังคงรักษา เอกลักษณ์ของบรรพบุรุษไว้ด้วยการนับถือศาสนาประจำชาติของตนเอง เช่น ชุมชนชาวโปรตุเกส คงนับถือศาสนาคริสต์ มีการคงเอกลักษณ์ชุมชนโดยการสืบทอดวิถีการทำขนมที่ชาวโปรตุเกสได้นำมาเผยแพร่ หรือที่เรียกว่า "ขนมฝรั่ง กุฎีจีน" ชุมชนชาวแขก คงนับถือศาสนาอิสลาม มีชุมชนอิสลามขนาดใหญ่อยู่ทางตอนใต้ของกรุงธนบุรีจนมีชื่อเรียกว่า "สี่แยกบ้านแขก"

ง. วิถีชีวิตของชุมชนเกษตรกรรม

จากสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่เอื้ออำนวยให้พื้นที่กรุงเทพมหานครมีความอุดมสมบูรณ์ เหมาะสมที่จะทำการเพาะปลูกมาตั้งแต่อดีต ดังบทบาทของเมืองธนบุรีที่มีผลไม้รสดีมากมาย ความเหมาะสมทางการเพาะปลูกนี้ทำให้ลักษณะการดำรงชีวิตประกอบอาชีพของชาวกรุงธนบุรีส่วนใหญ่มีอาชีพ เกษตรกร เพาะปลูกผลไม้ และสวนผัก

2. วัฒนธรรม ประเพณีที่ยังคงสืบทอดมาจนปัจจุบัน

คุณค่าทางวัฒนธรรมที่สามารถสะท้อนให้เห็นถึงเอกลักษณ์ และคุณค่าของความเป็นชนชาติไทยที่มีการสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมมายาวนาน และยังคงปรากฏคุณค่าให้เห็นจนกระทั่งทุกวันนี้ สามารถแยกออกได้เป็น 3 พวก คือ

ก. วัฒนธรรม ประเพณีที่เกี่ยวข้องในระดับ

พระมหากษัตริย์

วัฒนธรรม ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับพระมหากษัตริย์ หรือที่เรียกว่า "พระราชพิธี" ที่ทรงคุณค่าเอกลักษณ์ของวัฒนธรรมชาวน้ำรวมทั้งความเป็นปึกแผ่นของแผ่นดิน การปกครองของชนชาติไทยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขมาโดยตลอดนั้น คือ นิธิเห่เรือหลวง หรือ นิธิขบวนพยุหยาตราทางชลมารค ซึ่งเป็นพิธีการเสด็จพระราชดำเนินทางน้ำของพระเจ้าแผ่นดินไทยมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา กรุงเทพมหานคร และกรุงรัตนโกสินทร์

ขบวนพยุหยาตราทางชลมารคนี้ในอดีตเป็นขบวนเรือที่ใช้ในการศึกสงคราม พระมหากษัตริย์ไทยหลายพระองค์ทรงใช้ทัพเรือเป็นทัพสำคัญในการสงคราม ส่วนในสมัยบ้านเมืองสงบเรียบร้อยถึงฤดูน้ำหลากราษฎรว่างเว้นจากการทำนา จึงมีการเรียกระดมพลมาฝึกซ้อมขบวนเรือ อาศัยฤดูกาลประกอบกับพิธีกรรมทางศาสนา นำขบวนเรือเสด็จพระราชดำเนินไปถวายผ้าพระกฐินแก่พระอารามหลวงที่ตั้งอยู่ริมฝั่งน้ำ

ในปัจจุบันถึงแม้ว่ากรุงเทพมหานครมิได้มีบทบาทเป็นราชธานีแล้วนั้น แต่ด้วยความต่อเนื่องทางประวัติศาสตร์ ความสัมพันธ์ทางกายภาพกับกรุงรัตนโกสินทร์ โดยมีแม่น้ำเจ้าพระยาเป็นตัวเชื่อมต่อกับวัฒนธรรม พระราชพิธีเห่เรือหลวงนี้ได้ถูกจัดขึ้นในวาระสำคัญเพื่อเป็นการเทอดพระเกียรติ เช่น วันเฉลิมพระชนมพรรษาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ณ บริเวณแม่น้ำเจ้าพระยาระหว่างกรุงเทพมหานคร และกรุงรัตนโกสินทร์

ข. วัฒนธรรม ประเพณีที่แสดงเอกลักษณ์ของเมือง
จากการศึกษาคุณค่าของเมืองกรุงธนบุรีที่เด่นชัด
คือ ความเป็นเมืองที่ผูกพันอยู่กับน้ำ (เช่นเดียวกับ กรุงศรีอยุธยาและกรุงรัตนโกสินทร์) วัฒนธรรม
ประเพณีที่ชาวกรุงธนบุรียึดถือปฏิบัติสืบทอดกันมาจนกลายเป็นเอกลักษณ์ และคุณค่าที่อยู่ควบคู่กับ
กรุงธนบุรี คือ ประเพณีแห่เรือชักรพระ วัดนางชี - วัดไก่อ้เตี้ย

ประเพณีชักรพระ วัดนางชี - วัดไก่อ้เตี้ย
นี้เป็นประเพณีที่สืบทอดกันมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 3 ซึ่งจัดขึ้นในวันแรม 2 ค่ำ เดือน 12
ของทุกปี แต่เดิมเป็นขบวนพยุหยาตราทางชลมารค ที่พระเจ้าแผ่นดินทรงเสด็จร่วมพิธี ต่อมา
สภาพคลองตื้นเขินมีการก่อสร้างถนนข้ามคลองขบวนเรือขนาดใหญ่ไม่สามารถจัดขบวนผ่านไปได้
ขบวนเรือจึงประยุกต์ให้มีขนาดเล็กลง ขบวนเรือประกอบด้วย เรืออันเชิญพระบรมสารีริกธาตุ
(พระพุทธ) เรือพระไตรปิฎก (พระธรรม) เรือเจ้าอาวาสวัดนางชี (พระสงฆ์) เรือผู้ว่า
ราชการกรุงเทพมหานคร (เจ้าเมือง) และขบวนเรือบุปผชาติที่ตกแต่งประดับประดา
อย่างงดงามจากหน่วยงานราชการและเอกชนเข้าร่วมขบวนอีกกว่า 50 ลำ

ขบวนแห่เรือชักรพระนี้เป็นการแห่แบบทักษิ
ณาว์ตรเริ่มต้นจากวัดนางชี ปากคลองด่าน ขบวนเรือล่องตามคลองบางกอกใหญ่ มุ่งไปทางเหนือ
ตามคลองชักรพระ เข้าสู่คลองบางกอกน้อยสิ้นสุดที่วัดไก่อ้เตี้ย ซึ่งเป็นเวลาเพล พระสงฆ์ที่ร่วม
ขบวนฉันเพลที่วัดไก่อ้เตี้ย หลังจากนั้น ขบวนวกกลับทางคลองบางกอกน้อย ออกสู่แม่น้ำเจ้าพระยา
เข้าสู่คลองบางกอกใหญ่สิ้นสุดพิธีที่วัดนางชี

ประเพณีชักรพระนี้เป็นประเพณีที่ได้รับการ
ส่งเสริมจากภาครัฐ และเอกชน ผู้ที่ร่วมประเพณีชักรพระเป็นผู้แทนจากหน่วยงานราชการทุกเขต
ในกรุงเทพมหานคร บริษัท ห้างร้าน และประชาชนตลอดสองฟากฝั่งที่ขบวนเรือผ่านต่าง
เข้าร่วมพิธีทั้งด้วยการเข้าร่วมขบวนเรือ และตั้งโต๊ะหมู่บูชาที่ศาลาท่าน้ำหน้าบ้าน บูชาขบวน
เรือพระบรมสารีริกธาตุ

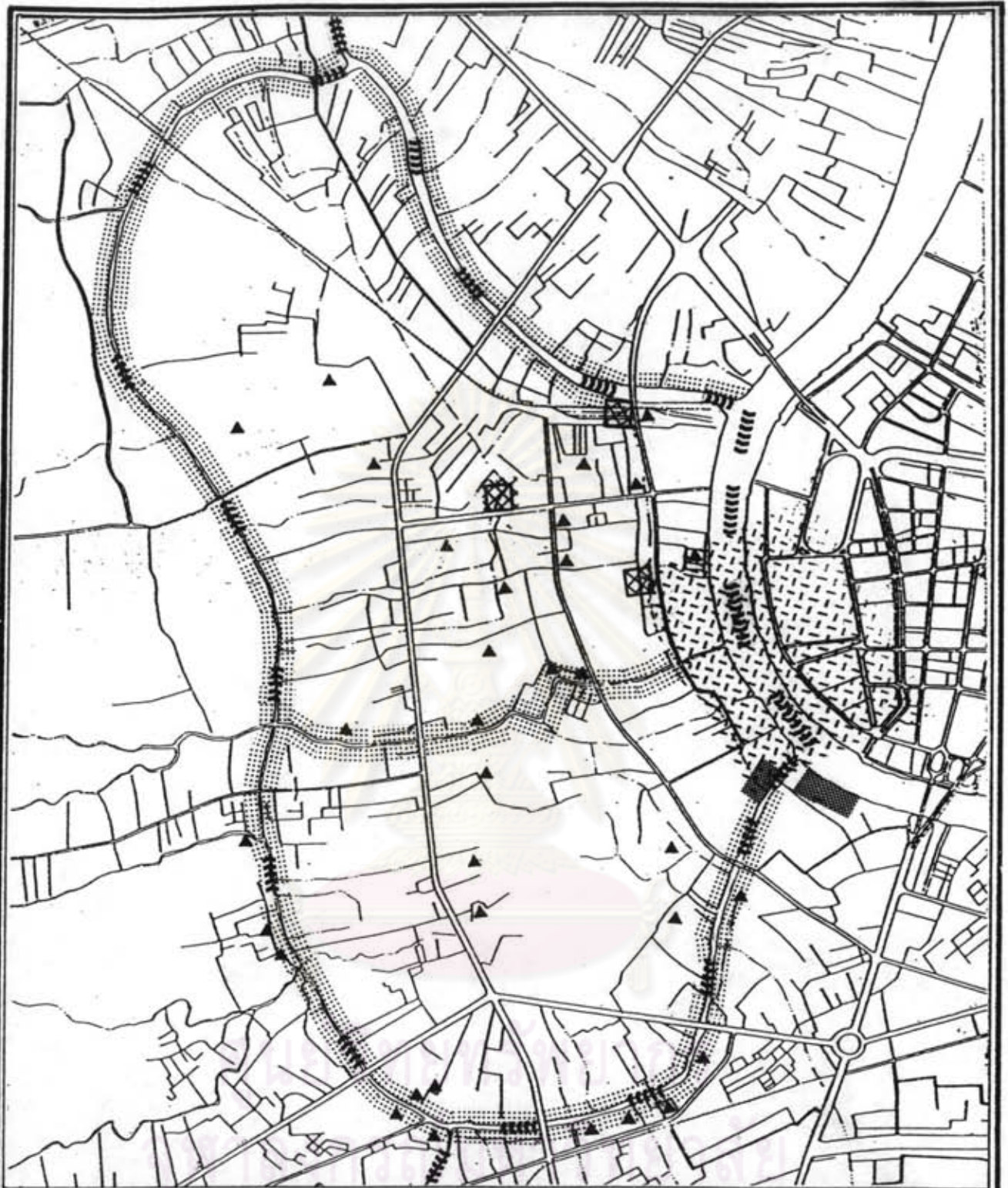
ค. วัฒนธรรมประเพณีที่เกี่ยวข้องกับศาสนา
สังคมไทยเป็นสังคมที่ดำรงสืบทอดมายาวนาน
โดยมี พุทธศาสนา เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจให้คนในสังคมยึดถือปฏิบัติเพื่อความสงบสุข วัฒนธรรม
ประเพณีที่อยู่ควบคู่กับสังคมไทยมาโดยตลอดไม่ว่าจะเป็นยุคใดสมัยใด คือ วัฒนธรรมประเพณีที่
เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาตามประเพณี เช่น วันพระ วันเข้าพรรษา วันอาสาฬหบูชา วันสมณบูชา
วันวิสาขบูชา งานวันสารทเดือน 10 ประเพณีทอดกฐิน ทอดผ้าป่า ฯลฯ ซึ่งเป็นประเพณีที่

ตารางที่ 5.3 แสดงความเด่นชัดของสภาพแวดล้อมทางวิถีชีวิต และสังคม ประเพณี

		บริเวณริมแม่น้ำเจ้าพระยา	คลองบางกอกใหญ่	คลองบางกอกน้อย-คลองจักรพระ	คลองมอญ	พื้นที่รับในคอนบน	พื้นที่รับในคอนล่าง
วิถีชีวิตดั้งเดิม							
1	ชุมชนชาวไทยริมน้ำ	●	●	●	●	⚡	⚡
2	ชุมชนศิลปหัตถกรรม	⚡	⚡	●	⚡	●	●
3	ชุมชนเกษตรกรรม	⚡	●	●	●	●	●
4	ชุมชนชาวต่างชาติ	●	●	⚡	●	⚡	⚡
วัฒนธรรม ประเพณี							
1	ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับศาสนา	●	●	●	●	●	●
2	ประเพณีที่แสดงถึงเอกลักษณ์ของเมือง	●	●	●	●	⚡	⚡
3	ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับพระมหากษัตริย์	●	⚡	⚡	⚡	⚡	⚡

ที่มา : จากการศึกษาและการสำรวจ

- มีความเด่นชัดมาก
- มีความเด่นชัดปานกลาง
- มีความเด่นชัดน้อย
- ⚡ ไม่ปรากฏหลักฐาน

การศึกษาคุณค่าสภาพแวดล้อมเมืองและชุมชนกรุงธนบุรีเพื่อการอนุรักษ์

แสดง สภาพแวดล้อมที่ปรากฏคุณค่าทางวัฒนธรรมและสังคม ประเพณี

สัญลักษณ์

▲	ประเพณีทางศาสนา	■	ชุมชนชาวต่างชาติ
	ประเพณีที่แสดงถึงเอกลักษณ์ของเมือง	▣	ชุมชนชาวไทยรับน้ำ
☒	ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับพระมหากษัตริย์	⊠	ชุมชนศิลปวัฒนธรรมในครัวเรือน

ที่มา จากการศึกษาค้นคว้าข้อมูล

แผนที่ 5.4

ชนชาวไทยทุกระดับชั้นไม่ว่าจะเป็น พระมหากษัตริย์ เจ้านาย ขุนนาง ตลอดจนชาวบ้าน
 ธรรมดาสามัญทั่วไปต่างต่างยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมา โดยมี วัด เป็นสถานที่ประกอบกิจกรรม
 ร่วมกัน วัดที่มีอยู่ที่กรุงธนบุรีทุกวัดยังคงรักษาเอกลักษณ์ และคุณค่าของวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับ
 ศาสนาไว้ได้เป็นอย่างดี

จากการศึกษาคุณค่าทางด้านวิถีชีวิต และสังคม ประเพณี
 ดังที่ได้กล่าวไปแล้วนั้น คุณค่าบางประการได้เจือจางไป และคุณค่าบางอย่างกำลังจะเจือ
 จางลงไปด้วยตามกระแสการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และปัจจัยอื่น ๆ (ดังที่ได้วิเคราะห์และ
 ประเมินผลไว้ในหัวข้อ 5.3) และเมื่อนำมาพิจารณาประกอบกับลักษณะของสภาพแวดล้อม
 ของเมือง และชุมชน กรุงธนบุรี (ตารางที่ 5.3) บริเวณริมแม่น้ำเจ้าพระยาเป็นย่านที่ยัง
 คงปรากฏกิจกรรมทางประเพณีที่เกี่ยวข้องในระดับพระมหากษัตริย์ได้ชัดเจนที่สุด เพราะเป็น
 บริเวณที่มีคุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์ มีความสัมพันธ์อย่างต่อเนื่องทั้งทางประวัติศาสตร์ และ
 ทางกายภาพระหว่างกรุงศรีอยุธยา กรุงธนบุรี และกรุงรัตนโกสินทร์ ในปัจจุบันยังคง
 ปรากฏ ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับพระมหากษัตริย์ให้เห็นอยู่บ้าง ไม่ว่าจะเป็นราชพิธีชบวนพยุหยา
 ตราทางชลมารค พิธีทางศาสนา เช่น พิธีการถวายผ้าพระกฐินพระราชทาน ณ พระอาราม
 หลวง เช่น วัดอรุณราชวราราม วัดระฆังโฆสิตาราม วัดเครือวัลย์วรวิหาร เป็นต้น
 สำหรับบริเวณริมแม่น้ำเจ้าพระยาทางตอนใต้ของกรุงธนบุรี เคยปรากฏวิถีชีวิตของชุมชนชาว
 โปรตุเกส ส่วนบริเวณคลองบางกอกใหญ่ คลองบางกอกน้อย คลองชักพระ และคลอง
 มอญ ยังคงปรากฏร่องรอยความเด่นชัดของวิถีชีวิตชุมชนริมน้ำที่มีการปรับตัวเข้ากับสภาพการ
 เปลี่ยนแปลงของสังคม อยู่ตลอดแนวสองฝั่งคลอง แต่ยังคงรักษาประเพณีที่แสดงถึง เอกลักษณ์ของ
 เมืองน้ำ คือ ประเพณีแห่เรือชักพระ วัดนางชี - วัดไก่อีศิย และวิถีชีวิตของชุมชนชาวอิสลาม
 มัสยิดต้นสน ปากคลองบางกอกใหญ่ วิถีชีวิตของชุมชนศิลปหัตถกรรม คงปรากฏแต่เพียงชื่อ
 ที่เรียกขานชุมชนให้เห็นอยู่ในพื้นที่ชั้นในตอนบน ส่วนประเพณีที่เกี่ยวข้องกับศาสนา คงปรากฏให้
 เห็นอยู่โดยทั่วไป ตามวัดวาอารามที่มีอยู่คู่กับเมือง และชุมชนกรุงธนบุรีมาโดยตลอด

2. การวิเคราะห์และประเมินคุณค่าจากการรับรู้

ก. การวิเคราะห์จากแบบสอบถาม

การวิเคราะห์และประเมินคุณค่าที่ได้จากการรับรู้ เป็นการประเมินทัศนคติของผู้คนที่มีการรับรู้คุณค่าของสภาพแวดล้อมเมือง และชุมชนกรุงเทพมหานคร โดยอาศัยการออกแบบสอบถามสำรวจทัศนคติ การรับรู้ของกลุ่มบุคคลที่มีความสัมพันธ์กับพื้นที่ในลักษณะที่แตกต่างกัน

ในการสำรวจทัศนคตินี้ผู้ศึกษาได้ทำการสำรวจโดยวิธีการสุ่มตัวอย่างจากกลุ่มบุคคลที่มีความสัมพันธ์กับพื้นที่กรุงเทพมหานครจำนวน 125 คน โดยแยกออกเป็นกลุ่มที่มีความสัมพันธ์ในระดับต่าง ๆ ดังที่ได้กำหนดไว้ คือ กลุ่มที่อยู่อาศัย กลุ่มที่ประกอบอาชีพ และกลุ่มผู้ที่สัญจรผ่านไปมา โดยคัดเลือกกลุ่มที่มีความแตกต่างกันในสาขาอาชีพ เพศ อายุ การศึกษา เพื่อให้เกิดความหลากหลาย และมุมมองที่แตกต่างกันออกไป

จากการวิเคราะห์แบบสอบถามจำนวน 125 ชุดพบว่า กลุ่มผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่อายุอยู่ในระหว่าง 20 - 29 ปี (ร้อยละ 30.95) รองลงมาได้แก่กลุ่มอายุ 30 - 39 ปี (ร้อยละ 24.62) มีการศึกษาอยู่ในระดับปริญญาตรี (ร้อยละ 57.58) รองลงมาคือระดับสาขาศึกษา และระดับมัธยมศึกษา (ร้อยละ 20.15) ประกอบอาชีพรับราชการ (ร้อยละ 44.09) รองลงมาได้แก่กลุ่มนักเรียน นักศึกษา (ร้อยละ 38.54) โดยมีความสัมพันธ์กับพื้นที่ศึกษาในด้านเป็นที่อยู่อาศัย (ร้อยละ 35.37) รองลงมาคือ สถานที่ทำงาน (ร้อยละ 29.25)

การสำรวจทัศนคติทางการรับรู้คุณค่าของเมือง กรุงเทพมหานครนี้ ผู้ศึกษาได้แยกออกเป็น 2 ประเด็นหลัก คือ

2.1 คุณค่าจากการรับรู้ที่ปรากฏตามบทบาท หน้าที่ และความสำคัญของเมืองกรุงเทพมหานคร

จากการวิเคราะห์แบบสอบถาม การรับรู้ของผู้คนที่มิต่อ บทบาท หน้าที่ และความสำคัญของกรุงเทพมหานคร ที่สะสมมาตั้งแต่อดีตนั้นสามารถแบ่งระดับของการรับรู้ได้เป็น 3 ระดับ คือ (ดูตารางที่ 5.4 ประกอบ)

1. คุณค่าที่ผู้คนรับรู้ได้อย่างเด่นชัดที่สุด คือ คุณค่าของกรุงเทพมหานครในฐานะที่เป็นเมืองหลวง (ร้อยละ 87.20) คุณค่าทางศิลปกรรม สถาปัตยกรรมขององค์พระปรางค์วัดอรุณฯ (ร้อยละ 81.60) และคุณค่าที่ปรากฏในบทบาทของที่ตั้งของ กองทัพเรือ

ตารางที่ 5.4 แสดงระดับของการรับรู้ที่มีต่อบทบาทกรุงเทพมหานคร

	บทบาทที่ปรากฏ	หน่วย	ร้อยละ	ลำดับที่
1	ชุมชนเมืองที่เกิดขึ้นภายหลังการขุดคลองลัดบางกอก	25	20	13
2	เมืองท่าที่สำคัญของกรุงศรีอยุธยา	33	26.4	11
3	เมืองยุทธศาสตร์ที่เป็นที่ต้องการของชาวต่างชาติ ในสมัยกรุงศรีอยุธยา	30	24	12
4	เมืองหลวงของไทยก่อนที่จะมาเป็นกรุงรัตนโกสินทร์	109	87.2	1
5	เมืองเกษตรกรรมอันเนื่องสัมพันธ์กับผลไม้รสดีมากมาย	34	27.2	10
6	ย่านที่อยู่อาศัยชั้นดี และสำคัญของขุนนางและข้าราชการ ชั้นผู้ใหญ่ในอดีต	35	28	9
7	แหล่งของวัดโบราณที่สวยงาม มีศิลปกรรมที่มีคุณค่า สืบต่อกันมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา	71	56.8	7
8	เมืองที่มีผู้คนมากหน้าหลายตาทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ ภายหลังกรุงศรีอยุธยาล่มสลาย	25	20	13
9	มีพระปรางค์วัดอรุณฯเป็นดาปัตยกรรมอันงดงาม	102	81.6	2
10	วิถีชีวิตของชุมชนริมน้ำดั้งเดิม ที่ยังคงปรากฏให้เห็น	77	61.6	6
11	ชุมชนศิลปหัตถกรรมและอุตสาหกรรมในครัวเรือน (บ้านช่างหล่อ บ้านขมิ้น บ้านบุ บ้านเนิน)	60	48	8
12	ที่ตั้งของโรงพยาบาลศิริราช	81	64.8	5
13	ที่ตั้งของกองทัพเรือ	99	79.2	3
14	เคยมีบทบาทเป็นจังหวัด ๆ หนึ่งของประเทศไทย	88	70.4	4
		125*	100	

*จำนวนแบบสอบถาม 125 ชุด

(ร้อยละ 79.20) และบทบาทในฐานะที่เคยเป็นจังหวัดหนึ่งของประเทศไทย (ร้อยละ 70.40)

2. คุณค่าที่ผู้คนรับรู้ได้ในระดับปานกลาง คือ คุณค่าของกรุงธนบุรีที่เป็นที่ตั้งของโรงพยาบาลศิริราช (ร้อยละ 64.80) คุณค่าของวิถีชีวิตชุมชนริมน้ำตั้งเดิมที่ยังปรากฏอยู่จนทุกวันนี้ (ร้อยละ 61.60) คุณค่าของแหล่งวัดโบราณที่เป็นแหล่งรวมผลงานศิลปกรรม และสถาปัตยกรรมที่มีคุณค่า (ร้อยละ 56.80) และคุณค่าของชุมชนศิลปหัตถกรรมในครัวเรือน (ร้อยละ 48.00)

3. คุณค่าที่ผู้คนรับรู้ได้ในระดับต่ำ คือ คุณค่าของความเหมาะสมที่เคยเป็นย่านที่อยู่อาศัยชั้นดีในอดีต (ร้อยละ 28.00) คุณค่าของย่านเกษตรกรรมสวนผลไม้ชั้นดี (ร้อยละ 27.20) คุณค่าของบทบาทของเมืองท่า และเมืองยุทธศาสตร์ในสมัยกรุงศรีอยุธยา (ร้อยละ 26.40 และ 24.00) และในลำดับสุดท้าย คุณค่าทางประวัติศาสตร์ของเมืองที่เกิดจากการขุดคลองลัดบางกอก และคุณค่าของเมืองที่เคยเป็นที่พักอาศัยของชาวต่างชาติ (ร้อยละ 20.00)

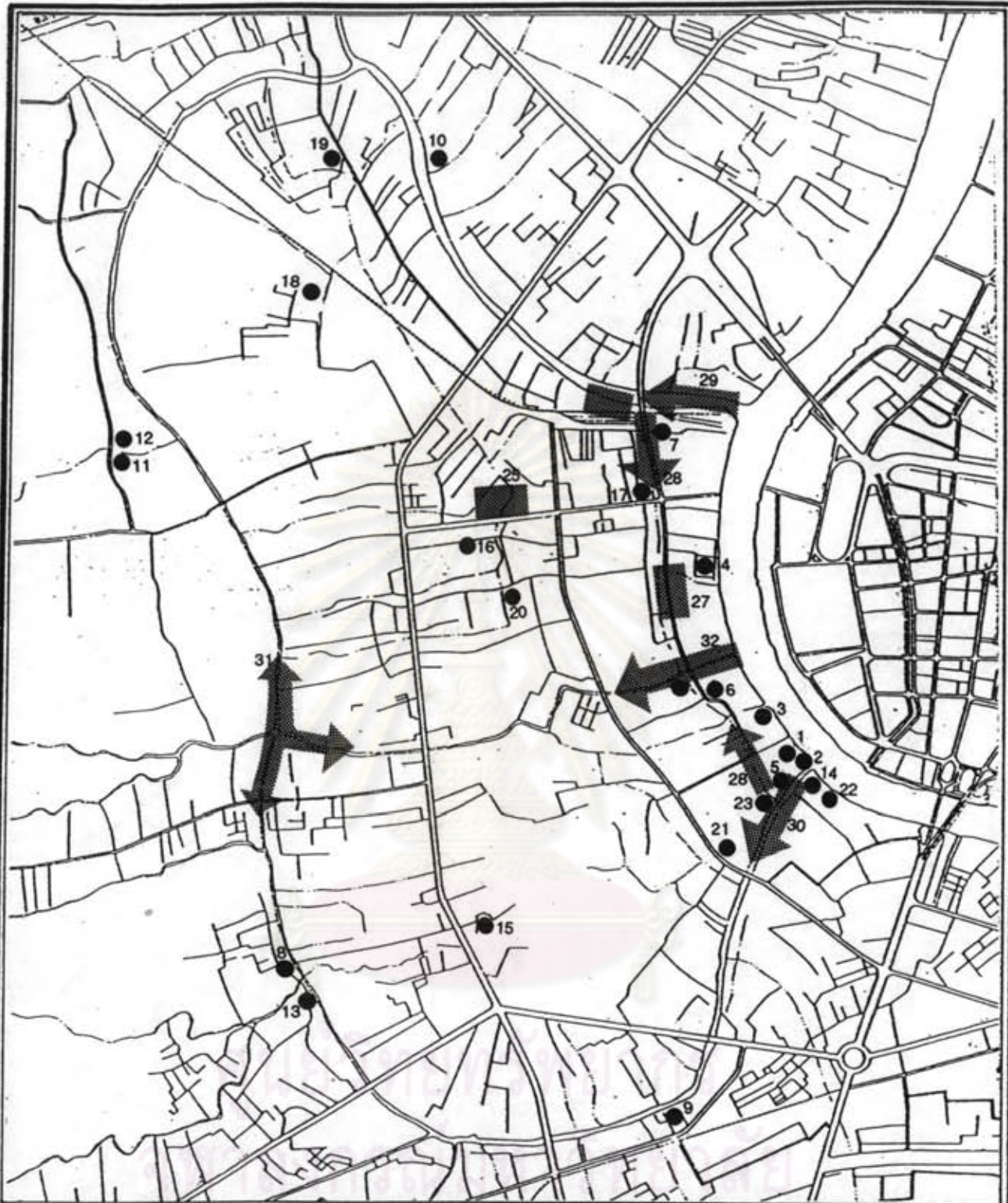
จากคุณค่า และบทบาทของกรุงธนบุรีในฐานะต่าง ๆ ที่ปรากฏ คุณค่าที่มีความเด่นชัดที่สุด คือ คุณค่าที่กรุงธนบุรีมีความสำคัญในฐานะเมืองหลวงแห่งหนึ่งของประเทศไทย ซึ่งเป็นบทบาทที่ผู้คนส่วนใหญ่รับรู้ได้จาก เรื่องราว บทเรียนในวิชาประวัติศาสตร์ และอนุสาวรีย์พระเจ้าตากสินมหาราช ที่เป็นอนุสรณ์ทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญ และคุณค่าที่เกิดจากความมั่งคั่ง วิจิตรบรรจง ใหญ่โต ขององค์พระปรางค์วัดอรุณ ที่เป็นที่รู้จักกันเป็นอย่างดีทั้งชาวไทย และชาวต่างชาติ ซึ่งคุณค่าของความมั่งคั่งของพระปรางค์วัดอรุณ นี้สามารถรับรู้ได้จากลักษณะที่เด่นชัดทางกายภาพ ลักษณะทางภูมิทัศน์ที่ชัดเจน เป็นจุดอ้างอิงทางสายตา (Land-Mark) ที่เด่นชัดของเมืองบางกอก มาตั้งแต่สมัยโบราณ และสามารถรับรู้ได้จากสื่อต่าง ๆ ที่นำลักษณะขององค์พระปรางค์ฯ ไปเผยแพร่ออกสู่สายตาชาวโลก ทั้งในลักษณะของภาพยนตร์ ภาพถ่าย สิ่งพิมพ์ สัญลักษณ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับประเทศไทย ส่วนคุณค่าในระดับรองลงมานั้น คุณค่าที่สามารถรับรู้ได้ดีมักจะเป็นคุณค่าที่ผู้คนสามารถมีส่วนรับรู้ได้ด้วยตัวเอง เป็นคุณค่าที่ยังคงบทบาทอยู่ทุกวันนี้ ผู้คนมีส่วนที่เข้าไปใช้สอยสามารถสัมผัสได้ด้วยจากมุมมองที่เด่นชัดทางริมน้ำเจ้าพระยา เช่น คุณค่าของโรงพยาบาลศิริราช ชุมชนริมน้ำ วัดวาอารามที่มีอยู่เป็นจำนวนมาก ซึ่งเป็นโอกาสที่จะทำให้ผู้คนเกิดความประทับใจ มีความรู้สึกจดจำได้ชัดเจน ส่วนคุณค่าที่รับรู้ได้ในระดับต่ำ กำลังจะถูกกลืนเลือนไปนั้นมักจะเป็นคุณค่าที่ไม่ได้ปรากฏบทบาทต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน เช่น การขุดคลองลัดแม่น้ำเจ้าพระยา คุณค่าของย่านที่พักอาศัยของกลุ่มชนนาง ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ หรือกลุ่มชาวต่างชาติ คุณค่าของเมืองท่า เมืองยุทธศาสตร์ที่สำคัญถึงแม้จะยังคงปรากฏ ป้อมปราการขนาดใหญ่อยู่ที่ปากคลองบางกอกใหญ่ที่สามารถพบเห็น

ได้อย่างชัดเจน แต่น้อยคนที่จะทราบถึงบทบาทดังกล่าวนอกจากผู้ที่สนใจศึกษาเรื่องราวทางประวัติศาสตร์

2.2 คุณค่าจากการรับรู้ที่มีต่อองค์ประกอบของสภาพแวดล้อมเมืองและชุมชนกรุงเทพมหานคร

การสำรวจทัศนคติของผู้คนที่มีต่อองค์ประกอบของสภาพแวดล้อมเมืองและชุมชนกรุงเทพมหานครนี้ ผู้ศึกษาได้กำหนดตัวแทนสภาพแวดล้อมจำนวน 33 ตัวอย่าง (จากทั้งหมด 68 แห่ง) โดยแบ่งออกเป็นกลุ่มตัวอย่าง 6 กลุ่ม (ดังหัวข้อ 5.1.2) ดังนี้ (แผนที่ 5.5)

1. สภาพแวดล้อมที่กระจายตัวอยู่ในบริเวณแม่น้ำเจ้าพระยา ได้แก่ พระราชวังเดิม ป้อมวิไชยประสิทธิ์ วัดระฆังโฆสิตาราม วัดอรุณราชวราราม วัดโมลีโลกยาราม วัดเครือวัลย์วรวิหาร วัดอมรินทราราม วัดกัลยาณมิตร วัดช่างตาครุส และคลองคูเมืองเดิม
2. สภาพแวดล้อมที่กระจายตัวอยู่ในบริเวณคลองบางกอกใหญ่ ได้แก่ วัดอินทาราม วัดกุหาสุวรรณ วัดกำแพง มัสยิดต้นสน และคลองบางกอกใหญ่
3. สภาพแวดล้อมที่กระจายตัวอยู่ในบริเวณคลองบางกอกน้อย คลองชักพระ ได้แก่ วัดนายโรง วัดรัชฎาธิษฐาน (วัดเงิน) วัดกาญจนสิงหาสน์ (วัดทอง) คลองบางกอกน้อย และคลองชักพระ
4. สภาพแวดล้อมที่กระจายตัวอยู่ในบริเวณ คลองมอญ ได้แก่ วัดพระยาทำ และคลองมอญ
5. สภาพแวดล้อมที่กระจายตัวอยู่ในบริเวณ พื้นที่ชั้นในตอนบน ได้แก่ วัดวิเศษการ วัดยางสุทธาราม วัดเจ้าอาม วัดไชยทิศ วัดดงมูลเหล็ก บ้านช่างหล่อ และบ้านขมิ้น
6. สภาพแวดล้อมที่กระจายตัวอยู่ในบริเวณพื้นที่ชั้นในตอนล่าง ได้แก่ วัดท่าพระ วัดราชสิทธิาราม และมัสยิดบางหลวง

การศึกษาคุณค่าสภาพแวดล้อมเมืองและชุมชนกรุงธนบุรีเพื่อการอนุรักษ์

แสดง ตัวอย่างสภาพแวดล้อมที่ทำการสุ่มแบบสอบถาม

- สัญลักษณ์
- วัด วัง
 - ชุมชน
 - ← คลอง

ที่มา จากการสำรวจ

แผนที่ 5.5

ตารางที่ 5.5 แสดงผลของการวิ่งที่วัดต่อคุณค่าของสภาพแวดล้อม เมือง และชุมชนกรุงเทพมหานคร

รายชื่อ	ไม่รู้จัก			สนใจเล็กน้อย			รู้จัก			รู้จักดี			รู้จักดีมาก		
	หน่วย	ร้อยละ	ลำดับที่	หน่วย	ร้อยละ	ลำดับที่	หน่วย	ร้อยละ	ลำดับที่	หน่วย	ร้อยละ	ลำดับที่	หน่วย	ร้อยละ	ลำดับที่
1 พระราชวังเดิม	22	17.6	22	19	15.2	22	28	22.4	16	20	16	10	32	25.6	7
2 ป้อมวิชัยประสิทธิ์	49	39.2	10	25	20	19	13	10.4	29	12	9.6	22	13	10.4	19
3 พระบรมมหาราชวัง	0	0	31	1	0.8	32	28	22.4	16	32	25.6	2	61	48.8	1
4 วัดระฆังโฆสิตาราม	3	2.4	30	9	7.2	30	18	14.4	26	34	27.2	1	55	44	2
5 วัดโสมนัสราชวรวิหาร	34	27.2	15	35	28	7	33	26.4	9	16	12.8	17	12	9.6	20
6 วัดเทพศิรินทราวาส	23	18.4	20	8	6.4	31	29	23.2	13	25	20	4	39	31.2	4
7 วัดชนะสงครามราชวรมหาวิหาร	17	13.6	24	14	11.2	29	35	28	8	30	24	3	33	26.4	6
8 วัดสุทัศน์สุทนต์	36	28.8	13	50	40	1	29	23.2	13	6	4.8	23	3	2.4	26
9 วัดอินทาราม	27	21.6	18	32	25.6	8	31	24.8	12	18	14.4	14	16	12.8	15
10 วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ราชวรมหาวิหาร	29	23.2	16	38	30.4	3	36	28.8	5	15	12	19	9	7.2	22
11 วัดสุทัศน์สุทนต์	68	54.4	5	28	22.4	17	20	16	25	5	4	25	3	2.4	26
12 วัดราชบพิธสถิตมหาสีมารามราชวรวิหาร	65	52	6	29	23.2	14	17	13.6	27	6	4.8	23	7	5.6	23
13 วัดกัลยาณมิตร	63	50.4	7	31	24.8	9	21	16.8	23	3	2.4	29	1	0.8	27
14 วัดกัลยาณมิตร	17	13.6	24	40	32	2	32	25.6	10	20	16	10	16	12.8	15
15 วัดท่าพระ	23	18.4	20	26	20.8	18	44	35.2	2	18	14.4	14	16	12.8	15
16 วัดราชบูรณะ	36	28.8	13	23	18.4	20	36	28.8	5	13	10.4	20	16	12.8	15
17 วัดสุทัศน์สุทนต์	43	34.4	11	19	15.2	22	27	21.6	18	13	10.4	20	24	19.2	11
18 วัดโสมนัสราชวรวิหาร	75	60	4	29	23.2	14	12	9.6	30	3	2.4	29	1	0.8	27
19 วัดสุทัศน์สุทนต์	29	23.2	16	31	24.8	9	36	28.8	5	20	16	10	12	9.6	20
20 วัดสุทัศน์สุทนต์	16	12.8	28	15	12	26	47	37.6	1	22	17.6	8	23	18.4	12
21 วัดราชสิทธารามราชวรวิหาร	24	19.2	19	29	23.2	14	29	23.2	13	24	19.2	5	17	13.6	14
22 วัดราชสิทธารามราชวรวิหาร	63	50.4	7	36	28.8	5	22	17.6	21	5	4	25	3	2.4	26
23 วัดสุทัศน์สุทนต์	58	46.4	9	37	29.6	4	21	16.8	23	5	4	25	6	4.8	24
24 วัดสุทัศน์สุทนต์	83	66.4	2	31	24.8	9	8	6.4	31	1	0.8	31	1	0.8	27
25 บ้านช่างหล่อ	17	13.6	24	15	12	26	39	31.2	4	19	15.2	13	34	27.2	5
26 บ้านปูน	39	31.2	3	21	16.8	12	22	17.6	32	21	16.8	25	22	17.6	25
27 บ้านปูน	76	60.8	12	30	24	21	6	4.8	21	5	4	9	5	4	13
28 คลองคูเมืองเดิม	87	69.6	1	19	15.2	22	14	11.2	28	1	0.8	31	3	2.4	26
29 คลองบางกอกน้อย	2	1.6	31	15	12	26	42	33.6	3	24	19.2	5	43	34.4	3
30 คลองบางกอกใหญ่	11	8.8	29	30	24	12	32	25.6	10	23	18.4	7	31	24.8	8
31 คลองชักพระ	20	16	23	36	28.8	5	27	21.6	18	16	12.8	17	25	20	10
32 คลองมอญ	17	13.6	24	19	15.2	22	25	20	20	17	13.6	16	28	22.4	9
	125	100		125	100		125	100		125	100		125	100	

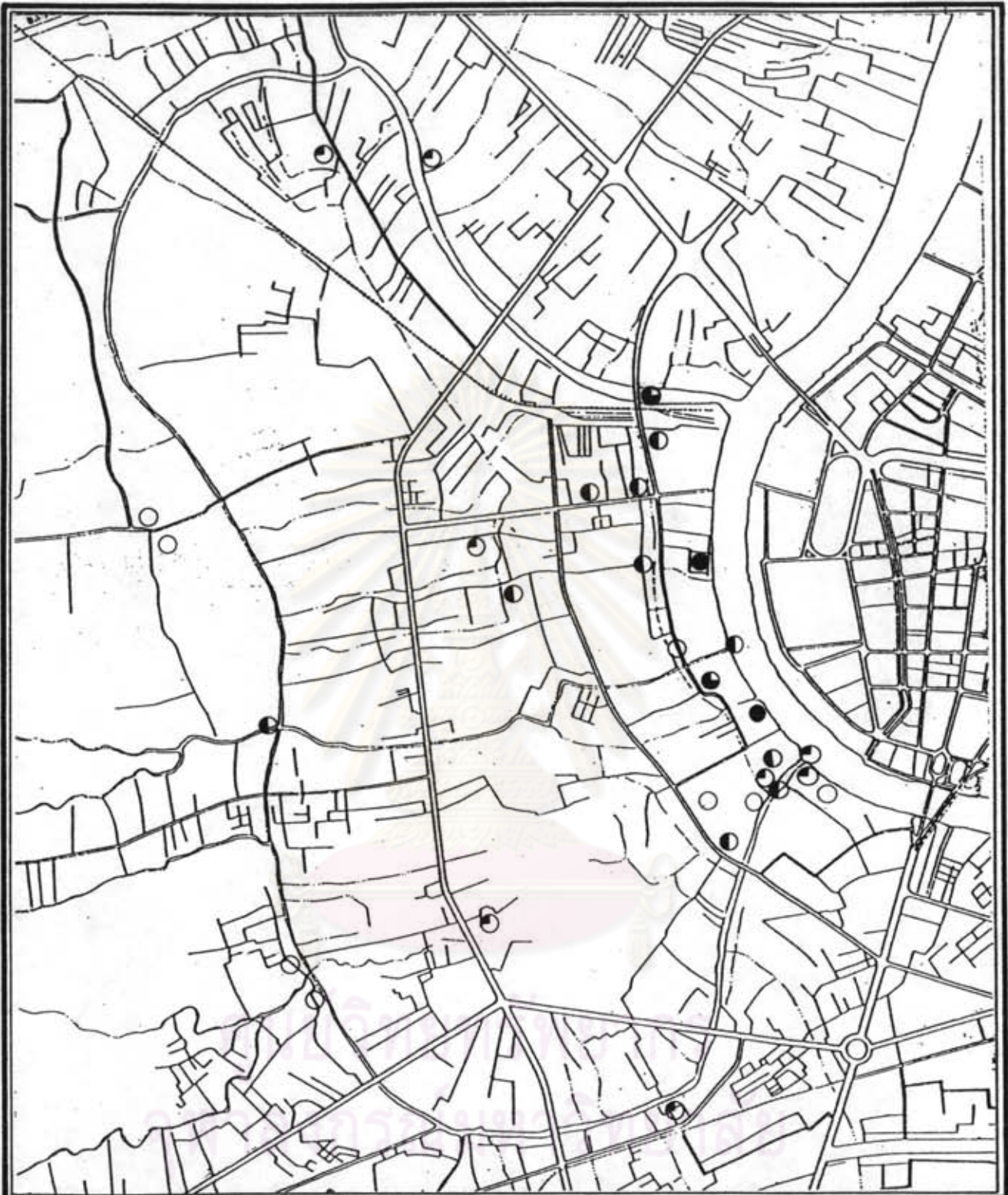
*จำนวนแบบสอบถาม 125 ชุด

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

จากการวิเคราะห์แบบสอบถามโดยการจัดกลุ่มของสภาพแวดล้อมตามระดับของการรับรู้ สามารถจำแนกออกได้เป็น 5 ระดับ คือ (ดูตารางที่ 5.5 ประกอบ) (แผนที่ 5.6)

1. สถานที่ที่ผู้คนสามารถรับรู้ได้อย่างเด่นชัดที่สุด หรือรู้จักดีมาก คือ พระปรางค์วัดอรุณราชวราราม และวัดระฆังโฆสิตาราม
2. สถานที่ที่ผู้คนสามารถรับรู้ได้ในระดับรองลงมา หรือรู้จักดี คือ วัดเครือวัลย์วรวิหาร และคลองบางกอกน้อย
3. สถานที่ที่ผู้คนสามารถรับรู้ได้ในระดับปานกลาง หรือเพียงแค่รู้จัก คือ พระราชวังเดิม วัดอมรินทราราม คลองบางกอกใหญ่ คลองมอญ คลองชักพระ บ้านช่างหล่อ บ้านขมิ้น วัดวิเศษการ และวัดคงมุลเหล็ก
4. สถานที่ที่ผู้คนสามารถรับรู้ได้ในระดับต่ำ หรือเพียงแค่เคยได้ยินชื่อ คือ ป้อมวิไชยประสิทธิ์ วัดโมลีโลกยาราม วัดกัลยาณมิตร วัดท่าพระ วัดอินทาราม วัดยางสุทธาราม วัดนายโรง วัดเจ้าอาม และวัดราชสิทธิาราม
5. สถานที่ที่ผู้คนสามารถรับรู้ได้ในระดับต่ำที่สุด หรือไม่รู้จัก คือ มัสยิดต้นสน มัสยิดบางหลวง วัดช่างตาครุส คลองคูเมืองเดิม วัดกุหาสุวรรณ วัดรัชฎาธิษฐาน วัดกาญจนสิงหาสน์ และวัดกำนาง

เมื่อพิจารณาระดับของการรับรู้ที่มีต่อสภาพแวดล้อมที่ได้กำหนดขึ้นเป็นตัวแทนในกลุ่มต่าง ๆ นั้น พบว่าสภาพแวดล้อมที่เป็นที่รู้จักดีที่สุดอยู่ในการรับรู้ของผู้คนมาโดยตลอด คือ พระปรางค์วัดอรุณราชวราราม จากการสำรวจแบบสอบถามจำนวน 125 ชุด ไม่มีผู้ใดที่ไม่รู้จักพระปรางค์วัดอรุณฯ สภาพแวดล้อมที่อยู่ในการรับรู้ของผู้คนอย่างชัดเจนมักจะเป็นสภาพแวดล้อมที่อยู่ในบริเวณริมแม่น้ำเจ้าพระยา มีความเด่นชัดทั้งทางกายภาพ (ทำเลที่ตั้ง) และความเด่นชัดทางเรื่องราว ความเป็นมาในด้านต่าง ๆ ที่ปรากฏต่อสาธารณชนทั้งเรื่องราวที่เป็นมาในอดีต และเรื่องราวที่ยังคงมีบทบาทอยู่ในปัจจุบัน เช่น การเป็นที่รับรู้ที่มีต่อวัดระฆังฯ ผู้คนส่วนมากรู้จักวัดระฆังฯ ในฐานะที่มีเรื่องราวเกี่ยวกับการนับถือ สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) วัดเครือวัลย์วรวิหารเป็นที่รู้จักเป็นอย่างดีในหมู่ของทหารเรือ เพราะเป็นวัดที่ตั้งอยู่ในบริเวณที่ตั้งของกองทัพเรือ และมีบทบาทเป็นสถาปนสถานประจำกองทัพเรือ สภาพแวดล้อมที่เป็นที่รู้จักในระดับรอง ๆ ลงมายังคงเป็นสภาพแวดล้อมที่ตั้งอยู่ในทำเลที่มีความเหมาะสมและมีความสะดวกในการเข้าถึง เช่น วัดอมรินทราราม วัดวิเศษการ วัดคงมุลเหล็ก คลองที่ยังคงมีบทบาทอยู่ เช่น คลองมอญ คลองบางกอกใหญ่ รวมทั้งชุมชน

การศึกษาคุณค่าสภาพแวดล้อมเมืองและชุมชนกรุงธนบุรีเพื่อการอนุรักษ์

แลดับ ระดับของการรับรู้คุณค่าสภาพแวดล้อมเมืองและชุมชน

สัญลักษณ์

● รับรู้ได้เด่นชัดที่สุด	● รับรู้ได้ในระดับต่ำ
● รับรู้ได้ในระดับรองลงมา	○ รับรู้ได้ในระดับต่ำที่สุด
● รับรู้ได้ในระดับปานกลาง	

0 250 500 1000 m

ที่มา

แผนที่ 5.6

ศิลปหัตถกรรมที่ยังคงปรากฏชื่อ (รู้จักชื่อเรียกชุมชนมากกว่าที่จะรู้จักในบทบาทดั้งเดิม) เช่น บ้านช่างหล่อ บ้านขมิ้น ส่วนสภาพแวดล้อมที่เป็นที่รู้จักของผู้คนค่อนข้างต่ำมักจะเป็นสภาพแวดล้อมที่อยู่ในส่วนลึกยากแก่การเข้าถึง ไม่ค่อยปรากฏบทบาทต่อสาธารณชนให้เห็นเด่นชัดเท่าใดนัก มีบทบาทเป็นที่รับรู้แต่เพียงเฉพาะกลุ่ม หรือเพียงในชุมชน เช่น มัสยิดอิสลาม โบสถ์คริสต์ วัดที่อยู่ในคลองลึก เช่น วัดอินทาราม วัดเจ้าอาม วัดนายโรง วัดอินทาราม วัดกำแพง วัดกุหาสวรรค์ วัดรัชฎาธิษฐาน วัดกาญจนสิงหาสน์ เป็นต้น ส่วนสิ่งที่ไม่เป็นที่รับรู้ของผู้คนในปัจจุบันมากที่สุด คือ คลองคูเมืองกรุงธนบุรีเดิม ซึ่งในปัจจุบันอยู่ในสภาพทรุดโทรม ดินเขิน เป็นเพียงคลองสายเล็ก ๆ ที่รองรับของเสียจากชุมชน บทบาท และคุณค่าของคลองประวัตติศาสตร์ได้สูญหายไปอย่างน่าเสียดาย

ข. การรับรู้ของหน่วยงานราชการ

ในส่วนบทบาทการรับรู้ของภาครัฐบาลที่มีต่อคุณค่าสภาพแวดล้อมเมือง และชุมชนกรุงธนบุรี (ตารางที่ 5.6) สามารถสรุปได้ว่าการมีส่วนรับรู้คุณค่าของสภาพแวดล้อมที่มีคุณค่าที่ได้กระจายตัวอยู่ตามพื้นที่ต่าง ๆ นั้น มีหน่วยงานราชการที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินการอนุรักษ์ ได้ดำเนินการในลักษณะที่แตกต่างกันออกไป เช่น

กรมศิลปากร ได้มีการประกาศขึ้นทะเบียนโบราณสถานตามพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ฯ พ.ศ. 2505 โดยมีการประกาศขึ้นทะเบียนโบราณสถาน โบราณวัตถุในพื้นที่กรุงธนบุรีทั้งสิ้น 24 แห่ง กลุ่มที่มีการขึ้นทะเบียนมากที่สุด ได้แก่ โบราณสถาน ศาสนสถานที่อยู่ในพื้นที่กลุ่มที่ 1 หรือพื้นที่ริมแม่น้ำเจ้าพระยา เนื่องจากเป็นบริเวณที่มีสถานที่ที่มีความสำคัญอยู่เป็นจำนวนมาก ส่วนพื้นที่อื่น ๆ ได้มีการประกาศขึ้นทะเบียนบ้างตามสภาพความสำคัญของโบราณสถานแต่ละแห่งที่กรมศิลปากรเห็นสมควร แต่ก็ยังมีโบราณสถาน ศาสนสถานอีกหลายแห่งที่สมควรมีการประกาศขึ้นทะเบียนเพิ่มเติม

ในบทบาทของกรมการศาสนาที่มีหน้าที่ควบคุมดูแลศาสนสถานโดยตรงได้มีการกำหนดฐานานุกัตติของ วัด โดยแบ่งออกเป็น พระอารามหลวง วัดราษฎร์ และวัดร้าง (รายละเอียดการแบ่งฐานานุกัตติของวัดกล่าวไว้ในภาคผนวก) โดยวัดในกรุงธนบุรีที่มีฐานานุกัตติเป็นพระอารามหลวง 22 วัด วัดที่มีฐานานุกัตติสูงสุด คือ วัดอรุณราชวราราม เป็นพระอารามหลวงชั้นเอก ชนิดราชวรมหาวิหาร ซึ่งหมายถึงเป็นพระอาราม

ที่ใหญ่โต มีเจดีย์สถานสำคัญ บรรจุนครอัฐิ พระอารามหลวงในกรุงธนบุรีส่วนใหญ่มักจะเป็น
 วัดที่อยู่บริเวณริมแม่น้ำเจ้าพระยา และแนวคลองบางกอกใหญ่ ซึ่งเป็นบริเวณที่เคยเป็นที่ประทับของพระมหากษัตริย์ และที่อยู่อาศัยของราชวงศ์ ชุนนาง ข้าราชการบริวารที่มีบทบาทใน
 อดีตจึงมีความใกล้ชิด และได้ทำการบูรณะปฏิสังขรณ์ ถวายเป็นพระอารามหลวงสืบต่อมา

ในการควบคุมทางด้านกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์
 มีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องหลายหน่วยงานด้วยกัน คือ

คณะกรรมการกรุงรัตนโกสินทร์ ได้มีการประกาศเขต
 กรุงธนบุรี (ตามประกาศกระทรวงมหาดไทย ๙ บริเวณริมแม่น้ำเจ้าพระยาไปจนถึงแนวคลองคู
 เมืองเดิม หรือคลองบ้านขมิ้น) เป็นพื้นที่ควบคุมตามมติคณะกรรมการกรุงรัตนโกสินทร์

กรุงเทพมหานคร โดยกองผังเมือง ได้มีมติให้มีมาตรการ
 ควบคุมทัศนียภาพ หรือมุมมองของพระปรางค์วัดอรุณฯ โดยกำหนดเป็นมุมมองค่าควบคุมความ
 สูงของอาคารโดยรอบโบราณสถาน และนำเสนอคณะกรรมการกรุงรัตนโกสินทร์ เพื่อเห็นชอบ
 และนำเสนอเป็นร่างข้อบัญญัติ กทม. บังคับเป็นกฎหมายต่อไป

สำนักผังเมือง กระทรวงมหาดไทย ได้กำหนดพื้นที่กรุงธนบุรี
 (ตามประกาศกระทรวงมหาดไทย ๙) ให้เป็นที่ดินประเภทอนุรักษ์เพื่อส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมไทย
 จากการรับรู้คุณค่าของสภาพแวดล้อมโดยหน่วยงานราชการต่างๆ
 ที่ได้กำหนดเป็นข้อกำหนดควบคุมในลักษณะต่าง ๆ ที่ได้กล่าวไปนั้น จะเห็นได้ว่า บริเวณที่มี
 การควบคุม คุนอย่างชัดเจนที่สุดได้แก่ บริเวณริมแม่น้ำเจ้าพระยาไปจนถึงแนวคลองคูเมือง
 เดิม หรือคลองบ้านขมิ้น ส่วนบริเวณอื่นที่มีความสำคัญเช่นกันยังไม่มีกฎหมายควบคุมแต่อย่างใด
 ซึ่งอาจจะมีปัญหาการทำลายคุณค่าสภาพแวดล้อมเมือง และชุมชนกรุงธนบุรีต่อไปได้ในอนาคต

ตารางที่ 5.6 แสดงการรับใช้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ของหน่วยงานราชการ

		วัดหลวง	วัดราษฎร์	ได้รับการขึ้นทะเบียนอนุรักษ์		ได้รับการควบคุมทางกฎหมาย	อื่น ๆ
				ได้รับการขึ้นทะเบียนอนุรักษ์	ได้รับการควบคุมทางกฎหมาย		
กลุ่มที่ 1 ริมแม่น้ำเจ้าพระยา							
1	พระราชวังเดิม			●	●	●	
2	ป้อมวิไชยประสิทธิ์			●	●	●	
3	วัดอมรินทราราม	☆		●	●		
4	วัดระฆังโฆสิตาราม	★		●	●		
5	วัดอรุณราชวราราม	★		●	●		
6	วัดศรีอโศก	★		●	●		
7	วัดโมลีโลกยาราม	☆		●	●		
8	วัดวงศบุญนิรมิต (วัดวัง)		●		●		
9	วัดกัลยาณมิตร	★		●	●		
10	วัดประดู่วงศาวาส	★		●	●		
11	วัดช่างคอกู๊ด(กวีตต์)		●		●		
กลุ่มที่ 2 คลองบางกอกใหญ่							
12	วัดหงษ์รัตนาราม	★		●			
13	วัดสังข์กระจาย	☆		●			
14	วัดประคิมฐาราม		●				
15	วัดเวสุราราม	☆		●			
16	วัดอินทาราม	☆		●			
17	วัดจันทาราม	☆					
18	วัดราชพฤกษ์วิหาร	☆		●			
19	วัดปากน้ำ	☆					
20	วัดนวมรัตนาวาส	☆					
21	วัดทองศาลางาม		●				
22	วัดคูหาสวรรค์	☆					
23	วัดก้นเพง		●	●			
24	วัดประดู่ในทรงธรรม		●				
25	วัดประดู่ฉิมพลี		●				
26	วัดโบสถ์อินทาราม		●				
27	วัดบางแก้ว		●				
28	วัดนกก		●				
29	วัดจิตรการนิมิต		●				
30	มัสยิดคันทัน(อิสลาม)		●				

- ★ พระอารามหลวงชั้นเอก
 ☆ พระอารามหลวงชั้นโท
 ☆ พระอารามหลวงชั้นตรี
 □ ได้รับการขึ้นทะเบียนโบราณสถาน
 ● วัดราษฎร์ทั่วไป

ตารางที่ 5.6 แสดงการรับรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ของหน่วยงานราชการ

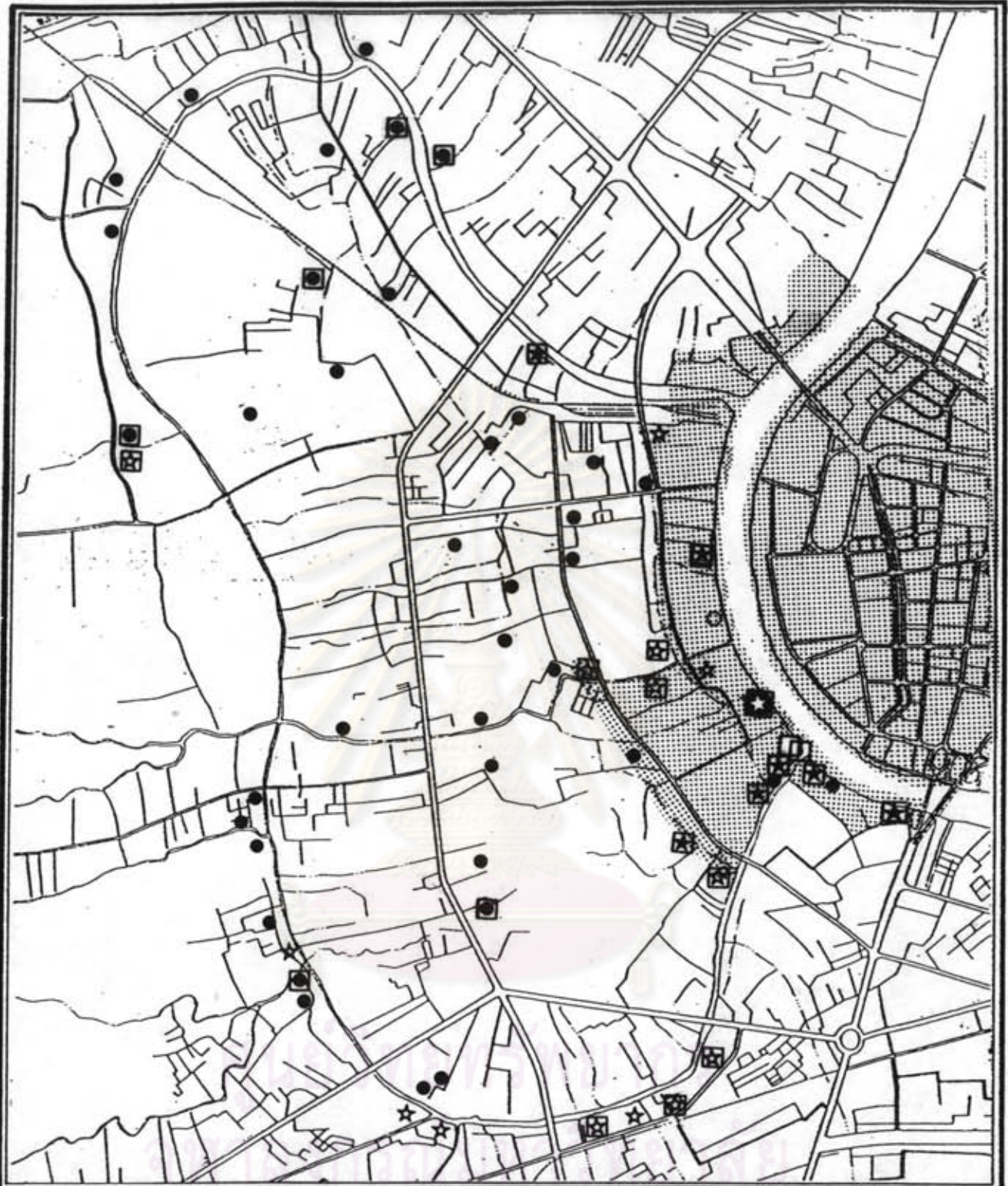
		การอนุรักษ์				อื่น ๆ
		วัดหลวง	วัดราษฎร์	ได้รับการขึ้นทะเบียนอนุรักษ์	ได้รับการควบคุมตามกฎหมาย	
กลุ่มที่ 3 คลองบางกอกน้อย-คลองซีกพระ						
31	วัดสุวรรณาราม	★	●	□	□	□
32	วัดโพนชัยเป็น	□	●	□	□	□
33	วัดศรีสุทธาราม	□	●	●	□	□
34	วัดนายโรง	□	●	●	□	□
35	วัดกวางนภิศาราม	☆	□	□	□	□
36	วัดสุวรรณคีรี	□	●	□	□	□
37	วัดดั่งขัน	□	●	□	□	□
38	วัดช่างเหล็ก	□	●	□	□	□
39	วัดระไร	□	●	□	□	□
40	วัดแก้ว	□	●	□	□	□
41	วัดกาญจนสิงหาสน์	☆	□	●	□	□
42	วัดวิฑูรย์นิฐาน	☆	□	●	□	□
43	มัสยิดหลวง (อิสลาม)	□	□	□	□	□
กลุ่มที่ 4 คลองมอญ						
44	วัดพระยาไวรวิหาร	☆	□	●	□	□
45	วัดนาคกลาง	☆	□	●	□	□
46	วัดจันทรสาราม	☆	□	●	□	□
47	วัดครุฑ	□	●	□	□	□
48	วัดโพธิ์เวียง	□	●	□	□	□
49	วัดบางเสาธง	□	●	□	□	□

- ★ พระอารามหลวงชั้นเอก
- ☆ พระอารามหลวงชั้นโท
- ☆ พระอารามหลวงชั้นตรี
- ได้รับการขึ้นทะเบียนโบราณสถาน
- วัดราษฎร์ทั่วไป

ตารางที่ 5.6 แสดงการรับรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ของหน่วยงานราชการ

		รู้ผลแล้ว	ทราบอยู่	ได้รับการขึ้นทะเบียนอนุรักษ์		ได้รับการควบคุมทางกฎหมาย		อื่น ๆ
				ได้	ไม่ได้	ได้	ไม่ได้	
กลุ่มที่ 5 พื้นที่ขึ้นในคอนบน								
50	วัดเจ้าฮาม	/	●	/	/	/	/	/
51	วัดบางขุนนนท์	/	●	●	/	/	/	/
52	วัดโชติศ	/	●	●	/	/	/	/
53	วัดเพลงวีปัสสนา	/	●	/	/	/	/	/
54	วัดมะเดื่อ	/	●	/	/	/	/	/
55	วัดรวกสุพรรณ	/	●	/	/	/	/	/
56	วัดอมรทศิการาม	/	●	/	/	/	/	/
57	วัดนิมิตทศิการวาส	/	●	/	/	/	/	/
58	วัดครท่า	/	●	/	/	/	/	/
59	วัดอามสุพรรณ	/	●	/	/	/	/	/
60	วัดสีหโกธร	/	●	/	/	/	/	/
61	วัดกระปุกเหล็ก	/	●	/	/	/	/	/
62	วัดอัมพวา	/	●	/	/	/	/	/
63	วัดสุทราวาส	/	●	/	/	/	/	/
64	วัดวิเศษการ	/	●	/	/	/	/	/
กลุ่มที่ 6 พื้นที่ขึ้นในคอนถ่าง								
65	วัดท่าพระ	/	●	●	/	/	/	/
66	วัดใหม่พิเรนทร์	/	●	/	/	/	/	/
67	วัดศีลาค	/	●	/	/	/	/	/
68	วัดราชศิการาม	★	●	●	/	/	/	/
69	วัดเจ้าบุค	/	●	/	/	/	/	/
70	มัสยิดหลวง (อิสลาม)	/	●	/	/	/	/	/

- ★ พระอารามหลวงชั้นเอก
- ☆ พระอารามหลวงชั้นโท
- ☆ พระอารามหลวงชั้นตรี
- ได้รับการขึ้นทะเบียนโบราณสถาน
- วัดราษฎร์ทั่วไป

การศึกษาคุณค่าสภาพแวดล้อมเมืองและชุมชนกรุงธนบุรีเพื่อการอนุรักษ์

แสดง การรับรู้คุณค่าสภาพแวดล้อมของหน่วยงานรัฐบาล

- สัญลักษณ์
- ★ พระอารามหลวงชั้นเอก
 - ★ พระอารามหลวงชั้นโท
 - ☆ พระอารามหลวงชั้นตรี
 - ได้รับการขึ้นทะเบียนโบราณสถาน
 - วัดราษฎร์ทั่วไป
 - ▨ พื้นที่ที่ได้รับการควบคุมทางกฎหมาย

ที่มา จากการศึกษาค้นคว้า

๒

0 250 1000 m

500

แผนที่ 5.6

ปัญหาของการรักษาคุณค่าสภาพแวดล้อมเมืองและชุมชน

คุณค่าของสภาพแวดล้อมเมือง และชุมชนกรุงธนบุรีที่มีอยู่ย่อมมีคุณค่ามากน้อยแตกต่างกันไป ทั้งในส่วนของคุณค่าของสภาพแวดล้อมที่เป็นคุณค่าแท้ที่เกิดมาควบคู่กับกรุงธนบุรีมีเรื่องราวความเป็นมาที่ทรงคุณค่ามากมาย ทั้งทางด้านประวัติศาสตร์ ศิลปกรรม สถาปัตยกรรม สังคม ประเพณี ดังที่ได้ทำการศึกษาไปแล้วนั้น แต่มีคุณค่าของกรุงธนบุรีเพียงส่วนน้อยที่อยู่ในการรับรู้ของผู้คน และคุณค่าบางประการที่ได้สูญหายไปอย่างน่าเสียดาย

จากการประเมินคุณค่าสภาพแวดล้อมเมืองและชุมชน และการสำรวจองค์ประกอบทางกายภาพกรุงธนบุรีพบว่า สาเหตุที่มีส่วนทำให้คุณค่าสภาพแวดล้อมแตกต่างกันออกไปซึ่งสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ประเด็นหลัก คือ

ก. ปัญหาจากการรักษาคุณค่าที่ปรากฏ หมายถึง ปัญหาที่เกิดขึ้นจากภายในตัวสภาพแวดล้อมเอง ที่ยังคงรักษาเอกลักษณ์ ความเด่นชัดของคุณค่าในแต่ละอย่างที่มีอยู่ตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน และสามารถสะท้อนให้เห็นถึงคุณค่าต่าง ๆ ที่มีอยู่ได้อย่างชัดเจน ได้แก่

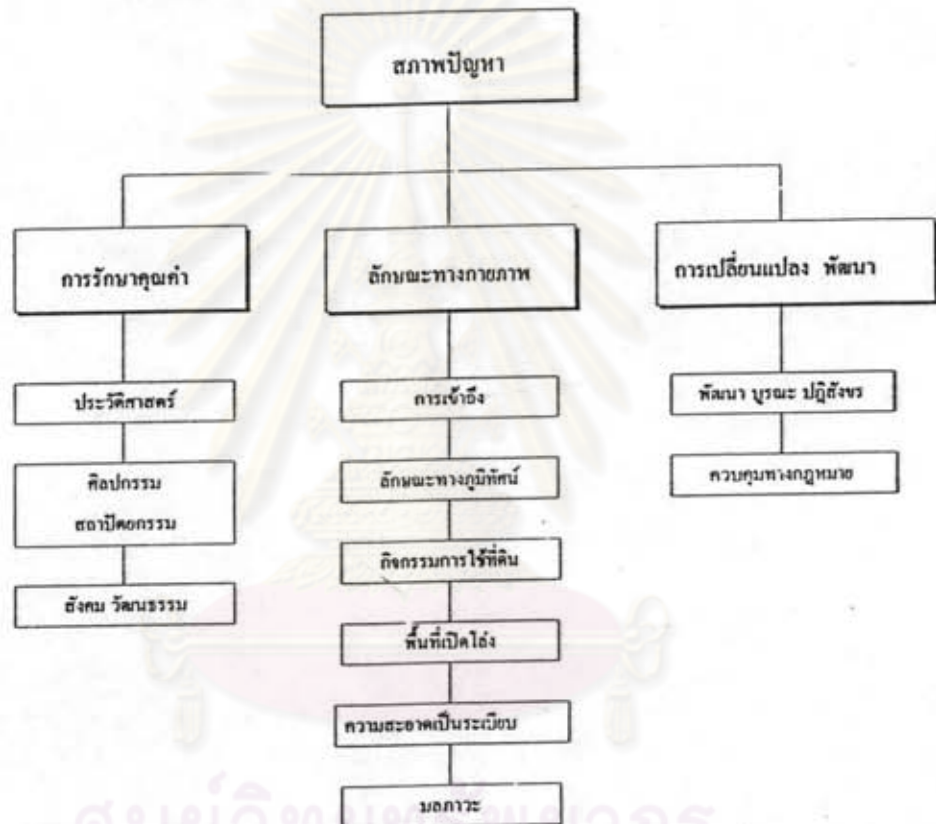
1. ความชัดเจนของคุณค่าทางประวัติศาสตร์
2. ความชัดเจนของคุณค่าทางศิลปกรรมและสถาปัตยกรรม
3. ความชัดเจนของคุณค่าทางสังคม และวัฒนธรรม

ข. ปัญหาจากลักษณะทางกายภาพ หมายถึง ปัญหาที่เกิดขึ้นจากองค์ประกอบทางกายภาพของสภาพแวดล้อมต่าง ๆ มีส่วนในทำให้คุณค่าที่มีอยู่แปรเปลี่ยนไปทั้งในส่วนที่มีการส่งเสริม คุณค่าให้คงอยู่ และที่มีส่วนในการทำลายคุณค่าลงไป ได้แก่

1. การเข้าถึง
2. ลักษณะทางภูมิทัศน์
3. กิจกรรมการใช้ที่ดิน
4. พื้นที่เปิดโล่ง
5. ความสะอาดเป็นระเบียบ
6. มลภาวะ

ค. ปัญหาจากการเปลี่ยนแปลงและพัฒนา หมายถึง ปัญหาที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมในด้านต่าง ๆ หรือการกระทำสิ่งใดที่มีผลกระทบต่อการรักษาคุณค่าของสภาพแวดล้อมที่มีอยู่ รวมทั้งการควบคุมทางกฎหมายที่มีส่วนควบคุมการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมนั้น ๆ ได้แก่

1. การพัฒนาบูรณะปฏิสังขรณ์
2. การควบคุมทางกฎหมาย

1. ปัญหาจากการรักษาคุณค่าที่ปรากฏ

1.1 ความชัดเจนทางประวัติศาสตร์ จากการวิเคราะห์ข้อมูลทางประวัติศาสตร์สภาพแวดล้อมเมืองและชุมชนกรุงเทพมหานครพบว่า สภาพแวดล้อมที่มีคุณค่าที่มีอยู่ส่วนใหญ่เป็นสภาพแวดล้อมที่มีมาพร้อม ๆ กับเรื่องราวความเป็นมาของกรุงเทพมหานครตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา แต่เรื่องราวความเป็นมา ความสำคัญทางประวัติศาสตร์ของกรุงเทพมหานครรวมทั้งสภาพแวดล้อมที่มีอยู่เป็นจำนวนมากต่างไม่ปรากฏเป็นที่รับรู้อย่างชัดเจนดังเช่น เมืองประวัติศาสตร์อื่น ๆ อาทิ กรุงสุโขทัย กรุงศรีอยุธยา กรุงรัตนโกสินทร์ เมืองลพบุรี ทั้งนี้อาจมีผลสืบเนื่องมาจากรยะเวลาของความเป็นราชธานีของกรุงเทพมหานครมีระยะเวลาเพียง 15 ปี

ซึ่งเมื่อเทียบระยะเวลาของราชธานีอื่น ๆ (กรุงศรีอยุธยา 400กว่าปี กรุงรัตนโกสินทร์ 200กว่าปี) จะเห็นได้อย่างเด่นชัดว่าระยะเวลาของกรุงธนบุรีนั้นสั้นมาก ประกอบกับช่วงที่กรุงธนบุรีเป็นราชธานีนั้นเป็นช่วงที่บ้านเมืองยังไม่มีความสะดวกสบายหรือ การสร้างบ้านสร้างเมืองจึงไม่ใหญ่โตดังเช่นราชธานีโดยทั่วไป คุณค่า เรื่องราวความสำคัญทางประวัติศาสตร์ของกรุงธนบุรีมีได้ยิ่งหย่อนไปกว่าเมืองประวัติศาสตร์อื่น ๆ รวมทั้งสภาพแวดล้อมที่มีคุณค่าจำนวนมากต่าง ๆ ไม่ได้เกิดขึ้นเพียงในระยะเวลา 15 ปีเท่านั้น เรื่องราวที่เกิดขึ้นมีความคุ้มค่ากับความเจริญรุ่งเรืองของกรุงศรีอยุธยา และกรุงรัตนโกสินทร์ และอาจกล่าวได้ว่ากรุงธนบุรีเป็นรอยต่อทางประวัติศาสตร์ของชาติไทยได้เป็นอย่างดี แต่ในสภาพปัจจุบันคุณค่าความสำคัญทางประวัติศาสตร์ของกรุงธนบุรีกำลังจะถูกลืมเลือนไป เรื่องราวความสำคัญต่าง ๆ ไม่ค่อยได้ถูกกล่าวถึง แม้แต่ในบทเรียนทางประวัติศาสตร์และการกล่าวถึงประวัติศาสตร์ชาติไทยมักจะมองข้ามความสำคัญของกรุงธนบุรีลงไป ซึ่งสาเหตุเหล่านี้ทำให้คุณค่า ความสำคัญทางประวัติศาสตร์กรุงธนบุรีไม่เป็นที่รับรู้ของผู้คนโดยทั่วไป และไม่เกิดความตระหนักถึงความสำคัญเหล่านี้

1.2 ความชัดเจนของคุณค่าทางศิลปกรรมและสถาปัตยกรรม จากการศึกษา พบว่าสภาพแวดล้อมที่มีคุณค่าทางศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมที่มีอยู่ในกรุงธนบุรีนั้นมีอยู่เป็นจำนวนมาก ทั้งพระราชวังเดิม ป้อมปราการ และวัดวาอารามที่มีอยู่ กว่า 60 แห่ง ซึ่งสภาพแวดล้อมที่มีคุณค่าเหล่านี้ไม่ค่อยปรากฏความชัดเจนทางผลงานศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมออกมาเท่าใดนัก ทั้งนี้อาจมีผลมาจากสภาพแวดล้อมส่วนใหญ่มีอายุมากกว่า 300 - 400 ปี อาจจะมีการทรุดโทรมไปตามกาลเวลา และย่อมได้รับการพัฒนาบูรณะ ซ่อมแซม มาโดยตลอด ประกอบกับสภาพแวดล้อมของกรุงธนบุรีตั้งอยู่ภายใต้ความเจริญรุ่งเรืองของกรุงเทพมหานคร การพัฒนา เปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นย่อมทำให้ผลงานที่มีคุณค่าผิดแผกไปจากเดิม นอกเสียจากว่าสภาพแวดล้อมนั้น ๆ จะได้รับการควบคุมดูแล และทำนุ บำรุง รักษาอย่างต่อเนื่องและถูกวิธี แต่ในสภาพความเป็นจริงในปัจจุบัน สภาพแวดล้อมที่มีคุณค่าส่วนใหญ่ได้รับการพัฒนา บูรณะ อย่างไม่คำนึงถึงคุณค่าที่มีอยู่เดิม เช่น การปลูกสร้างอาคารขึ้นใหม่โดยทำลายคุณค่าของอาคารเดิมลง การสร้างโบสถ์หลังใหม่ขึ้นทดแทนของเดิมโดยไม่คำนึงถึงคุณค่าของโบสถ์เดิมและโบสถ์ที่สร้างขึ้นมาก็ใหม่ก็มีรูปทรง และสีล้นที่แปลกตา เป็นต้น

1.3 ความชัดเจนของคุณค่าทางสังคมและวัฒนธรรม ถึงแม้ในปัจจุบันจะมีแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงทางสังคมสูง แต่คุณค่าทางด้านสังคม และวัฒนธรรมที่ยังคงปรากฏอยู่นั้น วัด ที่มีอยู่ทุกแห่งยังคงรักษาคุณค่าของบทบาทหลักของวัดไว้ได้ในระดับหนึ่ง วัดทุกวัดยังคงบทบาทของสถานที่ที่ใช้ประกอบศาสนกิจของสงฆ์ และของประชาชนในชุมชนและผู้ที่มีจิตศรัทธาได้ใช้สอยประกอบกิจกรรมทางศาสนา ทางประเพณี ทั้่งงานมงคล และอวมงคล ในส่วนของวัฒนธรรมที่แสดงให้เห็นถึงคุณค่าของความเป็นเมืองที่มีความผูกพันอยู่กับน้ำ คือ งานประเพณีชักพระ วัดนางชี - วัดไก่เตี้ย วัด และชุมชนที่ตั้งอยู่ริมคลองรอบกรุงธนบุรี (ตามเส้นทางขบวนเรือชักพระผ่าน) ต่างเข้ามามีส่วนร่วมสืบทอดประเพณีนี้กันอย่างต่อเนื่อง สำหรับกิจกรรมทางสังคมประเพณีในระดับสูง (ประเพณีที่เกี่ยวข้องในระดับพระมหากษัตริย์) วัดที่เป็นพระอารามหลวง เช่น วัดอรุณราชวราราม วัดระฆังโฆสิตาราม วัดเครือวัลย์วรวิหาร วัดกัลยาณมิตร ฯลฯ ยังคงเป็นวัดที่รักษาความชัดเจนของคุณค่าทางสังคมและวัฒนธรรมไว้ได้เป็นอย่างดี แต่ปัญหาที่ส่งผลต่อคุณค่าทางวัฒนธรรมของกรุงธนบุรี คือ การเปลี่ยนแปลงของกิจกรรมและบทบาทที่ขัดต่อศีลธรรมอันดีได้เข้ามาทำลายคุณค่าของวัดลงไป เช่น การจัดรื่นเริง การละเล่น การจัดงานประจำปีโดยมี คอนเสิร์ต ดิสโก้เทค งานประกวดนางงามภายในวัด เป็นต้น (ซึ่งปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้กำลังจะเข้ามาทำลายคุณค่าของศาสนสถานโดยทั่วไปในทุกที่ไม่ว่าจะเป็นในเมืองหรือต่างจังหวัด)

2. ปัญหาจากลักษณะทางกายภาพ

2.1 การเข้าถึง ปัญหาทางด้าน การเข้าถึงนี้เป็นปัจจัยที่สำคัญที่ทำให้สภาพแวดล้อมนั้น ๆ เป็นที่รับรู้ถึงคุณค่าที่มีอยู่ได้โดยง่าย สภาพแวดล้อมที่สามารถเข้าถึงได้โดยลักษณะการคมนาคมที่สะดวกทั้งทางกายภาพ (Physically) สามารถติดต่อได้ทั้งทางน้ำ โดยอาศัยแม่น้ำเจ้าพระยา และคลองสายหลักที่ยังใช้ประโยชน์ทางการคมนาคมได้อยู่ และทางบกโดยทางถนน ทางเดินเท้า ทรอกชอยต่าง ๆ รวมทั้งทางสายตา (Visually) ซึ่งเป็นมุมมองที่ผู้คนสามารถพบปะ รับรู้ และเกิดการจดจำได้ ย่อมทำให้คุณค่าที่มีอยู่ในสภาพแวดล้อมนั้น ๆ เกิดการพบเห็น ได้สัมผัส จดจำและรู้สึกถึงความสำคัญของคุณค่านั้น ๆ และเกิดความรู้สึกหวงแหนต่อไป

จากสภาพแวดล้อมเมือง และชุมชนกรุงธนบุรี ซึ่งเมื่อนิจารณาประกอบกับลักษณะทางกายภาพของสภาพแวดล้อมที่ตั้งอยู่บริเวณริมแม่น้ำเจ้าพระยาแล้ว บริเวณนี้น่าจะเป็นบริเวณที่มีการเข้าถึงที่สะดวกที่สุด เพราะมีแม่น้ำเจ้าพระยาเชื่อมต่อการคมนาคมและ

มุมมองทั้งดงาม ระหว่างกรุงธนบุรี และกรุงรัตนโกสินทร์ รวมทั้งการคมนาคมทางบกที่มีถนนอรุณอมรินทร์ เป็นถนนสายหลักที่วิ่งขนานแนวแม่น้ำเจ้าพระยาลอดกรุงธนบุรี แต่ในสภาพความเป็นจริงสภาพแวดล้อมที่มีการเข้าถึงได้สะดวกที่สุด คือ วัดระฆังโฆสิตาราม และ วัดอรุณราชวราราม ส่วนสภาพแวดล้อมที่เหลือไม่สามารถเข้าถึงได้ง่ายนักเนื่องจากสภาพแวดล้อมในบริเวณที่ตั้งอยู่ในบริเวณพื้นที่ที่มีการควบคุมของกองทัพเรือ เช่น พระราชวังเดิม ป้อมวิไชยประสิทธิ์

ส่วนสภาพแวดล้อมที่มีอยู่ในส่วนอื่น ๆ เกือบทั้งหมดเป็นสภาพแวดล้อมที่มีมาตั้งแต่อดีต ลักษณะการวางรูปแบบ ตั้งถิ่นฐานของเมืองกรุงธนบุรีได้อาศัยความสำคัญของแม่น้ำ ลำคลองซึ่งเป็นเส้นทางคมนาคมที่มีความสำคัญในอดีต ท่าเลที่ตั้งของวัดวาอารามในพื้นที่กรุงธนบุรีส่วนใหญ่เรียงรายไปตามแนวแม่น้ำ และคลอง แต่ในปัจจุบันเมื่อแม่น้ำ และคลองลดบทบาทและความสำคัญลง การคมนาคมติดต่อไม่ได้อาศัยความสำคัญของทางน้ำ ถนนหนทางเข้ามามีบทบาทมากขึ้นมีการตัดถนนเพิ่มขึ้น รูปแบบการตั้งถิ่นฐานเปลี่ยนมาเป็นการตั้งถิ่นฐานตามแนวถนนที่ตัดขึ้นใหม่และในบริเวณพื้นที่ชั้นในที่เคยเป็นพื้นที่สวน วัดที่ตั้งอยู่ริมคลองส่วนใหญ่จึงไม่สามารถเข้าถึงได้โดยง่ายดังเช่นก่อน วัดริมคลองกลายมาเป็นวัดที่อยู่ในชอยลึกและคับแคบยากแก่การเข้าถึง การวางผังของวัดในปัจจุบันจึงจำเป็นต้องยึดแนวถนนเป็นหลัก ทางเข้าถึงหลักของวัดส่วนใหญ่เปลี่ยนจากทางน้ำมาเป็นทางบก รูปแบบของการวางผังเดิม และศาลาทำน้ำที่เป็นเอกลักษณ์ของวัดริมคลองได้สูญหายไป เช่น วัดสุวรรณคีรี วัดสุวรรณาราม วัดอินทาราม วัดหงษ์รัตนาราม วัดกวางนาริตาราม วัดศรีญาติฐาน วัดกาญจนสิงหาสน์ เป็นต้น ซึ่งเป็นปัญหาสำคัญที่มีผลต่อการรักษาคุณค่าของสภาพแวดล้อมเมืองและชุมชนกรุงธนบุรีที่มีอยู่

2.2 ลักษณะทางภูมิทัศน์ ปัญหาทางด้านภูมิทัศน์ หรือท่าเลที่ตั้งเป็นปัจจัยที่มีส่วนในการส่งเสริมให้สภาพแวดล้อมนั้น ๆ มีคุณค่าที่เด่นชัดขึ้น โดยเน้นถึงความสำคัญของสภาพแวดล้อมที่ตั้งอยู่ในบริเวณที่มีความเด่นชัดของมุมมองของลักษณะทางภูมิทัศน์ที่แสดงถึงคุณค่าของความเป็นเมืองประวัติศาสตร์ที่มีความผูกพันอยู่กับน้ำ

จากการนิยามลักษณะทางกายภาพกรุงธนบุรี สภาพแวดล้อมที่มีปัจจัยทางด้านภูมิทัศน์เป็นส่วนช่วยในการส่งเสริมให้คุณค่าของสภาพแวดล้อมนั้น ๆ มีความเด่นชัดยิ่งขึ้น ได้แก่ สภาพแวดล้อมที่ตั้งอยู่บริเวณริมแม่น้ำเจ้าพระยา มีมุมมองที่เป็นส่วนช่วยให้สภาพแวดล้อมนั้น ๆ มีส่วนส่งเสริมให้เมือง (กรุงธนบุรี และกรุงรัตนโกสินทร์) มีทัศนียภาพ และเส้นขอบฟ้าของเมือง (Sky Line) ที่มีความงดงาม และมีคุณค่าที่เด่นชัดขึ้น

เช่น บ້อมวิไชยประสิทธิ์ วัดอรุณราชวราราม วัดระฆังโฆสิตาราม วัดกัลยาณมิตร วัดประยูรวงศาวาส วัดช่างตาครุส เป็นต้น ส่วนสภาพแวดล้อมที่มีลักษณะทางภูมิทัศน์เป็นส่วนช่วยส่งเสริมคุณค่าในระดับรองลงมา ได้แก่ สภาพแวดล้อมที่ตั้งอยู่ตามสองฝั่งริมคลอง บางกอกใหญ่ คลองบางกอกน้อย - คลองชักพระ และคลองมอญ ซึ่งเป็นลักษณะของสภาพแวดล้อมที่มีส่วนช่วยให้ทัศนียภาพของชุมชนสองฝั่งคลองยังคงมีเอกลักษณ์ของชุมชนชาวไทย ริมน้ำที่มีวิถีชีวิตผูกพันอยู่กับศาสนา เช่น วัดหงษ์รัตนาราม วัดอินทาราม วัดสังข์กระจาย วัดภาวนาภริตาราม วัดสุวรรณาราม วัดสุวรรณคีรี วัดนายโรง เป็นต้น ส่วนสภาพแวดล้อมที่มีลักษณะความเด่นชัดทางภูมิทัศน์น้อย ได้แก่ สภาพแวดล้อมที่อยู่ในบริเวณพื้นที่ชั้นในที่ถูกลบบังด้วย อาคารบ้านเรือน ตึกแถว อาคารพาณิชย์ อาคารสูง และความเจริญต่าง ๆ (จานดาวเทียม สายและเสาไฟฟ้า แผ่นป้ายโฆษณา) ซึ่งสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ทำให้ ความงดงาม และคุณค่าของสภาพแวดล้อมสูญหายไป

2.3 กิจกรรมการใช้ที่ดิน ลักษณะของสภาพแวดล้อมที่มีอยู่ในปัจจุบัน นอกจากจะมีกิจกรรมหลักตามวัตถุประสงค์เดิมของผู้สร้างแล้ว จากการสำรวจพบว่ากิจกรรมการใช้ที่ดินในปัจจุบันได้มีความหลากหลายมากขึ้นกว่าเดิม ซึ่งกิจกรรมที่เกิดขึ้นมาใหม่นี้มีทั้งกิจกรรมที่มีส่วนช่วยให้สภาพแวดล้อมนั้น ๆ มีคุณค่าที่เด่นชัดขึ้น และในขณะเดียวกันก็ได้มีกิจกรรมการใช้ที่ดินในบางประเภทได้เข้ามาทำลายเอกลักษณ์ และคุณค่าของสภาพแวดล้อมลงไป

จากการสำรวจพบว่ากิจกรรมการใช้ที่ดินของสภาพแวดล้อมส่วนใหญ่ เริ่มเข้ามาทำลายคุณค่าดั้งเดิมของสภาพแวดล้อมลงไป ซึ่งปัญหาเหล่านี้ได้เกิดจากสาเหตุหลายประการ ได้แก่ การขาดการจัดระเบียบ กำหนดกิจกรรม และการใช้ที่ดินเกิดความสับสนปนเปในการใช้ที่ดิน ซึ่งอาจเกิดจากความมั่งงาย ความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ความไม่เห็นคุณค่าและความสำคัญของสิ่งที่มีคุณค่า เช่น การก่อสร้างอาคารเพื่อการศึกษาการท่องเที่ยว และการบริการชุมชนอื่น ๆ เช่น โรงเรียน เมรุ ฯลฯ วัดให้เอกชนเช่าพื้นที่เพื่อนำรายได้เข้าวัด เช่น การใช้พื้นที่โล่งว่างภายในวัดเป็นที่จอดรถเสื่อมสภาพ และเป็นอู่ซ่อมรถ รวมทั้งพื้นที่เพื่อกิจกรรมการค้าอื่น ๆ เช่น เป็นพื้นที่จัดตลาดนัด งานแสดงสินค้าราคาถูกแผงลอยค้าขาย สวนสนุก และพื้นที่จัดกิจกรรมรื่นเริงต่าง ๆ ที่ขัดแย้งต่อการส่งเสริมคุณค่าอันดี

2.4 พื้นที่เปิดโล่ง (Open Space) การจัดการควบคุม ดูแลรักษาพื้นที่เปิดโล่งให้อยู่ในสภาพที่ดีจะเป็นส่วนช่วยในการส่งเสริมให้สภาพแวดล้อมนั้น ๆ มีความเด่นชัด และเป็นส่วนที่ช่วยให้คุณค่าที่มีอยู่นั้น มีความเด่นชัดมากยิ่งขึ้น

ปัญหาในการรักษาค่าสภาพแวดล้อมโดยการจัดการเกี่ยวกับพื้นที่โล่งว่างนี้ จากการสำรวจพบว่าสภาพแวดล้อมส่วนใหญ่ยังไม่เห็นความสำคัญของพื้นที่โล่งว่าง หรือพื้นที่สีเขียว พื้นที่ส่วนใหญ่ถูกปล่อยให้เป็นที่รกร้างไม่ได้ใช้ประโยชน์ เป็นที่ทิ้งขยะ และสิ่งของเหลือใช้ ลานจอดรถ แผงค้าขาย และเป็นที่ที่ประกอบกิจกรรมที่จะทำลายคุณค่าของสภาพแวดล้อมนั้น ๆ เช่น การที่หน่วยงานในกองทัพเรือใช้พื้นที่บริเวณป้อมวิไชยประสิทธิ์เป็นที่ทิ้งและเผาขยะ พื้นที่โล่งภายในบริเวณพระราชวังเดิมส่วนใหญ่ใช้เป็นที่จอดรถ สำนักงานเขตบางกอกน้อยใช้ที่ว่างภายในวัดสุวรรณารามเป็นที่จอดรถขนขยะ และจอดรถผู้ที่มาติดต่อราชการ วัดที่มีบทบาทต่อเมือง และชุมชนสูงเป็นที่รู้จักของผู้คนโดยทั่วไป เช่น วัดอรุณราชวราราม วัดระฆังโฆสิตาราม วัดกัลยามิตร วัดเครือวัลย์วรวิหาร วัดอินทาราม วัดประยุรวงศาวาส วัดหงษ์รัตนาราม วัดปากน้ำ วัดนवलนครนิส วัดช่างตาตรุส ฯลฯ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นสภาพแวดล้อมที่มีคุณค่ามาก มีการจัดวางผังบริเวณอย่างเป็นสัดส่วน มีการจัดการตกแต่งพื้นที่โล่งว่างให้มีความงดงามอยู่ในระดับหนึ่ง แต่มักจะใช้พื้นที่โล่งในการจัดวางแผงค้าขายของที่ระลึกแก่นักท่องเที่ยว ที่จอดรถ เป็นต้น

ปัญหาเกี่ยวกับการจัดการพื้นที่โล่งว่างนี้มีปัญหาที่แตกต่างกันออกไปตามสภาพของกิจกรรม และลักษณะทางกายภาพของสภาพแวดล้อมในแต่ละแห่ง เช่น วัดที่อยู่ตามแนวคลองสายสำคัญมักจะมีปัญหาเกี่ยวกับการจัดการพื้นที่โล่งว่าง โดยเฉพาะพื้นที่บริเวณด้านหน้าวัด ถ้าได้มีการปรับปรุงจะเป็นพื้นที่สีเขียวที่มีคุณค่าต่อชุมชนในละแวกใกล้เคียง เช่น วัดคูหาสวรรค์ วัดกำแพง วัดทองศาลางาม วัดรัชฎาธิษฐาน วัดกาญจนสิงหาสน์ วัดศรีสุคาราม วัดกวางนกริตาราม วัดนาโโรง วัดสุวรรณคีรี วัดใหม่ยายแป้น เป็นต้น สำหรับสภาพแวดล้อมที่อยู่บริเวณพื้นที่ตอนใน สภาพวัดส่วนใหญ่มีขนาดเล็ก คับแคบ มีการก่อสร้างอาคารอย่างแออัด และพื้นที่ที่เหลือส่วนใหญ่มักจะใช้เป็นที่จอดรถ เพื่อเป็นการนำรายได้เข้าสู่วัดได้ทิศทางหนึ่ง เช่น วัดอมรินทราราม วัดสุทธาวาส วัดอมรทาสีการาม วัดช่างสุทธาราม วัดลครท่า เป็นต้น

2.5 ความสะอาดเป็นระเบียบเรียบร้อย สภาพแวดล้อมส่วนใหญ่โดยทั่วไปมักจะประสบปัญหาที่เกี่ยวกับเรื่องของความสะอาด ทั้งนี้เนื่องจากวัดที่มีอยู่ในกรุงเทพมหานครส่วนใหญ่เป็นวัดที่อยู่ริมแม่น้ำ ลำคลอง อยู่ห่างจากถนนสายหลัก การสัญจรทางรถยนต์ไม่สามารถเข้าได้โดยสะดวก ต้องเข้าซอยที่ลึก และคับแคบ การจัดการเกี่ยวกับขยะ สิ่งปฏิกูลในด้านการบริการจัดเก็บของทางกรุงเทพมหานคร ไม่สามารถดำเนินการได้อย่างทั่วถึงจึงเกิดปัญหาขยะตกค้าง ทางวัดต้องดำเนินการจัดการด้วยตัวเอง จึงเป็นปัญหาที่สำคัญประการหนึ่งที่เข้า

มาทำลายภูมิทัศน์ ความงดงามและคุณค่าของสภาพแวดล้อมลงไป

2.6 มลภาวะ สภาพแวดล้อมที่อยู่ในกรุงเทพมหานครเป็นสภาพแวดล้อมที่อยู่ท่ามกลางความเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว และขาดการวางแผนของกรุงเทพมหานคร จึงหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะต้องประสบปัญหาทางด้านมลพิษเช่นเดียวกับเมืองใหญ่ ๆ โดยทั่วไป ซึ่งปัญหาทางด้านมลพิษที่เข้ามาทำลายคุณค่าสภาพแวดล้อมเมืองและชุมชนกรุงเทพมหานคร สามารถแยกออกได้ ดังนี้

ก. น้ำเสีย

จากลักษณะทางกายภาพที่เด่นชัดของกรุงเทพมหานคร ที่ผสมผสานโยงโยไปด้วยคลองซึ่งคลองที่มีอยู่เป็นจำนวนมากนี้ในปัจจุบันได้กลายเป็นที่รองรับของเสียจากชุมชน ไม่มีระบบการบำบัดก่อนที่จะระบายลงสู่คลองสายหลัก (คลองบางกอกใหญ่ คลองบางกอกน้อย - คลองชักพระ คลองมอญ) และออกสู่แม่น้ำเจ้าพระยา สภาพน้ำในแม่น้ำลำคลองตื้นเขิน ส่งกลิ่นเน่าเหม็น (โดยเฉพาะในฤดูแล้ง) ไม่สามารถใช้ประโยชน์ได้ดังเช่นก่อน เป็นที่น่ารังเกียจแก่คนในชุมชน และนักท่องเที่ยว

ข. ขยะมูลฝอย

เป็นปัญหาที่เกิดจากขยะตกค้างที่เกิดจากการบริการจัดเก็บอย่างทั่วถึง โดยเฉพาะบริเวณพื้นที่ส่วนลึก และชุมชนที่อยู่ริมคลองส่วนใหญ่ยังคงอาศัยความมั่งคั่งของขยะมูลฝอยลงสู่แม่น้ำลำคลอง

ค. เสียงรบกวน คิว้นพิษ และความสิ้นสະเทือน

ปัญหาที่เกิดจากเสียงรบกวน คิว้นพิษและความสิ้นสະเทือนนี้ มีสาเหตุมาจากจำนวนยานพาหนะบนท้องถนนที่มีปริมาณมากที่ส่งเสียงดังเกินมาตรฐานรบกวนความสงบ รวมทั้งเสียงและควันที่เกิดจากท่อไอเสียของเรือหางยาวประจำทาง เรือทัศนอาจรที่วิ่งด้วยความเร็วส่งเสียงดัง กลิ่นเหม็น และคลื่นทำลายความสงบของผู้คนในชุมชนตลอดแนวคลอง ซึ่งความสิ้นสະเทือนจากคลื่นนี้ได้เข้ามาทำลายสิ่งก่อสร้าง บ้านเรือนราษฎรริมคลองเกิดความเสียหายอยู่เป็นประจำ

3. ปัญหาทางการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนา

3.1 การพัฒนา บรณะปฏิสังขรณ์ ปัญหาทางด้านการพัฒนาบรณะปฏิสังขรณ์ ที่มีผลต่อการรักษาสภาพแวดล้อมเมืองและชุมชนที่มีคุณค่านี้เกิดขึ้นจากการพัฒนา ฯ โดยวิธีการ ถูกต้อง ผสมผสานแนวทางพัฒนาและแนวทางการอนุรักษ์คุณค่าสภาพแวดล้อมเมืองและชุมชนที่มี อยู่ให้ไปในทิศทางเดียวกัน ย่อมเป็นปัจจัยที่มีส่วนในการส่งเสริมให้คุณค่า ฯ มีความเด่นชัด มากยิ่งขึ้น ในทางกลับกันถ้าการพัฒนา ฯ กระทำโดยละเลยต่อแนวทางดังกล่าวย่อมจะทำให้ การพัฒนานั้น ๆ มีส่วนในการทำลายคุณค่าลงไปอย่างน่าเสียดาย

ปัญหาที่เกิดจากการพัฒนา บรณะปฏิสังขรณ์ สภาพแวดล้อมเมือง และชุมชนมีปัจจัยที่เกิดจากการพัฒนาใน 3 แนวทางหลัก คือ

- ก. การพัฒนาโดยภาครัฐบาล
- ข. การพัฒนาโดยภาคเอกชน และชุมชน
- ค. การพัฒนาโดยสภาพแวดล้อมนั้น ๆ เอง

จากการสำรวจสภาพแวดล้อมพบว่าสภาพแวดล้อมที่มีการพัฒนาอย่าง ถูกต้องมักจะเป็นสภาพแวดล้อมที่มีบทบาทสำคัญต่อเมืองเป็นอย่างมาก เช่น พระราชวังเดิม และสถาปัตยกรรมภายใน ป้อมวิไชยประสิทธิ์ ที่ได้รับการพัฒนาฯ อย่างต่อเนื่องจากกองทัพเรือ ที่มีหน้าที่ควบคุมดูแล วัดอรุณราชวราราม วัดระฆังโฆสิตาราม วัดกัลยาณมิตร วัดเครือวัลย์ วรวิหาร รวมทั้งวัดต่าง ๆ ที่มีฐานะสำคัญค้ำเป็นพระอารามหลวง มักจะได้รับการพัฒนา ฯ อย่าง ถูกต้อง ทั้งนี้เนื่องจาก เจ้าอาวาส พระภิกษุ และผู้ที่มีอำนาจในการตัดสินใจพัฒนา ฯ มี ความรู้ ความเข้าใจในการพัฒนาอย่างถูกต้อง ประกอบกับเป็นวัดที่มีฐานะทางการเงินค่อนข้างดี สำหรับวัดที่มีความสำคัญต่อเมืองในระดับรองลงมา การพัฒนา ฯ ต่าง ๆ อาจทำโดยการรู้ เท่าไม่ถึงการณ์ ผู้มีอำนาจตัดสินใจพัฒนาทำไปโดยขาดความรู้และความเข้าใจ เช่น วัดนาคกลาง ที่เจ้าอาวาสซ่อมแซมพระอุโบสถหลังเดิมและสร้างขึ้นใหม่โดยไม่หลงเหลือเค้า โครงและเอกลักษณ์ของเดิมที่มีคุณค่า เป็นต้น

3.2 มาตรการควบคุมทางกฎหมาย จากการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับ มาตรการควบคุมทางกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมเมืองและชุมชนกรุงธนบุรี พบว่ากรุงธนบุรีได้มีมาตรการในการควบคุมสภาพแวดล้อมในระดับหนึ่ง โดยสภาพแวดล้อมที่อยู่ใน บริเวณริมน้ำเจ้าพระยาเป็นบริเวณที่มีการควบคุมทางกฎหมายมากที่สุด ทั้งการควบคุม ทางทหรบ.ฝั่งเมือง และการควบคุมเชิงอนุรักษ์โดยคณะกรรมการกรุงรัตนโกสินทร์ สภาพแวดล้อม

ที่อยู่ในบริเวณอื่น ๆ ยังไม่ได้รับการควบคุมเท่าที่ควร นอกจากสภาพแวดล้อมที่มีความสำคัญ
ทางกรมศิลปากรได้ทำการขึ้นทะเบียนอนุรักษ์เป็นโบราณสถาน เช่น วัดหงษ์รัตนาราม วัด
อินทาราม วัดเวฬุราชิน วัดราชคฤหรววิหาร วัดก้านทอง วัดสุวรรณาราม วัดศรีสุทธาราม
วัดนายโรง วัดไชยทิศ เป็นต้น

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

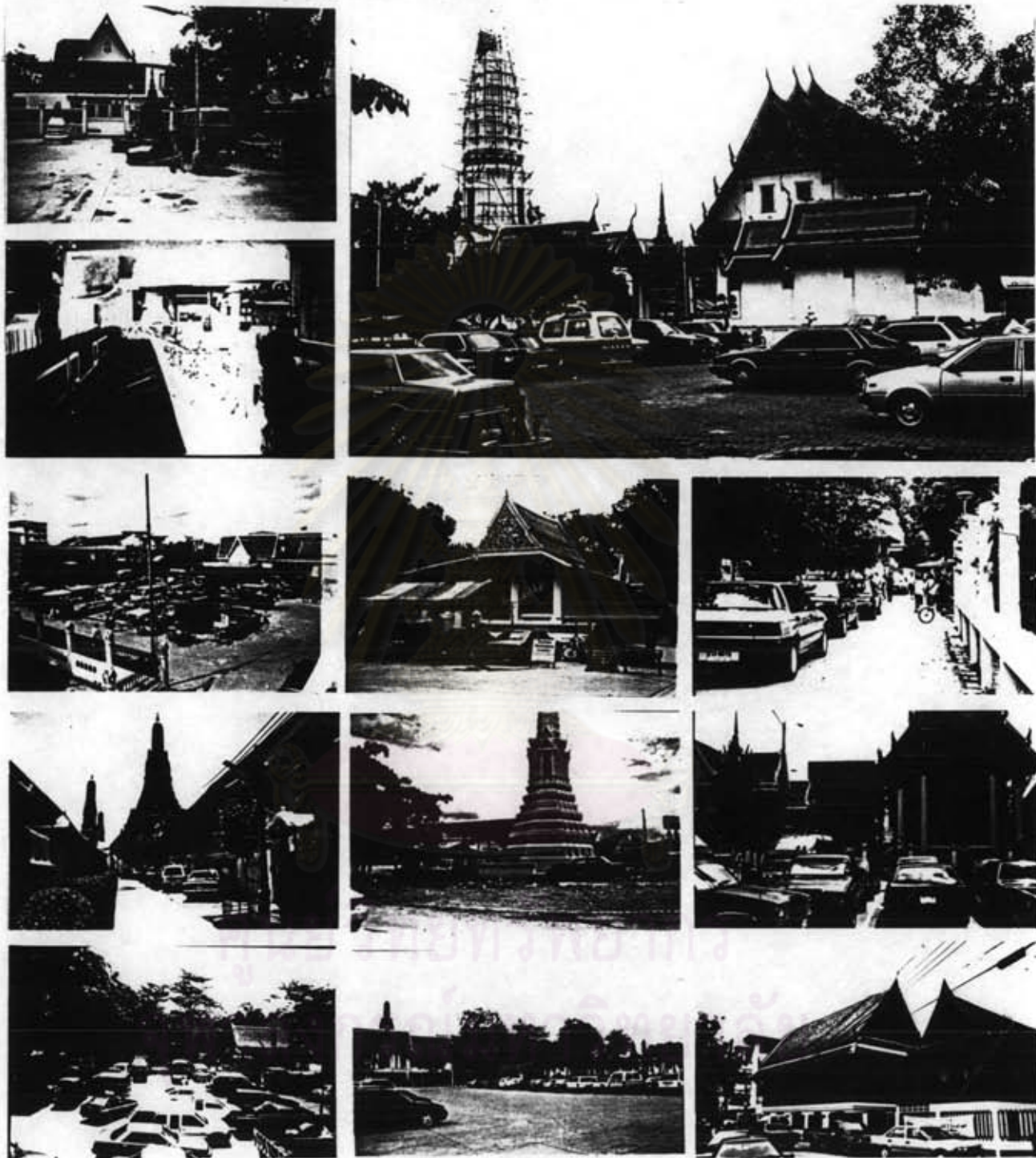
	กลุ่มสภาพแวดล้อมริมแม่น้ำเจ้าพระยา	กลุ่มสภาพแวดล้อมริมคลองสายหลัก	กลุ่มสภาพแวดล้อมบริเวณพื้นที่ชั้นใน
ความชัดเจนทางประวัติศาสตร์	มีความชัดเจนทางประวัติศาสตร์สูง มีความต่อเนื่องทางประวัติศาสตร์ตั้งแต่กรุงศรีอยุธยา จนถึงกรุงรัตนโกสินทร์ มีสภาพแวดล้อมที่แสดงถึงเรื่องราวของกรุงธนบุรีได้อย่างครบถ้วน และชัดเจน	มีความชัดเจนทางประวัติศาสตร์ในระดับรองลงมา ปรากฏเรื่องราว และความสำคัญทางประวัติศาสตร์เป็นระยะ ๆ ไม่ต่อเนื่อง มีสภาพแวดล้อมที่แสดงถึงเรื่องราว และความสำคัญทางประวัติศาสตร์อยู่กับชุมชนที่เชื่อมโยงทางสำคัญ	มีความชัดเจนทางประวัติศาสตร์ในระดับต่ำ เดิมเป็นพื้นที่สวนจึงไม่ค่อยปรากฏเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ต่อกรุงธนบุรีเท่าใดนัก
ความชัดเจนทางสถาปัตยกรรม	มีสภาพแวดล้อมที่มีคุณค่าทางด้านสถาปัตยกรรมสูง เป็นแบบอย่างของผลงานทางสถาปัตยกรรมไทยได้อย่างครบถ้วน (บ้าน วิก วัง) และชัดเจน มีพระปรางค์วัดอรุณฯ ๑ เป็นสถาปัตยกรรมที่มีคุณค่าสูงที่สุด (ระดับประเทศ)	มีสภาพแวดล้อมที่มีคุณค่าทางด้านสถาปัตยกรรมในระดับปานกลาง มีวัดที่มีรูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่มีคุณค่า และความเด่นชัดอยู่ตามวัดที่มีความสำคัญในระดับเมือง ปรากฏความเด่นชัดของบ้านริมน้ำ และ บ้านไทยโบราณ	มีความเด่นชัดทางสถาปัตยกรรมน้อย ปรากฏแนววัด เล็ก ๆ ที่มีบทบาทในระดับชุมชน
ความชัดเจนทางศิลปกรรม	ปรากฏผลงานทางด้านศิลปกรรมที่มีคุณค่าครบถ้วน และชัดเจน ทั้งด้านจิตรกรรม และ ประติมากรรมอยู่เป็นจำนวนมาก	ปรากฏผลงานทางด้านศิลปกรรมที่มีคุณค่าทางด้านจิตรกรรม และ ประติมากรรม กระดาษลวดลายเช่นเดียวกับวัดที่มีคุณค่าทางสถาปัตยกรรม	มีความเด่นชัดทางศิลปกรรมน้อย
ความชัดเจนทางสังคม และวัฒนธรรม	มีความชัดเจนทางสังคมในระดับเมือง มีวัฒนธรรม และ ประเพณีที่เกี่ยวข้องในระดับพระมหากษัตริย์	มีความชัดเจนทางสังคม วัฒนธรรม และ ประเพณีของเมืองที่มีความผูกพันอยู่กับน้ำ อย่างเด่นชัด คือ ประเพณีชักพระ	มีความเด่นชัดทางสังคมในระดับต่ำ เป็นวัดที่ถูกโอบล้อมด้วยกระแสนแห่งการพัฒนาของสังคมเมือง
การเข้าถึง	สภาพแวดล้อมส่วนใหญ่ตั้งอยู่ริมแม่น้ำ และ ถนนสายหลักสามารถ จึงสามารถเข้าถึงได้โดยสะดวกทั้งกายภาพ (ทางน้ำ ทางบก) และทางสายตาของคนที่เดินชด	สามารถเข้าถึงได้โดยคลองสายหลัก และมีมุมมองทางน้ำที่สามารถมองเห็นได้ ส่วนทางบกสภาพแวดล้อมส่วนใหญ่อยู่ในซอย	เข้าถึงได้โดยทางบกทางเดียว สภาพแวดล้อมส่วนใหญ่อยู่ในซอยลึก
ลักษณะทางภูมิทัศน์	มีความเด่นชัดทางภูมิทัศน์สูง มีคุณค่าต่อเมืองกรุงธนบุรี และกรุงรัตนโกสินทร์	มีความเด่นชัดทางภูมิทัศน์ในระดับชุมชน	มีความเด่นชัดทางภูมิทัศน์น้อย ถูกบดบังด้วยอาคารพาณิชย์ และที่อยู่อาศัย
กิจกรรมการใช้ที่ดิน	การใช้ที่ดินส่วนใหญ่เป็นสถานที่ราชการ	การใช้ที่ดินส่วนใหญ่เป็นชุมชนที่อยู่อาศัย ริมน้ำที่มีความสำคัญมาตั้งแต่อดีต	การใช้ที่ดินส่วนใหญ่เป็นชุมชนที่อยู่อาศัย ที่เกิดขึ้นใหม่ในรูปแบบของ บ้านจัดสรร ทาวน์เฮาส์ อาคารพาณิชย์
พื้นที่เปิดโล่ง	มีพื้นที่ที่มีส่วนในการส่งเสริมให้เกิดความงดงาม และมีคุณค่าต่อเมือง มีการควบคุมดูแลให้อยู่ในสภาพดี	มีพื้นที่เปิดโล่งเป็นจำนวนมาก ประชาชนในชุมชนเข้ามาใช้สอยมาก และมีคุณค่าต่อชุมชน พื้นที่ส่วนใหญ่ขาดการดูแลรักษา และปรับปรุง ให้อยู่ในสภาพที่เหมาะสม	พื้นที่ส่วนใหญ่ขาดการดูแลรักษา และปรับปรุง ให้อยู่ในสภาพที่เหมาะสม เช่น ที่จอดรถ คลาสนิค เมงส์ขาย เป็นต้น
ความสะอาดเป็นระเบียบ	มีการจัดการดูแลรักษาความสะอาดให้อยู่ในสภาพที่ดี	มีการจัดการดูแลรักษาความสะอาดให้อยู่ในสภาพที่ดีในระดับหนึ่ง มีปัญหาด้านการจัดการเก็บขยะ โดยเฉพาะพื้นที่ตอนในที่เป็นรอยต่อของเขต และ ในคลอง	มีการจัดการดูแลรักษาความสะอาดให้อยู่ในสภาพที่ดีในระดับหนึ่ง มีปัญหาด้านการจัดการเก็บขยะ โดยเฉพาะในซอยลึก และคัมแคบ
มลภาวะ	ไม่ค่อยประสบปัญหาทางด้านนี้เท่าใดนัก	ได้รับผลกระทบจากปัญหาน้ำเน่าเสีย เสียงดัง เขม่า ครันดินจากเรือหางยาว	ได้รับผลกระทบจากปัญหาน้ำเน่าเสีย คุณภาพอากาศเล็กน้อย ปัญหากิจการจราจรติดขัด เสียง และครันจากรถยนต์
การพัฒนาบูรณะปฏิสังขร	มีการบูรณะให้อยู่ในสภาพดีอย่างต่อเนื่อง โดยช่างที่มีฝีมือ และหน่วยงานกรมศิลปากร	ได้รับการบูรณะให้อยู่ในสภาพดีในระดับหนึ่ง โดยเฉพาะวัดที่มีความสำคัญในระดับเมือง	มีวัดที่มีความสำคัญน้อย ส่วนใหญ่ได้รับการบูรณะปฏิสังขรโดยพระ และประชาชนในชุมชนกันเอง
การควบคุมทางกฎหมาย	ทรบ. ผังเมืองรวมกรุงเทพมหานคร คณะกรรมการกรุงรัตนโกสินทร์ ประกาศควบคุมการก่อสร้างอาคารฯ โบราณสถานที่ได้รับการขึ้นทะเบียนอนุรักษ์ฯ	เฉพาะวัดที่ได้รับการขึ้นทะเบียนอนุรักษ์ฯ (14 แห่ง)	เฉพาะวัดที่ได้รับการขึ้นทะเบียนอนุรักษ์ฯ (4 แห่ง)

1.6.9 กิจกรรมภายในวัดที่ทำลายคุณค่า	10.13 การรื้อทำลายของเดิมเพื่อที่จะสร้างสิ่งใหม่มาทดแทน
2.15 ปัญหาด้านความสะอาดเป็นระเบียบ	11.14 กิจกรรมการท่องเที่ยวเข้ามาทำลายคุณค่า
3 อาคารวัดนิกคิณทรวิว แมนชั่น	15 การใช้พื้นที่เพื่อการพาณิชย์กรรม
4.8 การไม่เห็นคุณค่าของผลงานจิตรกรรมฝาผนังและผลงานประติมากรรม	
5 หน่วยงานของกองทัพเรือใช้ป้อมวิไชยประสิทธิ์เป็นที่ตั้งขะมูดฟอย	

ภาพประกอบที่ 5.7 แสดงสภาพปัญหาการใช้ที่ว่างเป็นที่จอดรถ

พื้นที่โล่งว่างภายในวัดส่วนใหญ่ถูกใช้เป็นที่จอดรถ
ซึ่งเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดการบดบังและทำลายทัศนียภาพ